

ЭТИКЕТНИНГ
ОЛТИН КИТОВИ

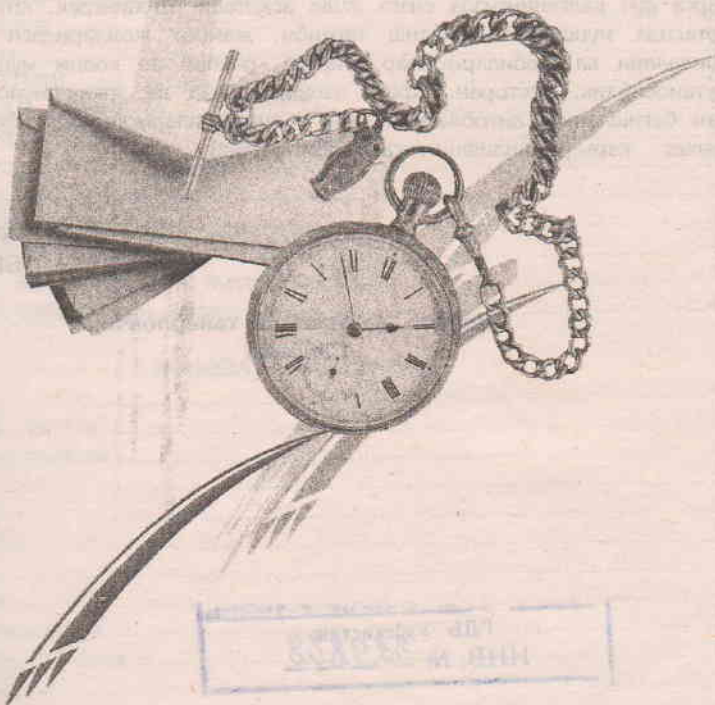
ЖАМОАТ ЭТИКЕТИ

ёхуд уддабуронлар имиджи

- Танишиш ва муносабат ўрнатиш йўллари
- Сухбат, хушомад, ҳазил
- Совғаларнинг тури, рамзи, қиймати
- Жамоат жойларида зарур этикет қоидалари
- Офисда эркак ва аёл муносабатлари

Жамоат этикети

ёхуд удлабуронлар
ИМИДЖИ

Тошкент
«Янги аср авлоди»
2011

УДК: 395.7
ББК: 87.744
С-13

Жамоат этикети ёхуд уддабуронлар имиджи. / Тузувчи ва нашрга тайёрловчи: Сабрина. -Т.: «Янги аср авлоди», 2011. -146 б.

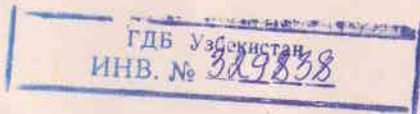
ISBN 978-9943-08-550-3

Кўчада дўстингиз билан кетаётганингизда яна бошқа танишингизни учратиб қолсангиз, уларни бир-бири билан таништириб қўйишингиз шарт эмас. Аммо дўстингиз билан гаплашмоқчи бўлиб тўхтасангиз ва суҳбат бир неча вақт давом этса, уларни бир-бири билан таништиришингизга тўғри келади.

«Жамоат этикети ёхуд уддабуронлар имиджи» китоби юқоридаги вазиятларга дуч келганингизда сизга жуда асқотади. Шунингдек, китоб одамлар ўртасида муносабат ўрнатиш тартиби, жамоат жойларидаги одоб-ахлоқ қоидалари ва ишбилармонлар этикети, раҳбар ва ходим муносабатидаги мутаносиблик, ресторан, офис, ишхонада аёл ва эркак муносабатларига ҳам бағишланиб, китобдаги ишнинг кўзини билалдиган уддабуронларга хос этикет карьера қилишингизга ёрдам беради.

УДК: 395.7
ББК 87.744

Тузувчи ва нашрга тайёрловчи:
Сабрина

ISBN 978-9943-08-550-3

© Сабрина, «Жамоат этикети ёхуд уддабуронлар имиджи». «Янги аср авлоди», 2011 йил.

МУНДАРИЖА

КИРИШ	7
ТАНИШИШ ВА МУНОСАБАТ ЎРНАТИШ ТАРТИБИ	
ТАНИШИШ	8
ТАШРИФ ҚОҒОЗЛАРИ	11
БОШ ИРҒАБ САЛОМ БЕРИШ (ёки енгилгина таъзим қилиш)	15
САЛОМЛАШИШ	16
СУҲБАТ, ХУШОМАД, ҲАЗИЛ	20
Нутқ маданияти	27
Хушомад ҳақида	28
Ҳазил ҳақида	28
ТАКЛИФ ЭТИШ	29
ЧЕКУВЧИЛАР ЭТИКЕТИ	30
СПОРТ УЙИНЛАРИ	32
СОВҒАЛАР	33
Совға учун гулларни танлаш	37
ТАШРИФ ҲАҚИДА	39
Келувчини қабул қилиш	42
Ҳамдарлик билдириш учун йўқлаб бориш	42
Беморларни кўриш учун бориш	42
ЖАМОАТ ЖОЙЛАРИДА	
Кўчада	43
Зинагоя ва лифта	47
Шаҳар транспортда	48
Поездда	50
Самолётда	52
Автомобилда	53
Дўконда	55
Ресторанда	57
Театр ва концертда	59
Экскурсияда, музейда	61
Кутубхонада	62
Меҳмонхонада	64
Касалхонада	65

ИШБИЛАРМОНГА ХОС ЭТИКЕТ

ИШГА ЖОЙЛАШИШ	67
Ишга қабул қилиш суҳбати	69
Кўринишга кўра кутиб олишди	70
Бошлиқ билан суҳбат	71
Яхши таассурот уйғотиш	72
Тавсиянома-хат ва таклиф-хат ҳақида	74

УДДАБУРОНЛАР ИМИДЖИ

Уддабурон эркак имиджи	75
Ишбилармон аёл имиджи	76
Костюмлар	76
Камар	77
Қийиқ рўмол	77
Газмоллар	78
Кофтлар	78
Колготки ёки чулки	78
Туфли	79
Сумка, папка, портфеллар	79
Қўлқоплар	79
Кўзойнак	80
Заргарлик буюмлари	80
Соч турмаги	81
ТЕЛЕФОНДА СЎЗЛАШИШ	81
Мобил телефонлари (Уяли алоқа воситалари)	84
Телекс	84
Телефакс	86
Электрон почта	87
ИНТЕРНЕТ	88
Интернетдан фойдаланиш қоидалари	89
Телеконференцияларда ўзини тутиш	91

ХАТ ЁЗИШ

Хатнинг мазмуни ва беагаи	92
Улуғ инсонларнинг хат ёзиш санъати	95
А. Пушкин хати	96
Хусусий хатлар	98
Хатнинг санаси	103
Ёзишмалар	103
Таклифномалар	104
Илтимоснома	105
Мурожаатнома ва имзо	106
Йўриқнома билдириш хати	107

Мақтов ёрлиқлари (мактублари)	108
Узрнома	108
Табрикнома	109
Талабнома	112
Таъзиянома	112
Хат намуналари	113
Ишбилармонлик хатлари	114
Конверт	117
Хат	118
Иш юзасидан ёзиладиган хатларнинг турлари	119
СУҲБАТЛАШИШ САНЪАТИ	120
Суҳбатни қандай бошлаш мумкин	121
Сукут сақлай билиш ҳам яхши жавоб	123
Сўзда оҳангнинг ўрни	123
Суҳбат мавзусини ўзгартириш	123
ИШХОНА ВА РАҲБАР	124
Жамоадаги ўзаро муносабатлар	124
Меҳмонни қандай кутиб оламиз	126
Олислан келган меҳмон	127
Чекиш ҳақида	127
Иш жойидаги хатолар	128
Агар ишдан чалғитишса	129
Йиғилишларда ўзни тутиш	130
Саҳнага чиқиш	131
Кафедра	131
Раҳбар билан ўзаро муносабат	131
Маошни оширишни қандай сўраш керак	132
Сўзларга эътиборли бўлинг	132
Эшикни кўрсатишганда	133
РЕСТОРАНДАГИ РАСМИЙ УЧРАШУВЛАР	133
Сочиқчадан фойдаланиш	134
Официантни қандай чақириш мумкин	134
Стол атрофида ўтириш маданияти	135
Овқатланиш ва услублар	135
Ичимликлар ичиш этикети	137
Ейиш мураккаб бўлган таомлар	137
Тушлик пайтида туриб кетиш мумкинми	138
Овқатланиш ва меъёр	138
Энг муҳим маслаҳат	139
ОФИСДА АЁЛ ВА ЭРКАК МУНОСАБАТЛАРИ	140
Аёл киши тушликка қандай таклиф қилади	141
Стол атрофида лаб бўяш тўғрими	141
Ким биринчи чиқади	141

Эркактлар хато қилганда	142
Аёллар этикетни бузганда	142
ЙЎЛДА	142
Парвоз давомидаги суҳбат	143
Пассажир-қўшнига мулозамат	143
Самолёт проводниги	143
Парвоздан кейинги хайрлашув	144
Парвозда қандай кийиниш керак	144
Сиз автомашинада кетяпсиз	144
Таксидан қандай фойдаланасиз	145
ХАЛҚАРО ИШБИЛАРМОНЛИК	145
Қўл бериб кўришиш	145
Шошилмасдан сўзланг	146
Ҳазилнинг таги зил	146
БАЙРАМОНА КАЙФИЯТ	147
Табрик қоғозлари	147
Байрам зиёфатлари	147
Совға қандай тақдим этилади	147

КИРИШ

Удлабуронлик – инсонинг билими, заковати, ҳар қандай вазиятдан ижобий натижа ва таассурот билан чиқиб кетиши, ўзига бўлган ишончни атрофдагиларга ҳам етказа олишининг умумий номи, яъни бир сўзли ифодасидир. Бундан ташқари, ҳар бир кишининг ўз ташқи кўринишини рисоладагидек таъминлаши, гап-сўзи, муомала маданияти, замон билан ҳамнафаслиги унинг жамоат орасидаги мавқеини белгилайди. Бу баҳонинг ижобий эканлиги эса ҳар биримиз учун табиий хоҳишдир.

Удлабурондан удлабурон кўп даврда яшаяпмиз. Демак, замонга боқиш бурчимиз. Кимнингдир танқиди ёки кўрсатмаси билан бу мавқе пиллапоясидан кўтарилгандан ўз билимимиз билан одимлаганимииз маъқулроқ. Бу борадаги билимни айнан ушбу китобдан олишингиз мумкин.

ТАНИШИШ ВА МУНОСАБАТ ЎРНАТИШ ТАРТИБИ

*Ёлғизлик ҳалокатга олиб келади.
Зеро, инсон ўзига керакли нарсаларни
фақат жамият ёрдамида қўлга киритиши
мумкин.
Ибн Сино*

ТАНИШИШ

Кўчада, жамоат жойларида бегона одамлар билан танишишни маслаҳат бермаймиз.

Расмий учрашувлардаги танишувда исмингиз, фамилиянгиз, отангизнинг исмини айтишингиз шарт.

Кўчада дўстингиз билан кетаётганингизда яна бошқа танишингизни учратиб қолсангиз, уларни бир-бири билан таништириб қўйишингиз шарт эмас. Аммо дўстингиз билан гаплашмоқчи бўлиб тўхтасангиз ва суҳбат бир қанча вақт давом этса, уларни бир-бири билан таништиришингизга тўғри келади.

Саёҳат давомида кимдир сиз билан танишмоқчи эканлигини одоб юзасидан билдирса, унинг истагини қабул қилинг. Одатда бундай танишувлар қаерда бошланган бўлса, ўша жойда тугаши керак. Пароход ёки вагондаги суҳбат ҳар икки томонга келгусидаги танишув ҳуқуқини бермайди.

Агар икки томонга ҳам ёқимли бўлишига ишонмасангиз, одамларни бир-бири билан таништирманг.

Дўстингиз билан сайр қилиб юрганингизда бошқа танишингизни учратиб қолсангиз, улар танишишни истмаса, уларни таништирманг.

Хонимлар зиёфатларда танишган шерикларини кейинчалик ҳам таниш деб ҳисоблашга мажбур эмас.

Аёлларни рақсга таклиф қилганда эри билан таништириши шарт эмас. Аммо эркак аёлни бир неча бор рақсга таклиф этган ҳолларда ўзини таништиради.

Агар воситачисиз танишишга тўғри келса, сизнинг ҳаракатингиз ортиқча ҳовлиқмалик ва хиралик бўлиб туюлмастегизга эришинг.

Кўчада кетаётганда кимнидир таништириш ярамайди. Бирор киши билан танишиш учун, албатта, тўхташ, танишиш ва йўлда давом этиш керак.

Нотаниш кишиларнинг бир-бири билан танишишининг энг яхши усули учинчи кишининг уларни таништириб қўйишидир.

Таништириш ва танишиш вақтида умум томонидан қабул қилинган этикет қоидаларига риоя қилинг.

Ёши кичкиналарни катталарга, кейин катталарни кичикларга таништиринг. Эркаклар биринчи бўлиб аёлларга ўзини таништиради, агар эркак аёлдан анча катта бўлса, аёл киши аввал таништирилади.

Албатта, раҳбар янги ходимни жамоага таништиради. Бир ёшдаги кишиларни танишларингизга таништираётганда, аввал сизга камроқ таниш бўлганларни кўпроқ таниш бўлганларга таништиринг.

Баъзида ўзингизни таништиришга тўғри келади. Бунинг учун аввало ўзингизни айтиб, сўнгра сиз учун бироз вақт ажратишини сўранг.

Янги ходимни бир жойда ишлайдиган кишиларга таништириш раҳбарнинг вазифасига киради. Раҳбар унинг исми, фамилияси, иш лавозими, у ҳақдаги бошқа илиқ сўзларни айтиб таништиради.

Агар сизни раҳбарлик лавозимига қўйишса, сизни ўринбосарингиз ва ёрдамчингиз таништиради.

Аёлни эркак киши билан таништираётганда, аёлга қарата: «Фалончи Фалончиевна, сизга Фалончи Фалончиевични таништиришга рухсат этинг» ёки «Таништиришга рухсат этсангиз: бу киши Фалончи Фалончиевич» деб мурожаат қилинади.

Яқин дўстингизни бирор танишингиз ёки жамоага таништираётганда «Бу менинг дўстим» деган сўзларни ишлатманг, бу бошқаларни хафа қилиши мумкин.

Расмий қабулларда таништираётган кишингизнинг расмий лавозимини аниқ қилиб айтинг. Бундай ҳолларда эркак киши ўз фамилиясини айтади ва енгилгина таъзим қилади.

Аёл аёл билан ўзи танишиши мумкин.

Таниш одамларингиз даврасида суҳбатлашаётганда, танишингиз сиздан бошқалар билан таништириб қўйишни сўраса, кечирим сўраб, суҳбатни тўхтатиб, унинг илтимосини бажаринг.

Меҳмондорчиликда, қабулларда умумий таниш бўлган киши сизни уй хўжайини ҳамда бошқалар билан таништиради. Аммо суҳбатни сиз бошлашингиз зарур бўлса, сизни ҳеч ким таништириб қўймайди, буни ўзингиз қилинг.

Меҳмонлар бир-бири билан таништирилгач, улар бир-бирлари билан саломлашади ва қўл сиқиб кўришади. Расмий учрашувлардаги таништирувда «жуда яхши», «жуда хурсандман», «сиз билан танишганимдан мамнунман» каби жавоб қилинади.

Тенгқурлар ёки бир ёшдаги кишиларни таништиришга тўғри келса, улардан бири қариндошингиз бўлса, таништиришни ўзингизга яқин одамдан бошланг. Масалан, акангизни дўстингизга таништинг. Рафиқа, ўғил, қизингизни одатда «рафиқам Фалончихон», «ўғлим ...» сўзлари билан таништирайсиз.

Танишларингизни ота-онангизга биринчи бўлиб таништирайсиз.

Катта бўлмаган зиёфатларда мезбон меҳмонларни бир-бирига таништиради. Уй бекаси аёлларни, уй эгаси эркакларни таништиради. Таништирилган киши таништирувга жавобан бош эгиб саломлашиши ва у билан танишганлигидан хурсандлигини билдириши керак.

Бир давра ва бир ёшдаги кишиларни таништиришда: «Танишинг, бу жаноб ..., бу жаноб эса ...» дейилади. Таништирилувчининг номини аниқ қилиб айтинг. Расмий бўлмаган танишувларда фақат исмини айтиб таништириш кифоя.

Расмий шахсга, давлат кишиси ёки ҳарбий, дипломат, диний лавозимдаги кишига одатда исмини тилга олмасдан: «Жаноб президент», «Жаноб генерал», «Муфтий жаноблари» ва ҳоказо тарзида мурожаат қилинади.

Олимларга «Профессор ...», «Доктор ...» дея мурожаат қилинади.

Ҳарбий хизматчилар таништирилаётганда уларнинг ҳарбий унвонлари айтилади: «Жаноб генерал, сизга полковник Фалончини таништиришга рухсат этинг».

Хонадонингиз аъзоларининг фамилиясини айтмасдан таништирасиз: «Қизим Фалончи билан таништиришга ижозат беринг».

Танишувдан сўнг янги танишлар саломлашади, кўп ҳолларда эса қўл бериб кўришади. Кимга таништиришса, у биринчи бўлиб қўл узатади. Стол устидан қўл сиқиб кўришиш ярамайди.

Аёл киши ёки катта ёшли киши кўришиш учун қўлини узатмаса, енгилгина бош эгиб қўйилади.

Таништирилган кишилардан ёши каттаси биринчи бўлиб суҳбатни бошлайди. Ёши кичиги жимлик чўкканда суҳбат бошлаши мумкин.

ТАШРИФ ҚОҒОЗЛАРИ

Авваллари ташриф қоғозидан маълум бир доиралардагина фойдаланилган. Ҳозир эса бу удлабуронлар, ишбилармонлар жамиятининг ажралмас қисмига айланган.

Ташриф қоғози ўз эгаси ҳақидаги маълумотлар: исми, фамилияси, отасининг исми, эгаллаб турган лавозими, унвони, ишлаётган жойи, унинг телефон рақамларини ўз ичига олади. Булар ташриф қоғози эгасининг исми, фамилиясини айтаётганда адашмаслик ва хотирангизни қўшимча маълумотлар билан тўлдириб ташламасликка ёрдам беради.

Бугун ташриф қоғозлари ҳар кунлик тажрибада кенг қўлланилмоқда. Бирор жойга ташриф буюрганда, танишишда ундан фойдаланиш жуда қулай.

Ташриф қоғози замонавий ишбилармонлар жамиятида одамлар учун ўзига хос воситачи ролини бажармоқда. Иш юзасидан учрашувга отланаётганда ташриф қоғозларидан анчасини ўзингиз билан олинг. Биринчи танишув ҳар доимо исмларни бир-бирига айтиб танишишдан бошланади.

Ташриф қоғозидан яна бошқа ҳолатларда, масалан, кундалик вазиятларда фойдаланиш мумкин. Гуллар ва совғалар жўнатганда, уларнинг орасига ташриф қоғозингизни солиб қўясиз. Бу совға қимдан эканлигини билдиради. Ташриф қоғози манзил бўйича келтирилганда, қоғознинг бутун эни ўнг томонга букланади. Букланган карточка курьер ёки ҳайдовчи томонидан олиб борилса, этикет қоидаси бузилган бўлади. Букилмаган ташриф қоғозини эса почта орқали эмас, айнан курьер ва ҳайдовчи орқали юборилади.

Ташриф қоғозини олгандан сўнг 24 соат ичида унга жавоб ёзиш керак.

Баъзилар ташриф қоғози катта ҳажмда, бошқалар эса аксинча кичикроқ ҳажмда бўлиши керак, деб ҳисоблашади. Ташриф қоғозининг энг кенг тарқалган ҳажми эркаклар учун 90x50 мм, аёллар учун 80x40 мм. Унда матннинг жойлашуви, шрифти, рангига ҳам эътиборли бўлинг.

Тажрибаларнинг кўрсатишича, ташриф қоғозидан 200-300 дона буюртма бериш етарли бўлади. Бундан кам нусхада бўлса, тез тарқалиб кетади, қўп бўлса, иш жойингиз ёки унинг манзили ўзгариб кетиши мумкин.

Ташриф қоғозида исм, фамилия, отасининг исми, эгаллаб турган лавозими, унинг манзили, фирма ёки ташкилот номи, ишлаш жойи, телефон, телефакс, телекс рақами ва электрон почта манзили кўрсатилади. Аёлларнинг ташриф қоғозида эгаллаб турган лавозими кўрсатилмаслиги ҳам мумкин.

Ташриф қоғозида яшаётган уй манзили ва телефон рақамини кўрсатиш тавсия этилмайди.

Унда сиз ишлаётган корхона ёки ташкилотнинг логотипи кўрсатилиши ўринли иш. Давлат амалдорлари, депутатлар ташриф қоғозларида давлат герби ва байроғи акс

этиши мумкин. Ишбилармонлар қоғозида одатда мартабаси ва титули (унвони, фахрий номи) кўрсатилади. Агар телефон рақамингиз ўзгарса, эскисини ўчириб, янгисини батариб қилиб ёзиб қўйинг. Аммо лавозим кўрсатилган қисмини ўчириб, янгисини ёзиб қўйиш келишмаган иш. Ишбилармонлар ташриф қоғозида манзилнинг кўрсатилмаслиги этикет қоидаларига тўғри келмайди (бундан дипломатлар ва юқори давлат мансабидаги шахслар мустасно).

Ташриф қоғози унинг эгаси яшаётган мамлакат тилида ёки инглиз тилида босмадан чиқиши мумкин. Қаердаки иккига расмий тил мавжуд бўлса, ўша ерда ҳар икки тилдаги алоҳида ташриф қоғозини олиб юришини тавсия этамиз.

Хориж тилида босилган ташриф қоғозида отасининг исми кўрсатилмайди.

Кейинги пайтда халқаро тажрибада қисқача белгилар ўрнатилган. Бу ташриф қоғози юборилган шахс ва ташриф қоғози эгасига маълум бир муносабатларни билдиради. Бу белгилар (лотин алифбосидаги ҳарфлар) ташриф қоғозининг чап томонидаги пастки қисмига ёзилади:

p.f. – табрик;

p.r. – миннатдорчилик белгиси;

p.c. – ҳамлардлик билдириш;

p.f.N.A. – янги йил билан қутлаш;

p.r.c. – хайрлашув учун бора олмаганда хайрлашув белгиси.

Расмийроқ ҳолатларда учинчи шахс ташриф қоғозига шундай ёзиши мумкин:

«Миллий байрам билан табриклайман»;

«Янги йил билан табриклайман»;

«Эътибор учун миннатдорчилик билдираман»;

«Табрик учун миннатдорчилик изҳор этаман»;

«Энг яхши тилак билан» (совға ва сувенирлар жўнатмасида).

Шахсий ташриф қоғозида ўзингиз ҳақингизда қўшимча маълумотлар беришингиз мумкин. Қўшимча маълумотлар унинг ўнг томонидаги пастки қисмга кичик шрифтда берилади.

Шахсий ташриф қоғозид а унвонлари ёки илмий даражаси ҳақидаги маълумот кўрсатилиши мумкин.

Одатда аёлларнинг шахсий ташриф қоғозид а кўшимча маълумотлар кўрсатилмайди. Зарур маълумотлар қўлда киритилиши мумкин.

Оиланинг ташриф қоғозид а уй бекасининг номи эрининг номидан олдин қўйилади. Унда манзил кўрсатилмаслиги ҳам мумкин.

Турмушга чиққан аёл шахсий ёки оилага оид ташриф қоғозини икки нусхада жўнатади (иккинчиси оила рафиқаси учун).

Ташриф қоғозига имзо ва сана қўйилмайди.

Танишувда ташриф қоғози мартабаси кичикроқ кишига биринчи берилади. Агар танишувчиларнинг мартабаси тенг бўлса, ташриф қоғози ёши кичикроғига биринчи берилади. Агар мартабаси ва ёши бир хил бўлса, ташриф қоғозининг кимга биринчи берилишининг аҳамияти йўқ.

Осиё мамлакатларида ташриф қоғози икки қўллаб олинади, Фарбда эса бунинг учун аниқ бир қоида йўқ.

Аммо ташриф қоғозини икки қўллаб ёки фақат ўнг қўлда олиш қабул қилинган.

Ташриф қоғозларини бир-бирига бергач, улар энгилгина таъзим қилиб қўйишади. Ташриф қоғозини қабул қилган киши ундаги исми ва кўрсатилган лавозимини овоз чиқариб ўқиши керак.

Ишга оид суҳбат, музокара кетаётганда суҳбатдошининг олдига ташриф қоғозини қўйиши мумкин. Бундай ҳолатда шеригингизнинг исми ва лавозимини овоз чиқариб ўқимагизингиз маъқул.

Бировларнинг ташриф қоғозига ҳеч қандай белги қўйманг, чизманг. Бу унинг эгасини қаттиқ ранжитади. Бу ҳурматсизлик деб қабул қилиниши ва уни хафа қилиши мумкин. Ва сизнинг унинг олдид аги нуфузингиз бутунлай тушиб кетади.

Одатда ташриф қоғози шахсан қўлга берилади. Бунинг учун миннатдорчилик билдириш ёки қандайдир туйғуни ифодалаш шарт эмас.

Битта конвертда бир ташкилотда ишлайдиган бир нечта кишиларга юборилаётган ташриф қоғозларининг чап томони тепа қисмига қалам билан олувчи шахснинг фамилияси ёзилади.

Янги иш жойига тайинлангач, ўз ташриф қоғозингизни бошқа ташкилотга юбораётганингизда «Танишувимиз келажакда ҳам яхши давом этади, деган умиддаман» мазмунидаги хатни ҳам илова қилинг.

БОШ ИРҒАБ САЛОМ БЕРИШ (ёки энгилгина таъзим қилиш)

Бу одат замонамизга хос одоб-ахлоққа «қадимги ҳурмат» белгиси сифатида кириб келди. Бу барча мамлакатларда бошқа одамларга нисбатан чуқур ҳурматни ифодалайди.

Расмий таъзим қилиш учун бир неча қалам олдинга чиқиб, ўнг ёки чап (ўзингизга қулай бўлгани)га қадам кўясиз, бошқа оёғингизни биринчисига яқинлаштириб, бошни ирғайсиз, кўксингиз ҳам эгик ҳолатда бўлади. Сўнг оёғингизни эркин қўйиб, тисарилиб, қаддингизни ва бошингизни кўтарасиз. Таъзим қилишдан олдин таъзим қилаётган кишингизнинг юзига тўғри қарашингиз керак.

Хонага кирганда хўжайин ёки уй бекаси бўлса, аввал уларга, сўнгра бошқаларга бош ирғаб салом берасиз. Сиз ўтирган хонага аёл ёки ёши катта ва жамиятдаги ўрни юқори бўлган киши кириб келса, уларга биринчи бўлиб таъзим қилинг.

Хонимларни рақсга таклиф этаётганда таъзим қилинг. Шунингдек, рақс тушиш учун хонимнинг қўлидан тутганингизда ҳам унга таъзим билан мурожаат қилинг.

Қизлар ёши улуг ва мартабаси баланд кишиларга таъзим қилиши керак, у қўлини уни рақсга таклиф этишгандагина узатади.

Ҳар қандай муҳим шароитда ҳам қизлар йигитнинг таъзимига бошини эгиб жавоб қайтаради.

Кўчада танишингизни учратиб қолсангиз, унга биринчи бўлиб бош эгиб салом беринг. Агар дўстларингиздан бири бўлса, шляпани кўтариб қўйишнинг ўзи кифоя.

Ёлғиз кетаётган ёки сизга нотаниш киши билан кетаётган хонимлар кўли ва кўзи билан таъзим қилишингиз мумкинлигига ишора қилишини қутинг.

Аёллар яхши танимаган кишини учратиб қолса, бош ирғаб қўя қолади.

Кимнингдир таъзими ва бош ирғашига жавоб қайтармаслик кўполлик ҳисобланади.

Биз юқорида «расмий» таъзим ҳақидаги маълумотларни бериб ўтдик. Ёшларга уни қунт қилиб ўрганишни маслаҳат берамиз. Уни театр томошасига айлантириш ёки сунъий, чегарадан чиқиб бажариш кулгули ва масхараомуз ҳолатга олиб келиши мумкин.

САЛОМЛАШИШ

Ҳар қандай суҳбат саломлашишдан бошланади. Саломлашиш имо-ишоралар ва ҳаракатлар – кўл сиқиш, бош ирғаш, таъзим қилиш, аёлларнинг кўлидан ўпиш, бош кийimini ечиш билан боғлиқ равишда кечади. Биринчи учрашувда саломлашув сўзини қандай айтганимиз, юз ифодамиз муҳим аҳамиятга эга.

Исталган шароит ва ҳолатда, қисқа танишув ва тасодифий учрашувларда ҳам бир-бирингиз билан саломлашишни унутманг.

Сизга салом беришганда албатта алик олинг. Саломга алик олмаслик манманлик, кибр ва кўполлик ҳисобланади.

Бино ёки кўчада узоқдан туриб баланд овозда саломлашманг.

Учратиб қолган таниш ва дўстларни узоқ вақт саломлашиб тутиб турманг, яхшиси, бошқа вақти учрашишни ёки телефонда гаплашишни ваъда қилиб хайрлашинг.

Жамоат жойларида – театрда, ресторанда учрашиб қолганда жилмайиб ва бош ирғаб саломлашишнинг ўзи етарли.

Нотаниш одамлар билан саломлашишнинг ҳам ўз қоидаси бор:

– поезд, ресторан ва шунга ўхшаш жойларда нотаниш киши билан бир қанча вақтни ўтказишга тўғри келганида саломлашиб, ҳурматни ифодалайдиган сўзларни айтинг;

– аввал кўргансизу энди эслолмаётган кишингиз билан саломлашганда албатта жавоб қайтаринг.

Ким биринчи бўлиб салом бериши керак, деган саволга қуйидагича жавоб берилади:

– ёши кичиклар ёши катталарга биринчи бўлиб салом беради;

– эркак аёлга ҳамиша биринчи бўлиб салом беради;

– ким бинога кираётган бўлса, ичкаридагиларнинг барчасига биринчи бўлиб салом беради;

– кетаётган киши қолганлар билан хайрлашади;

– иккита эр-хотинлар учрашиб қолса, аёллар биринчи саломлашади, сўнгра эркаклар аёллар билан ва ниҳоят бири билан саломлашади;

– бирор жамоат жойига кирган киши биринчи бўлиб салом беради;

– ёши, мартабаси тенг бўлганларнинг ичида яхши тарбия кўргани биринчи бўлиб салом беришга улгуради;

– меҳмон биринчи бўлиб эшикни очган кишига, сўнгра уй бекаси ва эгасига, зиёфат сабабчиси ва қолганларга салом беради;

– уй эгаси ва уй бекаси ҳамма билан бир хилда, бирортасини ажратмаган ҳолда саломлашади;

– эркак дастлаб аёллар билан, сўнгра эркаклар билан саломлашади;

– кечикиб келган гарчи аёл бўлса-да биринчи салом беради.

Аёл қуйидаги ҳолларда биринчи бўлиб салом бериши керак:

– бир гуруҳ танишларининг ёнидан ўтиб кетаётганда;

– ўзидан ёши катта бўлган эркак ёки ишда раҳбари ҳисобланган эркакка.

Бир-бири билан саломлашаётганда одатда қўл бериб саломлашилади. Бу қадимда эркакларнинг қуролсиз эканлиги ва тоза кўнгил билан келганлигини билдириш учун қўлланилган. Ҳозирги кунга келиб, танишувда, бир-бирига миннатдорлик изҳор қилганда, табриклаганда, қайғули дамларда ҳамдардлик билдирилганда, хайрлашаётганда қўл бериб кўришилади.

Қўл бериб саломлашишнинг бир неча қоидалари бор:

– сизга узатилган қўлни қисиб олманг – бу қўпол ҳақорат;

– узатилган қўл битта қўл билан сиқилади;

– қўл бериб кўришаётганда саломлашув сўзларини айтиб, мамнунлик изҳор этилади;

– қўл бериб кўришиш қисқа вақт бўлиши керак;

– қўл бериб кўришаётганда унга нисбатан ҳурматингизни ифодаламоқчи бўлсангиз, енгилгина таъзим қилинг;

– остона, стол ва бошқа турли нарсалар оша қўл узатиб кўришманг;

– аёлни учратиб қолганда, эркак қўл бериб саломлашиш учун қўлини узатмайди, фақат аёл қўлини узатиши керак.

Қўлга қўлқоп кийиб олган ҳолатда қуйидагича саломлашилади:

– эркаклар билан қўл бериб кўришганда аёл қўлқопини ечмайди;

– ўзидан ёши катта бўлган кишилар билан кўришганда аёл қўлқопини ечади;

– эркаклар бир-бири билан кўчада саломлашаётганда қўлқопларини ечишмайди. Улардан бири қўлқопини ечса, иккинчиси ҳам ечиб саломлашиши керак бўлади;

– эркаклар аёллар билан қўл бериб кўришганда қўлқопини ечиши шарт;

– эркак аёлнинг қўлини фақат қўлқопсиз бўлгандагина ўпади.

Танишларингизнинг орасида сиз қўл бериб кўришишни истамайдиган кишилар бўлса, уларнинг ҳеч бири билан қўл

бериб саломлашмасдан, бош ирғаб ёки бош кийимингизни кўтариб салом беринг.

Эркак аёл билан қўл бериб кўришганда унинг қўлини узоқ ушлаб турмаслиги керак.

Шунингдек, турли мамлакатларнинг ўзига хос қўл бериб кўришиш одоби мавжуд:

– АҚШда асосан расмий шароитларда қўл бериб кўришилади. Бу ерда танишганда, дўстлар ва ҳамкасблар билан учрашганда қўл бериледи;

– Англияда амалда ҳеч қачон бир-бирига қўл бериб кўришилмайди;

– Хитой ва Япония анъаналарида ҳам қўл бериб саломлашиш одати йўқ. Аммо хорижликлар билан муносабатда буни инкор этишмайди;

– Мусулмон мамлакатларида эркак аёлнинг қўлини ушлаб кўришмайди. Аммо бугунги кунга келиб қўлгина жамоат жойларида ва расмий идораларда қўл бериб кўришилади.

Бош кийимини кўтариб саломлашишнинг баъзи қоидалари мавжуд бўлиб, улар қуйидагилардир:

– агар саломлашиш ва танишишда хонимлар иштирок этмаётган бўлса, эркаклар шляпасини ечиб саломлашиши шарт эмас;

– танишлар билан анча яқин масофада турган бўлсангиз, шляпани ечиб салом беришга шошманг. Бош кийимини кўтариб кўришиш 2-3 метр масофадан туриб амалга оширилади.

Ўпишиб саломлашаётганда кўпчилик бир-бирининг юзидан ўпиб кўяди. Бу фақат туғишган қариндош-уруғлар ва яқин, қадрдон дўстлар орасида амал қилади.

– Эркак аёлни ўпаётганда шляпасини ечади;

– аёлнинг қўлини ўпаётганда кафтининг орқа томони енгилгина ўпиб кўйилади. Бунинг учун эркак аёлнинг қўлини бармоқлари билан эҳтиёткорона тутиб, унга томон енгил эгилади. Аёлнинг қўлини эркак ўзининг юзига қадар кўтариб олиб келиши қўполликдир;

– танишувда ва расмий шароиларда қўлни ўпиб саломлашиш қабул қилинмаган;

– аёлнинг кафти ёки билагидан ўпиш – ишқий муносабатларнинг белгиси ҳисобланади;

– ўпиш учун қўл бераётганда аёллар қўлини эркакнинг юзига қалар кўтармаслиги керак;

– ёш қизларнинг қўлидан ўпиб кўришилмайди;

– кўчада учрашиб қолганда қўлни ўпиб кўришиш ақлдан эмас.

Саломлашишнинг баъзи бир қоидалари мавжуд:

– ўтирган аёл эркак киши билан саломлашаётганда ўрнидан туриши шарт эмас;

– кексайиб қолган эркак билан саломлашаётганда аёл ўрнидан туриши керак;

– ўтирган эркак аёллар ёки ёши катта кишилар билан саломлашаётганда ўрнидан турари ва улар ўтирмагунча жойига ўтирмайди;

– саломлашишда сўзларни аниқ-тиниқ талаффуз этинг ва бунда жилмайиб қўйиш ортиқчалик қилмайди;

– сизга салом берган кишига қайрилиб қарашингиз ва жилмайиб жавоб қайтаришингиз керак;

– ёшлар катта ёшдаги кишиларга ёшлар жаргонига оид сўзларни айтиб, саломлашмаслиги керак. Бу кўпол кўрилади;

– биринчи танишиш вақтида саломлашаётганда ортиқча ҳаракат қилманг, айниқса, илк танишувда ўпишиб кўришилмайди.

СУХБАТ, ХУШОМАД, ҲАЗИЛ

Суҳбат кишилик жамиятида ҳамма вақт катта аҳамиятга эга бўлган.

«Назокатли суҳбатлашиш санъати» китобида шундай ёзилади: «Аёл кишини мафтун этиш учун тўғри суҳбатлашишни билиш керак. Одатда нотаниш кишилар суҳбати об-ҳаво

мавзусидан бошланади. Об-ҳавонинг яхшилиги ёки ёмонлиги ҳақида гапириш мумкин. Агар хоним суҳбатлашишга қарши бўлмаса, бу муваффақиятнинг бошланишидир».

Суҳбат фикрлар алмашуви бўлиб, у ўткир ақлингиз, гапга чечанлигингиз ва нотиклигингизни кўрсатиш учун эмас. Суҳбатдошлар муносабатида фикрларни аниқ ва оддий қилиб ифодалаш етакчилик қилиши керак. Кўпчилик суҳбат бошланишдан кўрқади, овози қалтирайди, гапини йўқотиб қўяди. Бундан қутулиш учун китоблар ўқиш ва вақти-вақти билан зиёли одамлар даврасида бўлиб туриш керак. Театрларга тушиб туринг, шунда сиз ўз сўзингизни бошқаришни китоблардан эмас, жонли ҳаётдан, театрдан, жамиятдан ўргана-сиз. Бунинг учун кунт ва зътибор керак, холос. Бадиий сўз усталари ва опера куйловчилар нафас олиш машқларини бажариб турадилар. Бунга ўрганиш қийин эмас. Қолаверса, бу ҳақида жуда кўп китоблар мавжуд.

Нутқ маданиятини ўрганиш учун ажойиб ёзувчиларнинг бадиий асарларини, эртактларни, халқ оғзаки ижодини ўрганиш керак.

Ҳамиша суҳбат мавзусини яхши англаш, ўз вақтида суҳбатга жон бағишлаб юбориш ва қачон гапиришни билиш керак. Кўпчилик суҳбатдошлар бир-биридан зерикиб қолади. Бу суҳбат мавзусини вақтида ўзгартира билмасликдан келиб чиқади.

Суҳбат мавзусини танлай олиш кўпгина шароитларга боғлиқ:

– муносабатлардаги жараён;

– сўзловчиларнинг даражаси;

– танишувчиларнинг қизиқишлари;

– вақтида суҳбат мавзусини ўзгартириш.

Суҳбатда баъзи ўзгармас қоидалар бор:

– суҳбатдошни хафа қиладиган мавзудан, у гапиришни хоҳламайдиган нарсалардан гап очманг; кишини ноқулай аҳволга солиб қўядиган беадаб саволлар берманг;

– ҳеч қачон шахсий ишлар ва муаммоларга урғу бериб гапирманг, ўзингизни мақтаманг;

– бошқа одамларнинг аҳволини муҳокама қилманг ва бошқаларнинг муаммосига аралашманг;

– суҳбатдошга кўрсатилган энг яхши ҳурмат – уни диққат билан эшитишдир.

Ҳар қандай суҳбат бу ахборотлар алмашувидир. Яхши суҳбат эса кишиларнинг танишуви ва келажакда муносабатларни давом эттиришнинг гаровидир. Ахборотлар алмашаётганда унинг энг муҳим томонини лўнда ифодалашга интилинг. Гапираётганда баланд овозда сўзламанг, айниқса бу суҳбат кўчада, жамоат жойларида кечаётган бўлса. Овозингиз бошқаларнинг эътиборини тортмаслиги керак. Жуда тез гапирманг ва сўзларни жуда чўзиб ҳам талаффуз қилманг. Бу икки ҳолат ҳам тингловчида яхши таассурот қолдирмайди. Суҳбатдош ахборотни тўла ўзлаштиролмайди.

Унчалик таниш бўлмаган кишилар суҳбат мавзусига эҳтиёткорона ёндашади. Бетараф нарсалар ҳақида гаплашилади. Шахсий, оилавий ҳаётига доир саволлар берилмайди.

Суҳбат мавзуси ҳозир бўлганларнинг ҳаммасига бирдек қизиқарли бўлиши керак. Яхши таниш бўлмаган кишилар кинофильмлар, спектакль, концерт, кўргазма ёки бирор ижодкорнинг санъати ҳақида гаплашади.

Берилган саволга албатта жавоб қайтаринг.

Баъзан ҳеч кимнинг дилини оғритиб қўймайдиган латифалар айтиш мумкин. Муҳими, бу латифалар беадаб бўлмасин, иштирокчилардан бирортасининг ожиз томонини танқид қилмасин.

Агар сўзлаётган кишининг гапини яхши тушунмай ёки эшитмай қолсангиз, «Кечирасиз» ёки «Кечирасиз, тушунмай (эшитмай) қолдим» деб айтинг. Асло «Нима?» деб сўраманг, бу одобсизликдир.

Суҳбатлашаётганда унинг фикрини ҳурмат қилинг, мавжуд ҳолатни илғай олинг. Масалан, айти пайтда кимдир қуёшнинг ботиши ҳақида гапираётганда, сиз иш режангиз, илмий конференциялар, эртанги базмлар ҳақида гапиришингиз ноўрин.

Кўпчилик билан суҳбат қураётганда оғир хотираларни эсга соладиган ва тушкун кайфият яратадиган вазиятдан қочинг. Бунинг учун қўрқинчли ҳикоялар, қонли жиноятлар ва маньяклар ҳақида гапирманг.

Бемор кишига унинг кўриниши сўлгинлашгани ҳақида гапирманг, аксинча беморга далда берувчи, руҳини кўтарувчи сўзлар айтинг.

Йўлда кетаётганда, айниқса, самолёт ёки пароходда ҳаво ва дарё ҳалокатлари ҳақида сўзламанг. Бу ёқимсиз ҳолатни юзага келтиради.

Стул атрофида иштаҳани бўғадиган мавзуда сўз очманг. Дастурхон устида турган таомларни танқид қилманг ва уй бекасига ёки пазандага ширин сўзлар айтинг.

Аёллардан унинг неча ёшда эканлиги сўралмайди.

Агар йиғилганларнинг умумий қизиқиши иш билан боғлиқ бўлса, бу мавзуда анча чуқур суҳбатлашиш мумкин.

Савол туғилади: суҳбатдошлар қачон ўзларининг умумий танишлари ҳақида гаплашиши мумкин? Бундай суҳбат муҳокамага айланиб кетмаган тақдирдагина мумкин. Тарбияли, маданиятли киши бошқаларни гийбат қилиб гапирмайди.

Кинояли ёки манфурона жилмайиш, маънодор қараш, ким ҳақдадир икки маъноли луқма очиқ ҳақоратдан ҳам кўра кўпроқ оғир ботади. Бошқаларнинг кўнглини оғритмасликка ҳаракат қилинг.

Уй бекаси ва эгаси меҳмонлар суҳбатлашётганда улар ўртасидаги ноқулайликнинг йўқолишига ёрдам бериши, ўз вақтида суҳбат мавзусини ўзгартириб юбориши керак. Қоилага кўра уй эгаси камроқ гапиради. Аммо суҳбатни жонлантириб туриш унинг вазифасига киради.

Тарбияли, хушмуомала суҳбатдош эътиборини бир кишига қаратмай, барча иштирокчилар билан суҳбатлашишга интилиши керак.

Энг яхши суҳбатдош сўзловчинини диққат ва қизиқиш билан тинглай оладиган кишидир. Гапирувчининг сўзини бўлмасдан, гал келганда ўз фикрини ифодалай олиш ҳам даркор.

Суҳбатлашаётганда ўз фикрингизни қизиққонлик билан ҳимоя қилиб туриб олманг, баҳслашиб кетманг. Бу бошқаларнинг кайфиятига ёмон таъсир қилиши мумкин.

Айниқса, ёши кичикроқ бўлганлар катталар билан баҳслашишдан тийилгани маъқул. Ҳатто кексалар ноҳақ бўлган тақдирда ҳам, бундай вазиятда баҳслашишни бас қилинг ва усталик билан бошқа мавзудан гап очинг.

Ёш авлод кексаларнинг нутқини эътибор билан тинглаши, уларнинг суҳбатига ноўрин аралашмаслиги керак. Агар улар ёшлардан бирор нарса ҳақида сўраб мурожаат қилса, албатта, хушмуомалалик билан жавоб қайтаришлари лозим.

Ёши улуг кишилар ҳам ўз навбатида ёшларнинг ўз фикрини билдиришлари учун имконият яратиб бериши керак.

Пичингли гапирманг. Бошқалар хато гапирган тақдирда, унга «Кечирасиз, адашмадингизми?» тарзида мурожаат қилинг. Тарбияли одам эса бундан жаҳли чиқиб кетмаслиги, хотиржам муомала қилиши керак. Ҳеч қачон бировнинг хатосини «Нотўғри», «Бу ҳақда сиз ҳеч нарса билмайсиз», «Буни ҳамма билади-ку?», «Буни бешикдаги бола ҳам яхши билади» каби сўзлар билан тузатманг. Бирор фикрга қўшилмас экансиз, унга «Кечирасиз, бу фикрингизга қўшила олмайман», «Менимча, бу унчалик тўғри эмас», «Фикрингизни ҳурмат қиламан, аммо...» тарзида ифодаланг.

Агар сўзловчи айтаётган ахборот сизга маълум бўлиб, унинг сизга қизиғи бўлмаса ҳам, уни сабр билан эшитишни ва унинг гапини бўлиб қўймасликни маслаҳат берамиз.

Сўзловчи ҳикояси бошқаларни унчалик қизиқтирмаётганини сезиб қолса, гапини ўша заҳоти тугатиб қўйгани маъқул.

Суҳбат иштирокчилари битта тилда гапиргани яхши. Йиғилганлар ичида бу тилни билмайдиган киши бўлса, таржимон хизматидан фойдаланилади.

Жамоат жойларида, кўпчилик орасида шивирлаб гаплашилмайди.

Гапираётганда бирор нарса билан шуғуланманг: ўқиманг, қўлингизда бирор нарсани айланторманг, деразадан ташқа-

рига қараманг. Бу ёнингиздаги кишига нисбатан ҳурматсизликдир.

Узоқ масофадан туриб бир-бирингизга гапирманг, масалан, стол, коридор, кўча бўйлаб.

Суҳбатлашаётганда узоқ жимлик чўкишига йўл қўйманг.

Сўзловчи амал қилиши керак бўлган қондалар:

1. Бировнинг шаънига ёмон сўз айтманг.
2. Хушмуомалаликни қўлдан берманг. Нутқингизни юмшатиброқ ифодаланг, қатъий фикрларни билдирманг.
3. Гапираётганда ўз шахсий «мен»ингизга урғу бераверманг.
4. Суҳбат давомида, ўз фикрингизни ифодалаётганда, суҳбатдошни ҳам тинглашни, унинг қизиқишлари, шахсиятини унутиб қўйманг.
5. Суҳбатдошингиз учун аҳамиятли, қизиқарли, жонли, тушунарли бўлган мавзуда гапиринг.
6. Қисқа ва лўнда гапиринг.
7. Суҳбатдошингизнинг имо-ишорасига эътибор қаратинг. Бу унинг умумий аҳволи ва сўзингизга нисбатан муносабатини кўрсатиб туради.

Тингловчи амал қилиши керак бўлган қондалар:

1. Сўзловчининг гапини бўлиб қўйманг. Гарчи ўша заҳоти сизда жуда ажойиб фикр туғилган бўлса-да, бировнинг гапини бўлманг.
2. Суҳбатда иштирок этиб туринг: вақтида суҳбатдошингизнинг гапини маъқуллаб ёки ўз фикрингизни билдириб боринг.
3. Бошқага берилган саволга сиз жавоб қайтарманг.
4. Тинглаётганда гавдангизни эгиб ёки ғоз ўтириб олманг.
5. Ғамли нарса ҳақида гапирилаётганда, сиз хурсанд кўринишда бўлманг.
6. Биров гапираётганда сиз бошқага шивирламанг.
7. Биров гапираётганда чўнтагингиздан бирор нарса қидирманг, соатга қараманг, бармоқларингиз билан чертманг.

8. Мажбуран тинглаётган кишига ўхшаб ўтирманг. Хотиржам ва сабр билан тингланг.

Сухбатлашиш қондалари:

1. Одатда кам биладиган кишилар кўп гапиреди. Кўп биладиганлар эса кам гапиреди. Шунингдек, гапириш мумкин бўлмаган нарсалар ҳақида сўзламанг.

2. Сухбатда ҳар қандай ўта жиддий мунозарадан қочинг. Айниқса, сиёсат ва дин борасидаги баҳсларда сиз минг карра ҳақ бўлсангиз-да, буни тортишув ва баҳсга айлантириб юборманг.

3. Бошқалардан олдин гап бошламанг. ўз навбатингиз келгандагина гапиринг. Нутқингиз равон, ўзингиз хотиржам ҳолда сўзланг. Ўзингизнинг қанчалик билимдонлигингизни кўрсатиб қўйишга уринманг, аксинча сухбатдошларингизнинг даражасида туриб гапиринг.

4. Жамоат олдида ўзингиз ҳақингизда умуман гапирманг. Энг яқин дўстларгина бир-бирининг шахсий ишлари ва ҳаёти билан қизиқиши мумкин.

5. Зиёли, ақлли ва одобли аёл ҳамиша ёқимли ва баланд бўлмаган овозда сўзлайди. Талаффузи равон бўлади. Тўғри, расмиятчиликсиз гапиреди, тутуруқсиз ифодаларга ўрин бермайди.

6. Жамоат жойларида айтилмайдиган бир нечта сўзлар мавжуд: «Оҳ, Худойим-ей», «Эҳ, онажонгинам!», «Ҳа, ҳа, айтинг-чи...», «Ана шунақа» ва бошқалар.

7. Аёл эркакни фамилияси билан атамаслиги керак.

8. Сухбатдаги энг хунук нарса – ёлгон, фисқ-фасод, гийбат, бировни ёмонлаб гапириш.

9. Кўнгли тоза кишилар бошқалар ҳақида ҳамиша илиқ сўзлар айтади, холис фикрлайди.

10. Ҳеч қачон бирор нарсага қанча тўлаганингиз ҳақида гапирманг ва бошқалардан «Бу учун қанча тўладингиз?» деб сўраманг.

11. Муаллифдан ёзган асари, артистдан ўйнаган роли, рассомдан чизган расмлари учун қанча ҳақ олишини суриштириш кўполлик ва тарбиясизликни билдиради.

12. Иложи бўлса, хорижликлар билан уларнинг тилида гаплашинг.

13. Латифа айтмоқчи бўлсангиз, у қисқа ва ўткир сўзли бўлсин. Аммо асло адабсиз эмас.

14. Гарчи кўп гапиргандан, жим ўтириш афзалроқ бўлса-да, кўпчилик олдида сўзсиз ва бепарво ўтирманг.

15. Баъзи одамлар ўз нутқини мақоллар ва маталлар билан безашни хуш кўради. Аммо мақол ва маталларни ишлатишда эҳтиёткор бўлишни тавсия этамиз. Чунки уларнинг кўпчилиги камида икки маънони ёки кўп маънони англатади.

16. Семиз киши ҳақида гапирганда «семиз» деб эмас, «тўла, тўладан келган» деб айтинг. Шунингдек, бошқа сўзларнинг ҳам ижобий бўёқдорини танлашга интилинг.

Нутқ маданияти

Сўз ва унинг талаффузи сухбатдошга бўлган муносабатни ифодалайди. Кескин, масхараомуз талаффуз бошқаларнинг дилини сиёҳ қилади. Тарбияли инсон баланд овозда гапирмайди, сўзларни равон талаффуз қилади.

Ҳеч қандай сабаб – ижтимоий аҳволи, уйда ёки ишла тутган ўрни, соғлигининг ёмонлиги – атрофдагиларга дағал муомала қилиш ҳуқуқини бермайди. Ва ҳатто буйруқни ҳам мулойим овозда бериш мумкин. Сухбат ва сўзларнинг оҳани инсоннинг дунёқараши ва ўзгаларга муносабатини ифодалаб туради.

Бугунги жамиятда раҳбар ва унинг қўл остидагилар муносабатида ҳам буйруқ оҳанги ноўрин ҳисобланади. Бу муносабатлар ўзаро ҳамкорликда амалга оширилади. Ҳарбийлар орасида ва ҳарбий шароитдагина буйруқ бериш ўринли.

Ишга оид учрашувлардаги сухбат расмий муносабатлар чегарасидан чиқмаслиги, унда хушмуомала оҳанг устун бўлиши керак.

Хушомад ҳақида

Умуман олганда, одамларга ўзи ҳақидаги яхши гапларни эшитиш ёқади. Фақат бу ширин сўзлар тилёғламаликка айланиб кетмасин. Бундай ҳолат эса сезгир одамларга мутлақо ёқмайди.

Баъзи бир хушомад сўзлар эркаклар орасида қабул қилинмайди ва ҳатто бу кулгули туюлиши мумкин.

Ёлғондан ўйлаб топилиб айтилган хушомад кўнгилни хира қилади. Шунинг учун ширин сўз оддий ва табиий бўлсин.

Аёллар хушомадларга тезгина ишонади, айниқса, уларнинг кўриниши ҳақида гап кетса. Ёш йигит-қизлар ота-онаси ҳақида фахрли ва мақтов сўзларини эшитганда, албатта, жавоб қайтариши керак. Бундай ҳолатда мақтовни маъқуллаб, бирор нарсани бўрттирмасдан, қўшиб-чатмасдан миннатдорчилик билдирилади.

Агар хушомад тез-тез эмас, балки ақли ва нозик гапирилса, у яхши ҳаракатларни юзага келтиради: суҳбатга латифлик бағишлайди.

Аёллар, айниқса, ёш қизларга хушомад қилинганда, улар жиддий тортиб олмаслиги керак. Бу ноқулай вазиятни юзага келтириши мумкин.

Ҳазил ҳақида

Суҳбатда ҳазил қилиш фақат бошқа иштирокчиларни ҳақоратламайдиган даражада нозик, енгил мазмунда бўлсагина фойдалидир.

Шунингдек, ҳазилни яхши тушунадиган, оққўнгил, ақли одамлар даврасида қўллашни тавсия этамиз. Чунки шундай одамлар борки, ҳазилни ҳамиша ҳурматсизлик, ҳақорат деб қабул қилиб, жаҳли чиқади.

Ҳазил на кинояли, на қўпол бўлмасин; биринчи ҳолатда бу кишиларга ҳақоратли туюлади, иккинчидан эса ҳар қандай бинойигина компанияда сизга ўрин бўлмайди.

Энг хунук одат эса бировларнинг устидан кулишдир. Чунки бировларни масхаралаб куладиган одамлар камданкам ҳолатлардагина оққўнгил ва бағри кенг, ажойиб одамлар бўлади.

Ўзингиздан ёши катта бўлган кишиларга ҳазил қилмаганингиз яхши. Бу унга нисбатан одобсизлик ва ҳурматсизликни ифодалайди.

Енгилгина ва ажойиб ҳазил қила олиш ақллиликнинг белгисидир. Шунингдек, қўпол ҳазил ичи қоралик ва аҳмоқликни англатади.

ТАКЛИФ ЭТИШ

Тантаналарнинг катта ёки кичиклигига қараб таклиф этиш шакли ва вақти ҳар хил бўлади. Катта баллар учун икки ҳафта, рақс кечаси учун бир ҳафта ёки 6 кун, тушлик ва нонушта зиёфати учун 4-6 кун, кичкина кеча, чой ичиш учун 2-4 кун олдин таклифнома жўнатилади.

Никоҳ тўйидан бошқа тантаналарга таклиф этилаётганда таклифномага аввал эрнинг номи ёзилади. Сўнгра рафиқаси, балоғатга етган қизининг номи қўшимча қилинади. Балоғатга етган ўғил гарчи ота-онаси билан бирга яшаса-да унинг номига алоҳида таклифнома жўнатилади.

Кичкина зиёфатлар ва меҳмондорчиликларда уй бекасига мурожаат қилинади. Ёш қизлар бир-бирини ўзлари таклиф этишадилар, ота-онасига ҳеч қандай расмий таклифнома жўнатиб қилинмайди. Аммо маълумки, ҳеч бир қиз ота-онасининг розилигисиз бундай таклифларни қабул қила олмайди. Кичкина кечки ва тушки зиёфатларга алоҳида таклиф этиш истаги бўлса, одатда бориб айтилади. Бундай ҳолларда баллар, катта йигилишлар ва тўйларга таклиф этиш учун катта ҳажмдаги таклифнома берилади.

Таклифномаларнинг ҳажми ва кўриниши ҳар хил бўлади. Катта ҳажмдаги нақш туширилган, қалин, силлиқ оқ қоғозли таклифнома анча қўл келади. Дўконларда ҳамиша

топиладиган боши ва охирига гул солинган, тилла безакли таклифномаларни жўнатмаган маъқул.

Таклифнома қоғозлари одатда почта орқали ёки ёпиқ конвертларда жўнатилади.

Тушликка таклиф қилинган киши бориш ёки бормаслигини ўша вақтда айтгани яхши. Агар борадиган бўлсангиз, меҳмон кутувчига бу олдиндан маълум бўлиши ва шунга муносиб тайёргарлик кўриши керак бўлади. Агар бормаидиган бўлсангиз, у сизнинг ўрнингизга бошқасини таклиф этиши мумкин.

Таклифномани энг яқин дўстингизга ҳам очиқ хат шаклида жўнатманг; яхшиси ташриф қоғозингизга бир нечта сўз ёзиб жўнатиш.

Тушликка таклиф олган, ўз уйида яшовчи киши ўз навбатида уни ҳам тушликка таклиф этиши ёки шунга яраша таклиф билан жавоб қайтариши керак.

Турмуш қурмаган ёки ёлғиз, айниқса ўз уйида яшаётган кишилар таклифга бундай жавоб қайтаролмаслиги тушунарли ҳол. Аммо улар ўз туғилган кунларида ёки бирор қулай вазиятда ўзига кўрсатилган марҳаматга нисбатан жавоб қайтаришга эришиши мумкин.

Сўзсиз, меҳмонга таклиф этилаётган кишиларнинг баъзилари уй эгасига жуда яқин ва бироз таниш бўлиши мумкин. Аммо бунга қарамай, уй эгаси меҳмонларнинг бирортасига алоҳида эътибор кўрсатмай, уларнинг барчаси билан бирдек муомала қилиши керак бўлади.

ЧЕКУВЧИЛАР ЭТИКЕТИ

Чекувчилар жамоат жойларида қўйндагиларга амал қилиши керак:

- кўчада ва одамларга яқин турганда (бекатда, дўконларда навбат турганда) чекиш мумкин эмас;
- қандай бинода бўлишидан қатъи назар чекишдан олдин ёнидагилардан чекишга рухсат сўраш керак;

- овқатланиш столи устида ҳеч қачон чекманг;
- корхона ва ташкилотларда чекиш учун ажратилган махсус жойлардагина чекилади;

– болалар ва беморлар бор бўлган бинода, рақс залларида чекманг (рақс тушиладиган ресторанлар бундан мустасно);

– чақилган гугурт ва сигара қолдиқларини махсус жойларга ташланг;

– бир стол атрофида ўтирганда, кафе, ресторанда бошқалар овқатланиб бўлмагунча чекманг;

– сигаретани чекиб ёки қўлда ушлаб туриб аёлларни рақсга таклиф этманг;

– аёллар иштирокида ва уларнинг рухсатисиз чекманг;

– сайр қилаётганда агар ёнингизда аёл киши ёки ёши катта чекмайдиган эркак бўлса, чекиш мумкин эмас;

– оғизда сигарета бўла туриб гаплашилмайди;

– сигаретани бирор предмет: ўриндиқ, стол, бошқа мебеллар, девор ва бошқа нарсаларга босиб ўчирманг;

– бегона хонадонларга ёниқ турган сигарета, папирос ёки трубка билан кирилмайди;

– меҳмонга борганда гугурт, сигаретани чўнтагингиздан олиб столнинг устига ташламанг;

– очиқ ҳавода юрганда фақат хилват жойларда чекиш мумкин;

– театрда, маданият уйида, поездда, парохолда чекиш учун ажратилган махсус жойлардагина чекиш мумкин.

Чекувчилар ичида маълум бир муносабатлар мавжуд:

– ёши кичиклар катталарга, эркаклар аёлларга чекишни таклиф этади;

– сигарета, папирос ва сигаралар ҳамшиша қутисидан чиқарилиб таклиф этилади;

– сигарета берган киши ёқиш учун ҳам бирор нарса беради;

Меҳмондорчиликда:

- берухсат чекилмайди;

– уй эгаси чекмаса ҳамда хона битта бўлса, умуман бу ерда чекманг;

– агар уй бекаси сигарет таклиф этса, уни миннатдорчилик билан қабул қилинг;

– стол атрофида ҳамма овқатланиб бўлгач, уй эгаси ва бошқа ўтирганлардан рухсат сўраб чекиш мумкин;

– ёниб турган сигаретани кулдоннинг четига қўйинг. Сигаретанинг кулдон устида узоқ тутаб туришига йўл қўйманг;

– аввал ёши катталар ёки ҳурматли меҳмонлар чекишни бошлайди, кейин бошқалар...

– Танишлар, дўстлар, қариндош-уруғлар даврасида уларнинг бирини чекишга таклиф этиш ярамайди. Айниқса, аёлларни чекишга таклиф этиш ноўрин. Чунки улар одатда бундай одатини атрофдагилардан яширади;

– стол устига кулдон қўйилмаган бўлса, сезгир одам бу ерда чекишга одатланилмаганлигини дарров пайқайди. Ва ўзини чекишдан тияди.

Жамоат транспортларида, лифтда, самолётда чекиш қатъиян тақиқланади. Беморлар хонасида, кенгаш мажлисида чекилмайди.

СПОРТ ҲЙИНЛАРИ

Спорт ҳйинлари жуда кўп. Уларнинг маълум бир қисми олимпиада таркибига киради. Ҳамма ҳйинларнинг ўз қонун-қондаси бор. Ҳар қандай ҳйинда қизғинлик, жисмоний ва руҳий ҳаракатлар мавжуд. Энг муҳими, спорт ҳйинлари қадрланадиган сифатлар – бардошлилик, чаққонлик, тезлик, кучлилиқ ва диққатлилиқ каби хислатларни тарбиялайди. Спорт ҳйинлари одамларни бирлаштиради, ҳамжиҳат қилади. Футбол, волейбол, баскетбол, бейсбол ва бошқа командалар кутилмаган тарзда аҳил бўлишади. Бир киши ҳамма учун, ҳамма бир киши учун бир организм каби ҳаракат қилади. Чунки бошқача йўл билан ғалабага эришиб бўлмайди.

Майдонда иштирок этувчиларнинг барчаси – академик, талаба, шарҳловчи, муҳбир, милиция ходими тенглашиб, ишқибозга айланади.

Аммо ишқибозларнинг гуруҳларга бўлиниши кейинги пайтда ҳйин якунига кўра жанжалларга сабаб бўлмоқда.

Футбол ва хоккей жуда катта куч талаб қилади. Шунинг учун уни «ҳақиқий эркаклар ҳйини» деб аташади.

Волейбол эса дам олувчилар орасида кенг тарқалган ҳйин. Жисмоний жиҳатдан катта куч талаб этмайди. Унда турли ёшдагилар иштирок этиши мумкин бўлади.

Теннис катта, стол устидаги, баъзан бадминтон ҳйинларига ажратилади. Бу ҳйин дам олиш учун мўлжалланган. Фақат катта теннис кўп жисмоний куч талаб қилиб, аввал машқ қилиб юрмаган, соғлиги яхши бўлмаган, ёши ўтиб қолган кишиларга тавсия этилмайди.

Спорт кийимлари унинг турига қараб белгиланган. Масалан, теннис учун, шорти, тенниска, кроссовка кийилади.

Агар ҳйинда ютқизсангиз, тушкунлик кайфиятига берилманг. Энг муҳими, сиз ҳйнаётганда соғлиқ, эркинликка эришасиз ва дам оласиз.

Гольф ва кегли, городки (тизилган чиллакларни уриб чиқариш ҳйини), чиллак, ошиқ ҳйинлари ҳар қандай ёшдаги кишиларга қулай келади. Уни ақлий ва жисмоний меҳнат билан шуғулланувчи кишилар жуда ёқтиради.

Орзу қилинган соғлиқ ва ёрқин ақлга спорт ҳйинлари орқали эришиш мумкин. Дунё эса, маълумки, тетик ва тийрак одамлар билан гўзал.

СОВҒАЛАР

Совға олмайдиган ва бундан хурсанд бўлмайдиган одамнинг ўзи йўқ. Шундай экан, совға бериш ҳам бошқаларга қувонч улашишдек гап.

Совға бирор маъно англатиши, рамзий бўлиши, тақдим этиладиган кишининг дидига мос тушиши керак.

Биламизки, меҳмонга борганда қуруқ қўл билан бориб бўлмайди. Ҳатто таклиф этилмаган ҳолда, қутилмаганда борсангиз ҳам ҳеч бўлмаганда уй бекаси учун гул кўтариб боринг. Совға танлашда эҳтиётлик ва эътиборлилик зарур. Гап совганинг нархида эмас – туйғуларингизнинг самимийлигида.

Совға танлаётганда тақдим этмоқчи бўлган кишингиз билан сизнинг муносабатингиз муҳим характерга эга бўлади.

«Ҳамма нарсаи бор» одамга нима совға қилиш мумкин? Уларга «вақтинча фойдаланиш мумкин бўлган» нарсалар совға қилинади. Эркакларга – бирор яхши ичимликлар, аёлларга – ширинликлар, чиройли нарсалар...

Кўпчилик совға олгандан сўнг унинг тақдим этилаётган кишига кераги йўқлигини билгач, нима қилишга ҳайрон қолади. Бундай ҳолатларда яхшиси уни совға қилмаган маъқул. Унинг ўрнига кичкина бўлса-да бошқа совға танланг. Совганинг мутлақо кераксиз бўлганидан кўра, кичик бўлса-да, олувчига қувонч ва миннатдорчилик бағишлагани яхши.

Совға қилинган нарсани яна совға қилган кишининг ўзига тортиқ қилиш беҳурматликни билдиради.

Гулдаста ёки гул экилган тувакни совға сифатида қабул қилиш ҳамиша ёқимли.

Эркаклар аёлларга гулдаста, дўстона муносабатларда эса конфет ва ширинликлар совға қилиши мумкин. У совгани шахсан ўзи тақдим этиши ёки ташриф қоғозини солиб жўнатиши мумкин.

Умуман гул совға қилиш камдан-кам ҳолатларни истисно қилганда этикет қоидаларига мутлақо зид келмайди.

Замонавий этикет совгани пул тарзида тақдим этишни ёқламайди. Фақатгина бу ерда зарурий одоб ва тadbир қўллаш олиш лозим. Бундай совғаларни тўйларга, бола тутилганда, нафақага чиқаётганда қўллаш ўринли бўлади. Пулни очик шаклда совға қилиб бўлмайди. Уни конвертга солиб, табрикнома қоғозига самимий тилакларни ёзиб бериш мумкин. Пул совғасини олгач, пулларни санаш ва унинг миқдорини муҳокама қилиш ярамайди.

Совгани шахсан совға қилган яхши. Бунинг иложи бўлмаса, кечирим сўраб ва табриклаб хат ёзиб жўнатиш. Шахсан ўзингиз бормаётганлигингизнинг сабаби анча жўяли бўлиб, таклиф этганларни ранжитмаслиги керак. Шунингдек, совгани дўстингиз ёки бирор танишингиздан бериб юборишингиз мумкин. Такрорлаймиз, бормаслигингиз ҳақидаги сабаб асосли бўлиши керак.

Совгани почта орқали жўнатганда, унинг вақтидан кечикмаслигини ҳисобга олинг. Тўғилган кун соҳиби ёки соҳибаси зиёфат куни эрталаб совгани олиши лозим. Агар совға кеч борса, унинг кечиккани учун албатта кечирим сўранг.

Совгани чиройли ва башанг қилиб ўратинг. Оддий совға ҳам чиройли қилиб ясатилса, қабул қилувчига ёқимли туюлади. Ҳатто энг яқин дўстингиз ва қариндошингизга совға қилаётганда ҳам бу қоидага амал қилинг. Айниқса, эркаклар аёлларга совға бераётганда унинг чиройли ясатилишига аҳамият бериши лозим. Бу аёлни икки карра хурсанд қилади.

Совға беришда яна битта олтин қоида бор. Ҳеч қачон сиз учун совға танлаш қийин бўлганлиги, унинг қимматбаҳо эканлиги ҳақида гапирманг. Бу ҳақда тантанада иштирок этувчиларга, айниқса, тантана сабабчисига айтиш керак эмас. Бундай муносабатга жавобан у сизга миннатдорчилик билдиришга мажбурдек бўлиб қолади ва ташвишлана бошлайди.

Совға олаётганда уни сизга ким олиб келганига эътибор беринг. Пакетни бепарволик билан олиб қўйиш мумкин эмас.

Совға олганда имкон қадар ўша заҳоти очиб кўриш, қараш ва миннатдорчилик билдириш зарур. Совгани узоқ вақт очмай, ташлаб қўйишни маслаҳат бермаймиз. Чунки бу ҳолатда совганинг сизга қизиғи йўқлиги ва бундан мамнун эмаслигингиз ҳақидаги таассурот пайдо бўлади.

Совға олаётганда ўзингизни ўта камтар қилиб кўрсатманг ва: «Мен бундан кутмагандим», «Мен бундай қимматбаҳо совгани қабул қила олмайман» каби сўзларни такрорлайверманг. Бу совға қилувчини ноқулай аҳволга солиб қўяди ва

ёқимсиз кайфият уйғотади. Совға ёқмаган тақдирда ҳам миннатдорчилик билдириш учун илиқ сўзлар топа олинг ва айниқса, совға ёққанда ҳам ширин сўзларингизни аяманг.

Сизга ширинлик тортиқ қилишганда олдин атрофингиздагиларни сийланг, кейин ўзингизга олинг.

Умуман, совғалар қандай бўлади?

Расмий совғалар: кесилган ёки саватчадаги гуллар, вино, биллурлар, қутидаги конфетлар, бадий безалган суратлар.

Гардероб предметлари: сумка, шарф, пойабзаллар, эркаклар кўйлаги, кўлқоплар, қайиш, қуёшга қарши кўзойнак, рўмолчалар.

Қандолат маҳсулотлари: торт, яхши навли чой, қаҳва, какао, шоколад, апельсинлар...

Заргарлик маҳсулотлари: сунъий ва табиий металл: соч тўғнағичи, маржонлар, зираклар, билагузук, тўғнағичлар...

Жонли совғалар (уй бекасининг розилиги билан): ит боласи, мушук боласи, балиқчалар...

Пардоз-андоз маҳсулотлари: соқол олиш учун кремлар, упадон, ванна учун хушбўй тузлар, косметик сумкалар.

Хўжалик совғалари: дазмол, тунги чироқ, хуштак чалувчи чойнак, дастурхон, хўжалик сумкаси.

Анвойи совғалар: ҳар хил альбомлар, ўзига хос бўлган авторучка, лотерия билетлари, турли нарсалар учун ҳамёнлар, барометр, компас, соатлар тасмаси, гуллар учун ваза, автомашина учун майда-чуйдалар, диван учун ёстиқчалар.

Чекадиган дўстларга доим у чекадиган турдаги 10-20 қути сигарета, шунингдек, чиройли кулдон, ёндиргич (зажигалка) совға қилиш мумкин.

Чет эллик меҳмонларга миллий рассомлик асарлари, мамлакатнинг ўзида ишлаб чиқарилган ичимликлар, миллий санъат намуналари тўпланган альбом, пластинкалар совға қилинади.

Касалликни ифодаловчи нарсалар: градусник, тиббиёт банкаси кабиларни совға қилиб бўлмайди. Чойшабларни

бир оила аъзолари бўлган кишилар ва яқин дугоналар бир-бирига совға қилиши мумкин.

Хонадони билан жуда яқин бўлган кишилар, дўстлар эрталаб шахсан ўзлари бориб тантана сабабчисини табрик-лаб кўйиши талаб этилади. Фақат таниш бўлган ҳолларда табрик қоғози жўнатишнинг ўзи кифоя.

Болалар ва қариндошларга совға танлаётганда ҳам уларнинг диди ва эҳтиёжини ҳисобга олинг. Масалан, болаларга ўйинчоқлар, ёши катталарга ювиниш, кийиниш, пардоз-андоз буюмлари.

Ҳар қандай ҳолатда ҳам совға қабул қилингандаги ёқимли ҳолат бу миннатдорчиликдир. Бу мамнунлик совғанинг қай даражада ёққан ёки ёқмаганлигида эмас, балки сизга кўрсатилган эътибордадир.

Ота-оналар болаларни кичиклигидаёқ совға олганда, гарчи у ёқмаса ҳам, чиройли жилмайиб миннатдорчилик билдиришга ўргатиши керак. Бунинг учун ота-оналарнинг ўзлари яхши намуна бўлишга ҳаракат қилсинлар.

Совға учун гулларни танлаш

Совғага гул танланаётганда фасллар ва кимга нима муносабат билан тақдим этилаётгани аҳамиятга эга. Кичиккина, нозиккина ва янги узилган гуллар серҳашам атиргуллар дастасидан кўра кишида кўпроқ илиқлик уйғотиши мумкин. Атиргул, гладиолус, орхидеянинг бир новдаси ёки бир донасини ҳам совға қилиш мумкин. Катта бўлмаган гулни совғага ёпиштириб кўйиш мумкин.

Жонли гулларни исталган кишига совға қилиш мумкин. Фақат бунинг учун гулларнинг ранги ва шаклига аҳамият бериш керак.

Ёрқин қизил атиргулларни рафиқангизга совға қилсангиз бўлади. Чунки у эҳтиросли муҳаббатни ифодалайди.

Бизда тоқ сондаги гулларни совға қилиш қабул қилинган. Эҳтимол, бу япон иероглифидаги «тўрт»нинг «ўлим» маъносини англатиши билан боғлиқдир.

Қадимда гуллар рамзий маъноларни кўпроқ англаган. Гуллар совға қилиш билан кишилар атрофдагиларга муносабатини билдирган. Масалан, Шарқда атиргул севги, Грецияда баланд эҳтиросни ифодалаган, Испанияда бу каби маъноларни ўзида жамлантирган гул чиннигул ҳисобланган. Бинафша жиддийлик, беда қутиш, нилуфар тоза тилакларни билдирган.

Масалан, ёш қизларга ёрқин қизил рангли гулдаста тақдим этилиши одобдан эмас. Чунки бу алангали эҳтиросни ифодалайди ва бундай гулдаста совға қилиш ишқий муносабатларни бошқаларга ишора қилишга ўхшаб туюлади.

Оқ – маъсумлик, беғуборлик, самимийлик;

Пушти – севги, ёшлик, назокат;

Қизил – эҳтирос,

Яшил – умид, ишонч;

Ҳаворанг – эътиқод, имон;

Кўк – садоқат, субут;

Сариқ – ҳасад, макр-ҳийла;

Кулранг – ғариблик, тушкунлик;

Тўқ малла – қайғу, ғам-алам;

Нафармон – итоаткорлик, бўйсунуш;

Бинафша ранг – дўстлик;

Тўқ сариқ – таннозлик ва мағрурлик;

Тилларанг – қадр-қиммат;

Кумушранг – абадийлик, шон-шухрат;

Бўтакўз – ишонч, оддийлик;

Печак – дўстлик, меҳр;

Кўнғироқгул – ёқимлилиқ, чиройлилиқ;

Нилуфар ва марваридгул – тозалик ва маъсумлик;

Дасторгул – жиддийлик;

Қалампиргул – эзгулик;

Бинафша – маъсумлик ва сирлилиқ.

Бундай гуллардан қилинган гулдастани исталган қизга совға қилиш мумкин. Чунки улар орасида совға қилувчининг қизгин, эҳтиросли муносабатларини ифодаламайдиган қизил атиргул ва чиннигул йўқ.

Шундай гуллар борки, биринчи учрашув ёки танишувда, уларни биринчи бор хонадонига ташриф буюрганда совға қилиш мумкин эмас. Улар: зирк – жиззакилик, шафа бўлиш, валериана – енгилтаклик, бетайинлик, сариқ шаббўй – алангали муҳаббат, ўрмон ёнғоғи – юрак сиқилиши.

ТАШРИФ ҲАҚИДА

Ўзбекчадаги «ташриф, кўргани бормоқ, йўқламоқ» сўзи русчадаги «визит» сўзига тўғри келади. Французчадаги *visite* сўзи эса қисқа вақтга бирор жойга, асосан расмий жойларга қисқа вақтга бориш маъносини билдиради. Худди шундай ташриф узоқ давом этмайди.

Бирор жойга борганда, масалан, уй эгаси билан хайрлаша туриб, даҳлизда узоқ гаплашиб қолиш яхши эмас.

Агар уй бекаси сиздан бироз ўтиришни ёки ўзи учун кўпроқ вақт ажратишни илтимос қилса, бундай ҳолда бир пиёла чой ичиб ўтириш мумкин.

Ҳозир кўпгина йўқлаб боришлар ёки расмий ташрифларнинг ўрнини телефон қўнғироқлари, телеграммалар, факслар эгаллаган.

Дўстлар ва қариндош-уруғлар бир-бириникига ҳол-аҳвол сураш учун бориб турали. Шунингдек, мажбурий ташрифлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- 1) сизга қандайдир хизмат кўрсатган шахсга миннатдорчилик юзасидан;
- 2) тушлик ёки кечки овқатга таклиф қилган кишига жавобан;
- 3) таниш ва дўстларнинг қувончли кунларида табриклаш учун;
- 4) таниш ва дўстларнинг қайғули кунларида ҳамдардлиқ билдириш учун;
- 5) таниш ва дўстларнинг беморлигида ҳолидан хабар олиш учун.

Эркаклар туғишганлари ёки яқин дўстларникига борганда қора сюртик билан шим, расмий учрашувларга қора фрак ва қора шим кияди.

Аёллар эрталабки ташрифларга сипо костюм билан боришади. Кечки ташрифларга, айниқса у бирор хонадонда бўлса, кўркамроқ кийимлар кийиб борилади.

Йилнинг шундай кунлари борки, бу пайтда бирор хонадонга ташриф буюрмаган маъқул.

Янги йил билан табриклаш учун бутун январь ойи давомида ташриф буюриш мумкин. Аммо янги йилнинг ўзидаяўқлаб борганга нима етсин?!

Эрталабки ташрифлар кундузги соат учдан бешгача бўлгани маъқул. Эрталабки нонушта вақтида бирор хонадонга кириб бориш яхши эмас.

Тўй муносабати билан тўй кунининг биринчи кунидан то ҳафта охиригача йўқлаб борса бўлади. Эндигина турмуш қурганларникига улар сизникига ташриф буюргандан кейингина бориш мумкин.

Аёл эркакнинг хонадонига бормаслиги керак; аёл эркакнинг уйига миннатдорчилик юзасидан ёки улар ўртасида ҳурматга йўғрилган қадрдон дўстона муносабатлар бўлсагина ташриф буюриши мумкин.

Бирор кишининг хонадони эшигига борганда кўйлакни чангдан тозалаб ёки тўғрилаб, пойабзалини артгач, эшикни тақиллатиш ёки қўнғироқни босиши керак. Икки-уч марта қўнғироқ чалгач ёки тақиллатгач, эшикни ҳеч ким очмаса, эшикнинг чап томонига ташриф қоғозингизни қистириб кетинг, бу сизнинг шу ерда шахсан бўлганингизни билдиради.

Аёллар ҳеч қачон шляпасини токи уй бекаси буни сўрамагунча ечмаслиги керак. Чунки хонимнинг уйида кўпроқ бўлишини хоҳлаган уй бекаси унга шляпаси ва устки кийимини ечишни таклиф этади.

Кимдир янги ташриф буюрса ёки кетса ўриндан туриш ва уй бекаси ўтирмагунча ўтирмаслик керак.

Уй бекаси ёки уй эгаси билан ўтирганингизда яна бирор киши келиб қолса, бироз – ўн дақиқалар ўтириб, сўнгра, албатта, кетишга чоғланинг.

Бирор жойга ташриф буюрганингизда уй эгаси ёки бекаси чўнтагидан, стол устидан ниманидир қидира бошласа, соатига бепарво қараб-қараб қўйса, келганингизга беш дақиқа бўлмаган ҳолатда ҳам хайрлашиб чиқиб кетинг.

Сиз кирганингизда уй эгаси бирор жойга кетмоқчи бўлиб отланиб турган бўлса, у сиздан қолишни илтимос қилса ҳам бу ерда ушланиб қолманг, ўша заҳоти кетинг.

Хонага кириб келишингиздан мақсадингизни тушунтирганингиздан сўнг хўжайин кўрсатган жойга ўтиришингиз мумкин.

Одатда бирор жойга борганда ўзингизни эркин тутинг. Аммо оёғингизни ёйиб ўтиришингизни маслаҳат бермаймиз. Шунингдек, стулнинг учгинасига ўтириб олиш ҳам ярамайди.

Мезбонга ҳурмат кўрсатиб, унда яхши таассурот қолдиришга ҳаракат қилинг. Вақт қисқа бўлса-да қизиқарли янгиликлар ҳақида гаплашишга улгуринг. Узундан-узоқ ҳикояларни сўзламанг.

Оила аъзолари билан танишишга тўғри келса, уларга эътибор кўрсатиш учун улар ҳақида илиқ сўзлар айтинг.

Ҳасса ёки соябон билан меҳмонхонага кирманг, уни олдинги хонада қолдиринг.

Кетиш учун хайрлашаётганингизда ўтирган креслонгиз ёки стулни хонанинг бурчагига, жойига олиб қўйманг, у қаерда бўлса ўша ерда қолдиринг.

Кўп кишилар қатнашган йиғилишларда жимгина туриб, бошқаларни безовта қилмасдан чиқиб кетинг.

Дўстларникига борганда улар сизни кутиб олиш учун алоҳида тайёргарлик кўришига йўл қўйманг. Бундай ташрифларни куннинг исталган вақтида, танишларни безовта қилиб қўймасликка ишонч ҳосил қилган пайтда амалга ошириш мумкин. Бунда бирор алоҳида тайёргарлик шарт эмас, масалан, кийиниш борасида ҳам.

Келувчини қабул қилиш

Агар ташриф буюрган киши анча ёш бўлса, уни кресло ёки стулга ўтиришга таклиф этинг. Ёши ўтган кишиларни эса креслога ўтириш учун таклиф этишингиз керак. Ташриф буюрувчи аёл бўлса, уни хушмуомалалик билан диванга таклиф этинг. Келувчини қабул қилувчи уй эгаси бўлса, стул олиб келган кишининг қаршисига ўтириши керак. Агар меҳмонни уй бекаси қабул қилаётган бўлса ва у яқин дугонаси бўлса, унинг ёнида ўтиради. Аёллар бир неча киши бўлиб келганида уларнинг ёши каттароғи биринчи ўринга – тепароққа ўтиради, қолганлари ҳам шундай жой олади.

Камин бор уйда ёки жойда камин ёнбошидаги жой фахрли ўрин ҳисобланади.

Ёш йигит ва қизлар ота-онаси меҳмонда ўтирганда бирор нарсани ўқиш билан ёки бошқа шунга ўхшаш иш билан шуғулланмасин.

Келувчи кетаётганда уни эшиккача кузатиб қўйиш керак.

Ҳамдарлик билдириш учун йўқлаб бориш

Дўстлар ёки қариндош-уруғларнинг оила аъзолари, яқинлари оламни тарк этганда, уларникига бориб ҳамдарлик изҳор этиб, ҳолидан хабар олиш лозим. Бундай ташрифлар учун рангдор бўлмаган одми кийимларни кийиб, аёллар пардоз-андоз қилмай, тақинчоқ тақмай борилади. Одатда аёллар бошларига рўмол, эркаклар дўппи кийиб боради. Бундай ташрифларда болаларни ўзингиз билан олиб борманг.

Беморларни кўриш учун бориш

Дўст ва яқинларимизнинг беморлик ҳолатида улардан хабар олиш бизнинг инсоний бурчимиз ҳисобланади. Беморни кўришга борганда унинг ёнида узоқ вақт қолиб кетманг.

Бу ташрифингиз билан уни толиқтириб ёки овора қилиб қўйишингиз мумкин. Агар ёнида кўпроқ бўлишингизни беморнинг ўзи илтимос қилса, яна бироз қолинг. Бемор билан суҳбатлашганда уни безовта қиладиган нарсалар ҳақида гапирманг.

ЖАМОАТ ЖОЙЛАРИДА

Кўчада

Ишга, ўқишга кетаётганда, уйга қайтаётганда ўзимизга нотаниш бўлган одамлар қуршовида бўламиз. Бир сўз билан айтганда, жамоат жойларида биз ёлғиз бўлмаймиз. Шунинг учун жамоат одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилишимизга тўғри келади.

Суҳбатлашаётганда сақич чайнаш ҳечам ёқимли кўринмайди, устига устак уни бировлар кўз ўнгида деворга, мебелга ёки бирор нарсага ёпиштириб қўйиш бунданам хунук одатдир. Уни махсус ахлат қутиларига ташлаш керак.

Бирор киши ёки бинони қўл билан кўрсатиш ҳам ярашиқсиздир. Бегона аёлнинг юзига тикилиб туриш, юраётганда ейиш, ичиш ҳамда чекиш ҳам ярамайди. Шунингдек, ёнингиздаги киши ўқиётган китоб, газета, журналга қараш, баланд овозда кулиш, бақариш, йиғилишларда оёқни тапиллатиш мумкин эмас.

Шаҳарларда этикет қоидаларига риоя қилиш мушкул бир иш. Чунки баъзан шошаётган, кечикаётган бўламиз ва жамоат транспортларининг вақтида келмаслиги, савдо бўлаётган жойлардаги тартибсизлик, реклама лавҳалари, инсонларнинг кўпол муомаласи асабимизга тегади.

Бундай ҳолатларда бизга фақат ўзимизни вазмин тутишимиз ва олган тарбиямизгина қўл келади.

Ўзаро ҳурмат, илтифот, хушмуомалалик – кўчада ўзни тўғри тутишнинг асосий устунларидир. Ёши катталар, аёллар, болалар, ногиронларни олдинга ўтказинг, кўчани кесиб ўтишига, транспортга ўтиришига ёрдамлашинг ва ҳоказо.

Кўчада кетаётганда йўлнинг ўнг томонида юринг. Агар шошаётган бўлсангиз ёки олдингизда кетаётган кишидан олдинга ўтишингиз керак бўлса, уларнинг чап томонига ўтиб, узрингизни айтиб, олдинга ўтказиб юборишини илтимос қилинг. Агар сиз кимнидир туртиб юборсангиз, хушмуомалалик билан кечирим сўранг. Бирор хоним билан кетаётган бўлсангиз ва олдинга ўтиш керак бўлса, аввало аёл кишини ўтказинг. Ва албатта, қаршингизда учраганларни ўнг томондан айланиб ўтинг. Портфель, сумка ва бошқа нарсаларни ўнг қўлингизда кўтариб юришингизни тавсия этамиз. Соябон ёки бирор кўполроқ буюмни кўтариб олган бўлсангиз, уларни қўлингизда айлантираверманг. Йўлакда керак бўлмаса ҳам қарама-қарши ҳаракат бўйлаб юриш яхши эмас. Йўлда қаршингизда учраган одамга халақит бериб қўйсангиз, жилмайиб туриб кечирим сўранг. Кўчада жуда шошиб юриш ярамайди, ҳаёт шошмасдан илдамлашга ва яшашга кўпроқ арзийди.

Кўчада ўртача ва бир маромда қадам ташлаб юриш керак. Жуда шошаётган бўлсангиз, «шошмасдан шошиб юринг». Агар сизни тентак деб ҳисоблашларини хоҳламасангиз, текис ва бирор киши ёки нарсага туртинмасдан юринг. Ҳиндистонда бундай эпчиллик ва тана ҳаракати мослашувчанлигига болаликдаёқ ўргатилади. Қадам ташлаш табиий бўлиб, жуда енгил ва таннозларга хос бўлмаслиги керак.

Кўчада кетаётиб, ўтаётганларни туртиб кетиш ёки аёлларнинг юзига тикилиб қараш одобсизликдир. Хонимлар кўйлагини товонигача энгашиб кўтармаслиги, ўнг қўлда эҳтиёткорлик билан кўтариши керак.

Кўчада фақат тентакларгина имо-ишоралар қилади, сўзларни нотабиий, ифодали қилиб талаффуз қилади ва кўшиқ айтади, баланд овозда сўзлайди.

Одатда кўчанинг ўнг томонида юрилади. Рус жамиятида ўз хоними билан кетаётганда эркак киши уни ўнг томонига таклиф этади. Франция ва Англияда эса хонимларни чап томонга таклиф этишади. Аёллар эса эркак кишининг қўлига ўнг қўлини ўтказиб олади, асло чап қўлини эмас.

Фақат ҳарбийларгина аёлларни ўнг томонида олиб юради, чунки одатда улар чап томонида қилич, эфес тақиб юрадилар, бу аёлларга уларнинг чап томонида юришига халақит беради.

Кўчада сиздан йўл сўраган кишига, албатта, ёрдам беринг, хушмуомалалик билан у сўраган жойга қандай бориш кераклигини тушунтиринг. Унга йўл кўрсатганингиз учун миннатдорчилик билдирганда сиз ҳам илтифот кўрсатиб, «арзимаиди» ёки «марҳамат» деб жавоб беринг. Мабодо бу учун у сизга илтифот кўрсатмаса, буни жиддий қабул қилиб асабийлашиш ярамайди.

Бирданига тўхтаманг ва энгашиб олманг. Орқангиздан келаётган кишилар сизга тўқнашиб, урилиб кетиши мумкин. Тўхташ ёки энгашишга зарурат туғилса, йўлнинг четига чиқинг. Шунда бошқаларни йўлдан ушлаб қолмайсиз.

Аёл киши билан кетаётган бўлсангиз, унинг юқларини кўтаришга кўмаклашинг, лекин пардоз сумкачасини эмас. Аёл ёнингизда кетаётган бўлса, албатта, уни транспортлар ҳаракатланаётган томонда кетишига йўл қўйманг. Аёлга йўлдаги тикилинчдан ўтиб олишига, қишда эса қорда сирпаниб кетмаслигига ёрдам беринг.

Кўчада чеккингиз келиб қолса-ю ўзингизда гугурт ёки ёндиргич бўлмаса, бошқалардан хушмуомалалик билан сўраб кўринг. Ўзингиздан ёши катта бўлган кишилардан буни сўраш яхши эмас. Бу хунук кўринади.

Кўчада бошқалар билан суҳбатлашаётганингизда одатий мавзуларда гаплашинг, чунки сизнинг суҳбатингизни эшитиб қолган киши хижолатга тушмасин. Ва баланд овозда гапирманг.

Бирор таниш хонимни учратиб қолсангиз, уни йўлидан тўхтатиб қолишингиз керак эмас. У билан йўл-йўлакай гаплашиб ўтинг. Аёл бирор сабабга кўра буни хоҳламаётган бўлса, у билан бирга кетишни тўхтатиб, хайр-маъзур қилинг.

Дўстингизни кўчада учратиб қолсангиз, тўхтаб, йўлнинг четига чиқиб гаплашиб олишингиз мумкин. Танишингизнинг бир ўзи бўлмаса, уни йўлдан тўхтатиб олишингиз ярамайди.

Айниқса, бирор хоним билан кетаётганда бошқаларга қараш, аёлларга қизиқиш билан қараш хунук одатдир.

Ёмғирда соябонни пана қилиб кетаётганда, уни шундай ушлаш керакки, йўлингизнинг бир қисми кўриниб турсин ва ёнингиздаги кишига, йўловчиларга халақит бермасин. Соябонингиздан оқаётган сув атрофдагиларингизнинг устига тушиши яхши эмас. Бирор бино, метро, троллейбус ичига кираётганингизда соябонни ёпиб, филофини кийдириб қўйинг ва уни ўзингизга яқинроқ тутинг.

Ҳассасифат соябон тирбанд жойларда ноқулайлик тудиради. Бунинг учун моҳирона йўл тутишингиз керак бўлади.

Бинога музқаймоқ, бутерброд, очиқ шиша идишлар билан кирманг. Бунда сиз нафақат этикет қондасини бузган, балки бу билан бинони ифлос қилган бўласиз.

Эҳтимол, бу ҳақда гапириб ўтириш шарт эмасдир. Лекин кўчада тупуриш мумкин эмаслигини эслатиб қўйишимиз керак. Бунга зарурат туғилса ва шунга мажбур бўлсангиз, рўмолча ёки қоғоз сочиқчадан фойдаланганингиз маъқул.

Одатда эркаклар гарчи яхши кўринмаса-да, кўчада кетаётиб сигарета чекиб кетишади, аёлларга эса кўчада чекишни умуман тавсия қилмаймиз.

Баъзан ким биландир кўчада учрашишга келишиб олган бўласиз. Бу учрашиш учун ноқулай, айниқса, ёмон об-ҳавода жуда ноқулай. Аммо начора кўчада учрашишга тўғри келса, бунинг учун иккингизга ҳам яхши таниш бўлган ва бир-бирингизни топиш осон бўлган жойни танланг. Метро бекатларида учрашишга келишган бўлсангиз, унинг бир нечта чиқиш жойлари борлигини яхши биласиз, шунинг учун метро бекатининг қайси томонида, ичкарасидами ёки ташқарисида эканлигига аниқлик киритиб олинг.

Белгиланган учрашувга кечикиб келманг. Ўзингиз ва бошқаларнинг вақтини қадрланг.

Бу маслаҳатимизни севишганларга тавсия этамиз. Ҳатто қизлар ҳам учрашувга кечикмаслиги керак. Албатта, 15 дақиқа кеч ёки олдин боришингиз ҳақида огоҳлантириб

қўйсангиз ёки шунинг ҳисобини олиб айтсангиз бўлади. Албатта, севган одам сизни кутади, аммо вақтида учрашувга келиш сизнинг яхши тарбия кўрганингиз ва яхши инсоний хусусиятларингиз ҳақида етарлича маълумот беради. Кечикаётганингиз ҳақида олдиндан огоҳлантириб қўйиш имкони бўлса, шундай қилинг. Буларнинг барчасига қарамай, кутилмаган сабабларга кўра, белгиланган вақтдан кечикиб келсангиз, бунинг учун кечирим сўраб сабабини тушунтиринг.

Кўчада, баъзан йўлда тўғри кетаётганингиз ёки бирор бинони тўғри қидириб бораётганингиз ҳақида шубҳа пайдо бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда бу ҳақида бошқалардан аниқ ва қисқа сўраб билинг. Йўл сўраш учун ўтиб кетаётганларни тўхтаганингизда, милиция ходими, сотувчига мурожаат қилаётганингизда олдиндан безовта қилаётганингиз учун кечирим сўранг. Агар автомобил бошқарувида бўлсангиз, машинадан тушиб, кейин йўл сўранг. Йўл сўраётганингизда қўлингизда йўл харитаси бўлганига эса нима етсин.

Йўл ҳаракати қондасида энг энгилтак муносабат – бу ўзи ва бошқаларнинг ҳаётига хавф солишдир. Пиёдалар ўтиш чизиғида (одамлар «зебра» ҳам дейишади) пиёданнинг ўтиш имтиёзи борлигини ёдда тутган ҳолда ҳаракатланг. Афсуски, баъзида бунга риоя қилинмайди.

Катта йўлнинг четидида ёки ўртасидан юрманг. Эски бир қоида бор: йўл четидан юришга мажбур бўлсангиз, унинг чап томонида юринг (ўнг томонлама ҳаракатда). Бундай ҳолатда машина сизга тўғридан келади ва уларни олдиндан кўришингиз мумкин бўлади. Ногиронлар ва қарияларга йўлни кесиб ўтишида ёрдам беринг.

Зинапоя ва лифтда

Зинапоядан кўтарилаётганда аёллар эркаклардан орақада юриши, аксинча зинапоядан тушаётганда олдинда юриши керак.

Зинапояда оғир юк билан тепага кўтарилаётган ёки пастга тушаётган кишини учратиб қолсангиз, тўхтаб ёки

тезда яқиндаги бўш жойга ўтиб, уларнинг ўтиши учун жой бўшатиб беринг.

Лифтнинг олдида фақат эркак ва аёл турган бўлса, лифтга биринчи бўлиб эркак киради. (Ноодатий ҳисобланган ушбу ҳолат сабаби – лифтнинг техник соғлиғига ишонч ҳосил қилишга қаратилади.) Агар лифтни бир неча киши кутаётган бўлса, лифтга яқин турган кишилар биринчи бўлиб чиқади.

Лифтда кўтарилаётган ёки тушаётганда унда аёллар бўлса, лифт тугмасини эркак киши босали. Ёнида эркак шериги бўлмаган аёл лифт тугмасини ўзи босиши ёки тугмага яқин турган кишидан илтимос қилиши мумкин.

Агар сиздан керакли тугмани босишни илтимос қилишса, бунинг сизга ёқмаганини билдирмасдан, бажонидил бажаришга ҳаракат қилинг. Тўғрингиздаги йўловчига синчков қараманг. Очиқдан-очиқ тикилиш беадабликдир. Бу сизнинг тарбиясизлигингиз ва кўпчилик олдида ўзингизни яхши тута олмаслигингизни билдиради.

Зарур бўлган қаватга етиб келганингизда, олдиндан тушишга тайёргарлик кўрмаган бўлсангиз, ҳовлиқманг ва ўзингизни йўқотиб қўйманг, хушмуомалалик билан эшиккача ўтказиб юборишларини сўранг.

Қийин аҳволларда кимнингдир лифтдан тушишига халақит берсангиз, лифтдан ўзингиз чиқиб турунг, шунда ҳамроҳингизнинг чиқиши осонлашади.

Лифтдан эркаклар биринчи бўлиб чиқиб, аёлларнинг чиқишига кўмаклашиши керак.

Шаҳар транспортда

Метро поезди, автобус, троллейбусга чиққанда бўш жойни эгаллашга шошманг. Бўш жойга ўтириш учун ёши катталардан бири келаётган бўлиши, кимдир эса уни ўтказиб юбораётгани учун кўрмаётган бўлишингиз мумкин. Транспортга невараси билан чиққан қарияларнинг ўз бола-чақаси ҳақида баралла ва шовқинли гапириши

яхши эмас. Невараси ҳақидаги бундай ортиқча гамхўрлик, афсуски, бирор фойда келтирмайди. Болаларни жамоат транспортда тарбиялаб бўлмайди. Уларни уйда тарбиялаш керак.

Умуман, транспортда жамоатчилик бир-бирига ҳурмат билан муносабатда бўлгани маъқул.

Шаҳар транспортда болали йўловчилар ва ногиронлар учун ажратилган жойлар бўлади. Бу ҳақда ҳайдовчилар огоҳлантириб ҳам туришади. Яхши тарбия кўрган маланиятли эркаклар атрофида тик турган аёллар бўлмаган тақдирдагина бўш ўринга ўтириши мумкин. Кексайган, ҳомиладор ва таниш аёлларга жой бўшатиб бериш эркак кишининг вазифасига киради. Транспортда ҳозирги ёшларнинг кексаларга жой бермаслиги ҳақида муҳокама қилиб, бошқаларни изза қилиш ҳам ярамайди. Барча мамлакатларда кексайган кишиларга жой бўшатиб бериш одатга айланган. Агар сизга жой бўшатиб бермоқчи бўлишса, сиз ўтиришни хоҳламасангиз-да, миннатдорчилик билдиришни унутманг.

Эшик олдида туриб қолманг, транспортдан тушаётган ва чиқаётган кишиларга халақит берасиз. Агар транспорт ичида йўловчилар кўп ва тикилинч бўлса, бошқаларни итариб-туртманг, қачондир кимдир тушади ва сиз унинг ўрнига ўтасиз. Йўл чиптасига ҳақни узатишга имкон тополмасангиз, буни бошқалардан илтимос қилинг.

Транспортдан тушаётганда фойдаланган чипталарни тўғри келган жойга ташламанг, бунинг учун ахлат қутилари ажратилган.

Болаларингиз билан кетаётган бўлсангиз, улар бошқаларга халақит бермасин.

Транспортда газета, журнал ёки китоб ўқиб кетаётган бўлсангиз, уни шундай ушлангки, бошқаларга халақит бермасин.

Поездда

Кўпчилик одатда узоқ йўлга боришда поездга чиқади, айниқса иши хизмат сафарлари билан боғлиқ соҳа ходимлари поезддан кўпроқ фойдаланади. Электричкалар ҳақида-ку гапирмасак ҳам бўлади. Кўплар ундан ҳар куни фойдаланади. Табиийки, поезд йўловчилари темир йўл транспорти бошқарувидаги қоидаларга амал қилиши керак.

Сафар анжомлари кўтариб юриш ва жойлаш учун батартиб ўралган бўлсин.

Йўловчи ўзи билан қўлида кўтариб юриши, ўзи эгаллаган жойга ёки махсус жавонга қўйиши учун етарли бўлган миқдордаги юкни олиши мумкин.

Аёл киши ёлғиз кетаётган бўлса, у билан бир купедаги эркакнинг вазифаси – унинг оғир юklarини жойлаштиришга кўмак беришдир. Бундай вазиятларда аёл киши бу ҳақда ёрдам сўраб ўтириши шарт эмас. Купега кирганда, бошқалар билан саломлашинг.

Агар купе ичи сизга иссиқлик қилса, ҳамроҳларингиздан рухсат сўраб, кейин ойнани очинг.

Йўлингиз анча узоқ бўлса, йўл кийими ёки спорт кийимини кийган маъқул.

Йўлга тушишдан олдин албатта ўзимизни тартибга келтирамиз. Ҳиди ўткир бўлмаган дезодорант ёки атир сепиш мумкин. Чунки ёпиқ купеда барча ҳидлар ўткир бўлиб туюлади. Бошқа ҳидлар билан аралашиб кетган атир ҳиди эса анча-мунча ёқимсиздир. Бу баъзиларда аллергия кўзғатади.

Йўлда, болалар, албатта, анча-мунча оворагарчиликни юзага келтиради. Шунинг учун ота-оналар фарзандларига йўлга чиқишдан олдин бошқа йўловчиларни безовта қилмаслигини тушунтирганлари яхши.

Ҳамроҳлар болалар ва уларнинг ота-оналарига танбеҳ бермаслиги керак.

Ота-оналарининг рухсатисиз болаларни гапга тутманг ва бирор нарса билан сийламанг.

Баъзан йўлда йўловчи қўшни билан гаплашиш истаги тугилади. Шунда суҳбатни жуда очиқ сўзлар билан бошлаш яхши эмас.

Тасодифий ҳамроҳ билан ўзингизнинг яқинларингиз ёки танишларингиз ҳаётини муҳокама қилманг. Шунингдек, шахсий ҳаётингиз, ишларингиз ва касалликларингиз ҳақида гаплашманг.

Яқин дўстингиз ва турмуш ўртоғингиз билан кетаётган бўлсангиз, баланд овозда суҳбатлашманг.

Биров ўқиётган газета, журнал, китобларга кўз ташлаш ўқиётган кишида ёқимсиз кайфият уйғотади. Агар ўқиб кетиш учун ўзингизда ҳеч нарса бўлмаса, ундан ўқишга бирор нарса беришини илтимос қилишингиз мумкин.

Йўлга отланаётганда кўпчилик ўзи билан егуликлар олади. Уларни ейишга қулай бўладиган тарздаги миқдорда идишларга жойланг. Тез айнийдиган, ўткир ҳидли таомларни олиш ярамайди. Купе столчасига салфетка ёзиб, батартиб овқатланинг. Айниқса, алкоғолли ичимлик ичишда эҳтиёт бўлинг. Ичувчи йўловчи – жуда ёқимсиз кўриниш. Столча устини нарсаларингиз билан тўлдириб ташламанг. Овқат қолдиқларини пакетга йиғиштириб олинг. Овқатланаётган одамни кузатиш этикет қоида-сига тўғри келмайди. Ўзингиз билан овқатланишга қўшни йўловчини таклиф қилишингиз мумкин. Бунга рад жавобини олсангиз ранжиманг, ўз таклифингизни унга ўтказишингиз шарт эмас. Умуман олганда, йўловчиларни тушлик билан сийлаш қабул қилинмаган, уларга ширинликлар, конфет, мевалар таклиф қилиш мумкин.

Олайлик, қўшни купеда танишингиз кетяпти, сиз эса уни гаплашиб ўтириш ёки меҳмон қилиш учун ўз купенгизга таклиф қилишингиз керак. Бу ҳақда купедаги ҳамроҳларингиздан рухсат сўраб, улар рози бўлсагина танишингизни купенгизга таклиф қилсангиз бўлади.

Белгиланган жойга етиб келгач, ўзингизни тартибга келтиринг, багажингизни йиғинг, купедан чиқиб кетаётганда ҳамроҳларингиз билан хайрлашинг ва оқ йўл тиланг. Вагон-

дан биринчи бўлиб эркаклар, кейин аёллар, сўнгра кексаларнинг тушишига кўмаклашиш учун ёшлар чиқади.

Шаҳар атрофига қатнайдиغان электричкада ўтириш жойлари доим тўла бўлади; ким биринчи чиқса, ўзига қулай жойни эгаллайди. Электричкага чиққан киши бўш жойнинг банд этилган ёки этилмаганини сўрайди. Кейинги пайтда одамлар орасида ўз танишлари учун бўш жойни эгаллаб ўтиришдек нотўғри одат пайдо бўлган. Жамоат транспортидаги бундай одат жамоатчилик томонидан барҳам берилиши керак. Тамбурда, айниқса, тиқилинча чекиш мумкин эмас.

Бироз овқатланиб олишингизга тўғри келса, буни эҳтиёткорлик ва саранжом-саришталик билан амалга оширинг, егулигингиз қолдиқларини ўзингиз билан олинг, писта ва ёнғоқ пўчоқларини ташламанг.

Шаҳар атрофига қатнайдиغان электричкадаги йўловчилар, уларнинг маланияти, тарбияси ва умумий йўл қоидаларига риоя қилишини назорат қилиш навбатчи милиция ходимларига ҳам боғлиқ.

Самолётда

Аэропортга анча олдин келинг: одатда маҳаллий йўналиш бўйлаб учишгача бир соат, халқаро йўналишларда учишгача икки соат вақт сарфланади. Рўйхатдан ўтказиш жараёни, хавфсизлигингиз ва нарсаларингизни текшириш, багажингизни жойлаштириш ва унинг тўловига улгуришингиз керак бўлади. Нарсаларни камроқ олган маъқул. Қоидага кўра, икки ёки учта жойни эгаллайдиган, ҳар бири 30 кг дан ошмайдиган юк олишингиз мумкин. Самолёт салонига ўзингиз кўтариб олишингиз учун 5 кг дан ортиқ юк ололмайсиз.

Учрашиб қолган самолёт проводниги билан саломлашиш қабул қилинган.

Салонга киргач, тезда ўз ўрнингизни эгалланг. Учаётганда ва ўтирганда кресло суянчиги тик ҳолатга келади, қайтарма столча йиғиштирилади ва албатта хавфсизлик камари тақиб олинади.

Парвоз давомида заруратга кўра стюардессани чақириш мумкин. Бунинг учун креслога ўрнатилган, бошингиз устидаги чироқчага уланган махсус тугмани босасиз.

Парвоз давомида ҳожатхонага боргингиз келса, у ерга боришингиз егуликлар ва ичимликлар тарқатилаётган вақтга тўғри келмаслигига ҳаракат қилинг.

Учаётганда ланч беришса, уни олаётганда официантга миннатдорчилик билдиринг. Самолётда овқатланишни хоҳламаётган бўлсангиз, овқатни рад этишингиз мумкин.

Тунги парвоз давомида оҳиста гаплашинг. Ухлаётганлар ва ухламоқчи бўлганларга халақит беришингиз мумкин. Эркаклар ухладан олдин пиджаги ва галстугини ечиши мумкин.

Самолёт кўнганда, унинг бутунлай тўхташини ва борт кузатувчиси самолётдан тушиш мумкинлигини айтишини кутинг. Ҳовлиқиш ярамайди.

Самолётдан чиқиб кетаётганда сизни кузатиб келган борт проводнигига яхши парвоз ва яхши муносабат учун миннатдорчилик билдиришни унатманг.

Автомобилда

Эркак киши автомобиль эшигини аёлга очиб беради ва унинг автомобилга ўтиришига ёрдам беради. Авваллари эркак-ҳайдовчи ёки эркак шериги аёлнинг каретадан тушаётганда аёл суяниб тушиши учун қўлини узатган. Ҳозир бундай мулозамат фақат баъзи расмий доиралардагина сақланиб қолган. Бу хилдаги муносабат алоҳида назокат сифатида қабул қилинадиган бўлган. Рулда ўтирган эркак (аммо хизмат машинасини бошқарувчи штатдаги ҳайдовчи эмас) фақат энгашиб автомобилнинг хоним ўтирган эшигини очиб беради.

Тажрибада синалган, аёллар автомобилда қулай ўтириш учун дастлаб оёғини ердан узмасидан ўриндиққа ўтиради, кейин эса машинанинг одатий аҳволига мослашиб жойлашиб олади. Машинадан тушаётганда оёқларининг иккаловини ҳам бир вақтда ерга қўйиш керак.

Эркаклар ҳамиша аёл кишининг юкини кўтариб юбо-ришга, айниқса, юк машина юкхонасида бўлса, уни олиб бериши кераклигини эслатиб ўтамиз.

Агар сиз автомобиль бошқарувида бўлсангиз, ёлда ту-тингки, йўл ҳаммага тегишли ва уни пойга майдонига айлан-тириш ярамайди. «КАМАЗ – ракета эмас, шоссе – космос эмас», деган ҳазилни эшитгандирсиз? Орқада келаётган ма-шина сиздан ўтказиб юборишингизни сўраса, унга йўл бе-ринг. Бошқа машинани ўтказиб юборишни ўзингизга нисба-тан камситиш деб баҳолаш тентакона одатдир.

Рангли сигналлар тизимидан фойдаланиш ортиқча, у сизни йўл-транспорт ҳодисаларидан сақламайди. Сигнализа-циядан ўз манфаатингиз учун фойдаланишингиз бошқа ҳай-довчилар ва пиёдалар томонидан сизга яхши гапларни кел-тирмайди.

Барча қоидаларга кўра машина бошқарувига маст ҳолда ўтириш тақиқланади. Машина бошқарувида ўзи ва бошқа-ларнинг ҳаётига хавф солувчи ҳар қандай ҳолатлардан тийилган маъқул.

Хавфсизлик камарини тақиб олинг. Бу йўлдаги кутил-маган ҳодисалардан жароҳатланишдаги хавфни анча камай-тиради.

Йўлда ҳайдовчидан эҳтиёткорлик ва эътибор, эпчиллик ва аниқлик талаб этилади.

Баъзан чорраҳаларда машиналар тиқилинч бўлиб қола-ди. Бундай ҳолларда асабийлашиш, бошқалардан тезроқ ўтиб кетишга ҳаракат қилишнинг фойдасидан кўра зарарли томонлари кўп.

Узоқ йўл босиб бораётган ҳайдовчилар ҳар уч соатда тўхтаб, бир нечта жисмоний ҳаракатларни бажариши керак. Масалан, юз-қўлларини ювиши, имкон қадар 15-30 дақиқа мизғиб олиши мумкин. Шунингдек, чой ёки қаҳва ичиб олса бўлади. Аммо қаҳва бироздан кейин чарчоқликни келтириб чиқаришини унутманг. Тунда кетаётган бўлсангиз, янаям эҳтиёткор бўлинг, чунки қаршингиздаги автомобилларнинг ёруғи кўзни қамаштиради.

Йўловчилар йўлда ҳаракатланаётганда ҳайдовчини гап-га тутмагани маъқул. Бу уни йўлдан чалғитади.

Агар сиз меҳмонлар билан автомобилда сайр қилмоқчи бўлсангиз, уларни машинага анча қулай жойлаштиришга ҳаракат қилинг.

Одатдагидек, ҳайдовчи ёнидаги ўриндиқни автомобиль эгасининг рафиқаси эгаллайди. Баъзи ҳолларда бу ўрин-диққа ўтиришни меҳмонларга таклиф қилиш мумкин.

Ўрта ёшдаги одамлар кексайган кишиларга олдинги ўриндиқни бўшатиб бериши керак.

Автомобилнинг бўялган ойналари ҳамиша ҳам этикет қоидаларига тўғри келмайди. Жуда кўзга ташланадиган да-ражада ажралиб туриш яхши эмас. Қора кўзойнак таққан киши бизда эҳтиёткорлик туйғусини уйғотганидек, шунга ўхшаш ҳолатдаги автомобиль қанчалик таъсир қилиши мумкин?

Халқаро битимлар қоидаларида автомобиль жойлари бир неча фахрли ўринларга бўлинади. Машина юраётганда унинг ўнг томонидаги орқа ўриндиқ энг фахрли жой ва хавфсиз жой ҳисобланади. Фахрли жойни эгаллаган йўлов-чи биринчи бўлиб машинага ўтиради ва машинадан тушали. Қолганлар чап томондаги эшикдан ўтиради.

Агар такси ҳайдовчиси бўлмасангиз, ҳайдовчи ёнидаги олдинги жойга меҳмонни ўтиришга таклиф қилсангиз, «қоида»ни бузган бўласиз. Ўз машинангизда бўлсангиз, меҳмонни олдин-ги ўриндиққа таклиф қилишингиз мумкин. Меҳмонлардан олдин эшикни очиш эркак киши, ҳайдовчи, соқчи, таржи-моннинг вазифасига киради.

Дўконда

Харидор сотувчи каби ўзини хушмуомала тутиши ке-рак. Сотувчи харидор олдида ялтоқланиши шарт эмас. Со-тувчидан озода ва батартиб кийиниш талаб этилади.

Сотувчининг харидор билан муносабати харидорнинг неча пулга мол олишига боғлиқ бўлмаслиги керак. Сотувчи-ни бўлмағур ва ишдан ташқари саволлар билан бошини

қотирманг. Айниқса, у бошқа харидор билан савдо қилаётган чоғида.

Дўконга кираётганда қанча маҳсулот харид қилишингизни олдиндан белгилаб олинг ёки бошқа харидорларнинг вақтини олмаслик учун оладиган нарсаларингизнинг рўяхатини тузиб олганингиз маъқул.

Касса олдида харид қилган нарсаларингизнинг тахминий миқдорини олдиндан тайёрлаб қўйинг. Чунки касса олдида келиб бошқаларнинг вақтини олиб охирги дақиқалда ҳамён титиб ўтиришингиз яхши эмас. Кассирнинг илтимосига кўра, албатта, унга бошқа пул ёки майда пул бериш бундан мустасно.

Сотувчининг ёшига эътибор берган ҳолда мурожаат қилинади.

Ёш бўлмаган аёл-сотувчига «ҳой, қиз» деб айтиб бўлмайди.

Дўконга кирганда харид қилишингиз шарт бўлмаса, нарсаларни танлаб, кийиб, ўлчаб кўриб, ҳар хил илтимослар билан сотувчини банд қилманг. Харид қилишни рад этаётганингизда, сотувчига сизга кўрсатган эътибори учун миннатдорчилик билдириб, кейин рад этинг.

Супермаркет ёки гипермаркетдан харид қилаётганингизда молларни ўзингиз танлашингиз мумкин. Шунингдек, дўкон бўлимларида навбатчи сотувчилар, консультантлардан товар танлашда ёрдам сўрай оласиз. Супермаркет кассасидаги хизмат навбатга кўра амалга оширилади.

Кейинги пайтларда керакли молларни уйга ёки ишга келтиришларини телефон орқали буюртма бериш одат тусига кирмоқда. Бу йўл билан гуллар, озиқ-овқат маҳсулотлари, кўпгина маиший товарлар ва ҳоказоларни буюртма бериш мумкин.

Баъзи кичкина расталар ва бозорларда товар нархи устида савдолашиш мумкин. Аммо дўконларда нархлар қатъий белгиланган бўлади ва у ерда савдолашиб бўлмайди.

Ресторанда

Ресторанга аёл билан борган бўлсангиз, аввал аёлнинг пальтосини ечишга кўмаклашинг, шундан сўнгра ўзингизникини ечасиз. Ресторан вестибюлига кираётганда сиздан бош кийимингизни ечиш талаб этилади. Бу қоидага фақат ресторанга эмас, театр, концертга кираётганда ҳам амал қилиш лозим.

Сочни тараш, бўйинбоғни тўғрилаш, пардоз қилишни фақат ҳожатхонада қилишингиз мумкин, гардероб ойнасига қараб соч турмагингизни тўғрилашингиз ва ўзингизга назар ташлаб олишингиз мумкин. Қўлингизда кейс ёки пакет бўлса, уни гардеробга қолдиринг. Хонимингиз ўзини тартибга келтириб бўлгач, у билан залга кирасиз. Эшикдан кираётганда уни олдинроққа ўтказиб, кейин қаршингиздан официант ёки метрдотель чиқиши мобайнида сиз олдинга ўтасиз. Сўнгра ина хонимни олдинга ўтказасиз.

Столларни оралаб ўтаётганда у ерда ўтирганларга ва уларнинг таомларига тикилиб қараманг. Девор ёнидаги юзингиз залга қараган ҳолда ўтиришингиз мумкин бўлган стол энг қулай жой ҳисобланади. Баъзилар учун эса дераза олдида ўтириш қулайроқ.

Шаҳар ташқарисидаги ресторанларда, айниқса, ёзда қул, денгиз ёки дарё кўриниб турган дераза олдида ўтириш мароқли.

Зал одамлар билан тўла ва бўш столлар бўлмаса, официантга маслаҳат солган маъқул. Албатта, ўтирганлардан уларнинг столида ўтириш мумкин ёки мумкин эмаслигини сўрашингиз мумкин. Агар улар рози бўлса, аввал хонимингиз, кейин сиз стулга ўтирасиз.

Агар ресторанга дўстларингиз ёки жамоани таклиф этмоқчи бўлсангиз, олдиндан улар билан қайси ресторанда ўтиришни маслаҳатлашиб олинг. Шундан кейин ресторанга жой буюртма бериб қўясиз. Собиқ синфдош, курсдошлар, иккинчи қариндошларингизни ҳам ресторанга таклиф этишдан олдин маслаҳатлашинг. Кимнидир ҳайратлантириш, ҳашамат-

ни кўрсатиш, бўрттириш учун ёки шунчаки бекорчилик ва жиннилик туфайли ресторанга таклиф этиш ярамайди.

Меҳмонни ресторанга таклиф этганда уни қаерга таклиф этишни жиддий ўйлаб кўринг. Рестораннинг қайси туманда ва қандай жойда эканлиги муҳим аҳамиятга эга. Шаҳар ташқарисидаги ресторанларга олиб бормоқчи бўлсангиз, у ерга қандай бориш ва қайтиш режасини тузиб олинг.

Нуфузли ресторанларга олдиндан стол буюртириб қўйиш лозим. Айниқса, сиз у ерга дам олиш кунлари бораётган бўлсангиз. Меҳмон билан машинада бораётган бўлсангиз, машиналар тўхташ жойи билан худди шундай гаплашиб олишингиз керак.

Ресторанга ким таклиф қилган бўлса, ўша белгиланган вақтдан олдинроқ келиб, таклиф этилган кишини кутиб туради.

Қизлар ва аёллар одатда ресторан залига ёлғиз киришни истамаганлари учун ресторан ёнидаги кўчада учрашишга келишиб олишади. Бундай ҳолатда эса таклиф этилган кишининг кеч келиши тўғри эмас.

Ресторан, кафеларда баланд овозда сўзлашиш, кулиш мумкин эмас. Столда ҳамма меҳмонлар буюртирган таом келгачгина, овқатланишни бошлашингиз мумкин.

Агар ресторанга сиз танимаган кишилар ҳам таклиф этилган бўлса, столда овқатланиш бошлангунга қадар танишган маъқул. Таомга таклиф этишда қуйидаги қоида амал қилади: кичиклар катталарга, эркаклар аёлларга, агар стол атрофида нуфузли меҳмон бўлса, аввало унга таклиф этилади.

Йирик меҳмондорчиликларда, маълумки, залга кирганда меҳмонларнинг исмлари кўрсатилган ҳолда стол атрофида ўтириш тартиби чизмаси бўлиши керак. Ҳамма ўз номи қайд этилган жойга ўтиради.

Кўпгина ресторанларда таомнома бўлади. Официантлар таомномани кўришни барча ташриф буюрганларга таклиф этади. Столда фақат битта таомнома қоғози бўлса, у аввал аёлларга таклиф этилади. Ресторанга тушлик иш

юласидан уюштирилган бўлса, биринчи бўлиб таклиф этилган киши буюртма беради. Таклиф этган киши таклиф этилган киши буюртирган таомдан ўзига ҳам олиб келишларини илтимос қилиши мумкин. Таомномада қайд этилган таомлар билан таниш бўлмасангиз, официант билан маслаҳатлашинг.

Ҳашаматли ресторанларда таомномада нархлар кўрсатилмайди. Фақат фирмага хос таомлар нархи кўрсатилиши мумкин. Агар сизни ресторанга таклиф этишган бўлса, қиммат таомга кўп миқдорда буюртма берманг. Аммо овқат танлашда ортиқча камтарлик ҳам қилманг. Биринчи ҳолатда ортиқча исрофгарчиликка йўл қўйган бўласиз. Иккинчи ҳолатда эса таклиф этган кишининг бу таомлар пулини тўлашга қурби етмайди, деб хафа қилган бўласиз.

Ҳозирги вақтда агар аёл киши махсус таклиф этилмаган, ўша жойда танишини учратиб қолган бўлса, унинг ўзи учун тўлаши уят ҳисобланмайди. Аёл официантга ўзи буюртирган таомларга алоҳида ҳисоб олиб келишини эслатиб қўйиши керак. Бундай ҳолатда эркак киши ўзига алоҳида ҳисоб олади.

Ресторандаги хизмат кўрсатишдаги қамчиликлар ҳақида сукут сақлаш ҳам ярамайди. Жиҳозларни янгилаб келиш ва ҳоказолар ҳақида официантга бошқа столдагиларнинг эътиборини тортмайдиган ҳолатда, хотиржам айтинг.

Таомнинг сифати ҳақида жиддий эътирозингиз бўлса, маъмурлардан биронтасини столга чақиринг.

Таклиф этган киши ресторандан биринчи бўлиб чиқади.

Театр ва концертда

Театрга ким билан боришингиздан қатъи назар, бу кун сиз учун байрам. Аммо сизнинг ишдан кейин қайта кийиниб келишингизга вақтингиз йўқ. Бундай ҳолларда ишга кийиб борадиган костюмингизга бироз байрамона тус беринг. Эркаклар костюми албатта тўқ рангли, оч рангли кўйлак,

бўйинбоғ бўлиши кераклигини ҳисобга олинг. Аёллар кўркам костюм ёки кўйлак кийишлари мумкин.

Агар театрга икки киши бораётган бўлсангиз, шерингиз билан қандай кийим кийиш ҳақида маслаҳатлашинг. Спектакль тақдиротиға махсус таклифнома билан таклиф этилган ҳолатларда эркаклар смокинг, аёллар кеча либосини кийиб боради. Қишда аёлларга ўзи билан туфли олиб боришлари ва уни ҳожатхонада алмаштириб олишларини тавсия этамиз.

Театрга келишдан олдин ўткир ҳидли таомларни истеймол қилманг. Умуман, кучли ҳидлардан қочишга ҳаракат қилинг. Сизнингча қиммат ва яхши туюлган атир театрдаги бошқаларга ёқмаслиги мумкин.

Театрга спектакль бошланишидан 15-20 дақиқа олдин келиш қабул қилинган. Театр вестибюлига кираётганда эркаклар бош кийимини ечади.

Эркаклар театрга кираётганда хонимларининг пальто ёки плашини ечишга кўмаклашади, сўнгра ўзиникини ечади. Устки кийимларни гардеробга қолдираётганда номерни ўзингизда олиб қолманг. Аёллар уни одатда безакли сумкачаларига солиб қўяди.

Томошабинлар залига эркак киши биринчи бўлиб киради. Жой танлаётганда эркак киши ўтирганлар қатори бўйлаб олдинда юради, ўтираётганда эса аёл киши биринчи ўтиради.

Залда танишларингизни учратиб қолсангиз, уларга енгилгина бош силкиб, табассум қилиб қўйинг. Танишингизни баланд овозда чақириш ёки бир неча қаторлар оралаб у билан суҳбатлашиш одобсизликдир.

Агар томошабинлар залидаги ўз жойингиз сизни қаноатлантирмаса, бошқаларнинг жойини эгаллаб олманг. Томошабинлар залига кирганингизда жойингизни бошқа биров банд қилиб ўтирганини кўрсангиз; бориб, унга ўз чиптангизни кўрсатинг, хушмуомалалик билан жойингизни бўшатиб беришини сўранг. Агар хатолик билан бир жой икки кишига сотилган бўлса, муаммони ҳал этиб бериши учун капельди-

нер (томошабинларнинг чиптасини текширувчи, залда тартиб сақловчи театр ходими)га мурожаат қилинг.

Партер, амфитеатр, бельэтажда учинчи қўнғироқдан сўнг чироқ ўчгунча жойингизни эгалласангиз кеч бўлмайди. Жойингиз ўрта қаторларда бўлса, анча эртaroқ бориб жойингизни эгалланг. Жойингиз четда бўлса, кўп марта ўтириб турмаслик учун бошқа томошабинларни ўтказиб юборинг.

Томошабинлар залида тўғри ва тинч ўтириш керак. Креслонинг тирсакқўйгичини банд қилиш яхши эмас. Ёнингиздаги киши ҳам унга тирсагини қўйиши мумкинлигини унутманг. Оёқларингизни узатиб ўтирманг. Театрга вақтида боришга ҳаракат қилинг. Агар кеч қолсангиз, фақат четдаги жойга бўш бўлсагина ўтиришингиз мумкин бўлади. Ёки акт тугагунча тик туришингизга тўғри келади.

Актёрларнинг муваффақиятли ижросига нисбатан бўлган ҳис-ҳаяжонингиз ва бошқа туйғуларингиз залдаги тинчликни бузмасин. Театрда паст овозда суҳбатлашинг. Кимдир спектакль давомида суҳбатлашиб халақит бераётган бўлса, ундан секинроқ гапиришни илтимос қилинг. Театр ва концертда мобил телефонларини ўчириб қўйиш шарт.

Театрда ўзни яхши тутишнинг муҳим ва биринчи шартини тинчликни сақлашдир.

Томоша ва ўйин бўлаётганда ёнингиздагиларни савол бериб безовта қилиш одобсизликнинг кўпол кўриниши.

Экскурсияда, музейда

Яхши тарбия кўрган инсон гид (туристларга тушунтиришлар берувчи киши)нинг сўзларига диққат билан тинглайди. Агар сизга нимадир ёқмаса, бирор нарсага кўшилмасангиз, жаҳлингиз чиқмасин ва экскурсия раҳбари билан тортишиб кетманг. Гуруҳнинг бошқа аъзолари билан баланд овозда гаплашманг, экскурсия бошлиғи махсус қилган танаффусда саволларингизни беринг. Пиёда саёҳат қилаётган бўлсангиз, гидга жуда яқин юрманг, бу бошқаларга халақит бериши мумкин. Автобусда экскурсия қилаётганда сиз то-

мондан кўринмайдиган бирор архитектура ёки объект ҳақида гапирилаётганда унга қарама-қарши ойнадан қараш учун ўрнингиздан ирғиб турманг. Эшикдан биринчи бўлиб чиқишга шошманг; гид автобусдан ҳамма тушиб олмагунича ҳикоясини бошламайди. Экскурсия охирида гидга миннатдорчилик билдириб, хайрлашинг.

Музейни бориб кўришда олдиндан тайёрланган маъқул. Музей катта бўлса, унда айнан нималарни кўрмоқчи эканлигингизни аниқлаб олинг. Музей каталоги ёки кўргазмалар йўлномаси ёрдамида буни ҳал этишингиз мумкин. Сиз ўзингизни қизиқтирган асарларни ёки бирор рассом, ҳайкалтарошнинг ижодини танлашингиз мумкин.

Музей ва кўргазмаларда бош кийимини ечиб, гардеробда қолдиришингиз, сумка ва портфелларни сақлаш хоналарига беришингиз мумкин. Уй-музейда махсус пойабзал кийилади. Экспонатларни томоша қилаётганда жуда яқин бориш, қўл билан тегиш мумкин эмас. Томоша давомида дўстингиз билан фикр алмашаётганда секинроқ гапиринг. Суҳбатингиз ҳеч кимга халақит бермасин.

Бошқа томоша қилувчиларга яқин борманг ва бошқа одамларнинг эътиборини ўзингизга яққол тортманг. Одатда кўргазмада кўргазма муаллифини табрикляшади, сиз у билан таниш бўлсангиз, унинг ижоди ҳақида суҳбатлашингиз мумкин. Агар таниш бўлмасангиз, муаллифни табрикляша боринг, унинг ижодий ишларини кўрганингиздан мамнунлигингизни айтинг. Унга бу ёқади. Ҳар қандай рассом, ҳайкалтарошга унинг ижоди ҳақида баҳо қимматли бўлади.

Кутубхонада

Кутубхонада оддий қоида амал қилади – бошқа китобхонларга халақит бермаслик. Кўпгина одамлар кутубхонада шунчаки мутолаа қилмайди, балки ишлайди. Йирик кутубхоналарда кўпчилик ўз номзодлик ишлари, мақолалари, илмий ишлари устида изланиш олиб боради, ноёб китоблар ва газеталарни ўрганади.

Кутубхонанинг ўқув залига қоғоз ва ручка олиб кирилади. Кийимлар, сумкалар гардеробда қолдирилади.

Кутубхонада китоблардан тўғри фойдаланинг. Ундан жуда кўпчилик фойдаланиши кераклиги ёдингизда бўлсин. Китобни эҳтиёткорлик билан варақланг, уларни букламанг.

Китобхонларнинг мажбуриятлари:

– Адабиётни олаётганда унинг аҳволини тезда кўздан кечириб чиқинг. Китобни қайтараётганда унга сиз шикаст этмаган бўлиб қолмаслигингиз учун ундаги камчиликларни кутубхона ходимига айтинг.

– Кутубхонага кирганда портфель, сумка ва бошқа нарсаларни сақлашга топширинг.

– Устки кийимни гардеробга беринг.

– Мобил телефонидан махсус ажратилган жойдагина фойдаланинг.

– Барча берилган материаллар назорат қоғозига ёзиб қўйилади. Назорат қоғози адабиёт қайтарилгач белгилаб қўйилади. Бу кутубхонадан чиқиш рухсатномаси бўлиб хизмат қилади.

– Китобхонлик билети йўқотиб қўйилганда рўйхатга олиш бўлимига ариза ёзилади. Китобхонлик билетининг дубликати ариза ёзган кунингиздан бошлаб бир ой давомида берилиши керак.

– Адабиётларни қидириш бўйича саволлар билан маълумотлар бериш бўлимига мурожаат қиласиз.

– Нашрларни ксероносуха қилиш «Ҳужжатлардан нусха олиш қоидалари»га кўра амалга оширилади. Қўшимча фонддаги китоблардан нусха олиш мумкин. Асосий фонднинг китобларидан тўлов асосида нусха олинади.

– Билет ёки назорат қоғозини бошқага бериш, бошқаларнинг билет ва назорат қоғозидан фойдаланиш ман этилади.

– Китоблар, журналлар, газеталар, карталар, бошқа нашр материаллари, суратлар, видеокамера, микрофильмлар, нусха кўчирувчи қоғозлар, калька, фотоаппаратлар, плейерлар, магнитофонлар ва бошқа аппаратуралар олиб

кириш мумкин эмас. Ўқув залидан китобларни олиб чиқиш ман этилади.

- Чекиш ва ичиш махсус ажратилган жойларда амалга оширилади.

- Китобга белгилар қўйиш, чизиш, расмларни кўчириш, йиртиш мумкин эмас.

- Кутубхона биносида ва ўқув залида тинчликни ва тартибни бузиш тақиқланади.

- Каталогдан карточкани чиқариб олманг.

Кутубхонадан фойдаланиш қоидалари бузилганда китобхон маълум бир муддатга кутубхонадан фойдаланиш ҳуқуқидан маҳрум этилади.

Меҳмонхонада

Саёҳатга чиққанда ёки иш юзасидан бирор жойга борганда бизга меҳмонхона зарур бўлади. Туристлар билан ишлаш фирмаларида турли меҳмонхоналар, уларнинг хизмат кўрсатиш даражаси, хоналарининг сони, бассейн, спорт заллари ва хоналарнинг ўртача нархлари, манзили, телефон рақамлари ҳақидаги барча маълумотлар мавжуд. Меҳмонхона танлашингизда йўлкўрсаткич, маълумотномалардан ҳам фойдалансангиз бўлади.

Меҳмонхона танлашда сафарингиздан мақсад нима эканлигига ҳам эътибор қаратинг. Ишбилармонлар одатда нуфузли меҳмонхоналарда тўхташади. Меҳмонхонани танлаб бўлгач, ўз ишларингиз, иш юзасидан бўлган шерингиз билан қаерда учрашиш мумкинлигини белгилаб олинг.

Рўйхатдан ўтаётганда хонангиз учун тўланадиган ҳақни аниқлаштириб олинг.

Қатор меҳмонхоналарда сочиқ, чойшаблар, пардоз-андоз буюмлари текинга берилади.

Баъзи меҳмонхоналарда эса спорт зал, бассейн ёки саунадан тўловсиз фойдаланиш мумкин.

Хонада кир чойшаблар учун сават бўлмаса, нарсаларни ювишга бериш учун хизматкорни чақиринг.

Барча меҳмонхоналарда ички телефонлар учун қўшимча олинмайди. Агар сизни барвақт уйғотишларини истамингиз, белгиланган вақтда телефон қилиб уйғотишларини мамурлардан илтимос қилсангиз бўлади. Меҳмонхона мамурлари баъзи хизматларни бажаради; номингизга келган катини қабул қилиб олиши, такси чақирishi мумкин ва доказо.

Бошқа шаҳарга келганда, хизмат сафариди сизни ҳужжатлар ва пулларни қаерда сақлаш муаммоси уйлантириши табиий. Афсуски, кўпчилик меҳмонхонадан чиқаётганда қимматбаҳо қоғозлар ва ҳужжатларини ўзлари билан кўтариб олади. Бу хавфли. Бу киссавурларни ўзингизга жалб этади. Шунинг учун меҳмонхонага жойлашаётганда ҳужжат ва пулларингизни қаерда сақлашга қолдиришингиз мумкинлигини сўраб билиб олинг. Қимматбаҳо нарсаларни сақлашга қолдираётганингизда, ўзингиз билан олиб юришингиз учун паспортингизнинг асосий бетидан фотонусха олинг. Пуллардан бир-икки кунга етгулигини олинг. Сақлашга топширишдан олдин кредит карточкангизнинг рақамларини ёзиб олинг. Агар у йўқолиб қолса, тезда ҳисобингизни ёпиб (заблокировка) қилиб қўясиз.

Кетаётганда меҳмонхона харажатларини тўлагач, мамурларга илтифотли хизматлари учун миннатдорчилик билдиринг.

Касалхонада

Касалхонага ҳол-аҳвол сўрагани борганда, гардеробга кийимингизни қолдириб, гардеробчидан сотиб олган полиэтилен пакетни пойабзал устидан киясиз. Дўхтир рухсат берган озиқ-овқат маҳсулотлари ва ичимликлар олиб кирилади. Касалхонага ўрта ҳисобда мевалар ва минерал сувлар олиб борилади. Баъзан ҳиди ўткир бўлмаган гуллар, китоб, қоғоз сочиқчалар олиб келиш ортиқчалик қилмайди.

Бемор билан гаплашганда унинг касаллиги ҳақида гаплашиш маслаҳат берилмайди. Унга ёмон хабарларни айт-

манг. Жим ҳам ўтирманг, ёруғ, умидли, қувноқ гаплардан сўзланг.

Беморнинг гапларини диққат билан тингланг, айниқса бу унинг дори-дармонлар ҳақидаги бирор илтимоси бўлса. Уни даволаётган дўхтирдан кейинги келишингизда уларнинг олиб келиш ёки келмаслигини аниқлаштириб олинг.

Бемор бедаво дардга йўлиққан бўлса, бу бутунлай бошқа масала. Беморни ҳаёт қувончларига шерик қилиш қийин. Айниқса, у ўз касаллигининг жиддийлиги ҳақида билса. Беморга таскин беринг. Унга Худодан умид узмаслиги, бахтиёр кунларнинг келишига ишониш лозимлигини айтиш мумкин.

ИШБИЛАРМОНГА ХОС ЭТИКЕТ

ИШГА ЖОЙЛАШИШ

Иш топиш ва уни йўлга қўйишда ўқувчиларимизнинг қаратилиши бу муаммонинг муҳим жиҳати маънавий-ахлоқий ҳаёт эканлигига қаратмоқчимиз. Этика меъёрларига риоя қилинган ҳолда иш қидирасиз ва охир-оқибат иш жойи топа- ласиз, аммо у ерда сизнинг мутахассислигингизга зарурият бўлмас-чи?

Бундай муаммолар долзарб мавзуга айланмоқда. Фан ва саноатда илмли, катта тажрибага эга мутахассисларни қорниқий агентликлар ўзларига чорламоқда.

Қўнглингизни чўктирманг, барча қийинчиликларга қарамай ўзингизга мос иш топишингизга ишонинг. Лекин ўзингиз истасан иш учун сизнинг билим ва тажрибангиз замон талабига жавоб бериш кераклигини ҳам билиб қўйинг.

Иш қидираётганингиз сизни ҳамма жойда, транспортда, кўчада, уйда ҳам безовта қилади, ўйлантиради. Масала жиддий. Аммо сиздаги ҳазилкашлик, руҳингизнинг тетиклиги сизнинг чинакам маънода «яшаётганингиз»ни англатади. Агар сиз яшамасдан шунчаки кун кўраётган бўлсангиз, бу жуда ёмон. Бундай ўйлар ва тушкунликни миянгиздан чиқариб ташланг. Шунинг билан, сиз ўз ватанингизнинг фуқаросисиз ва ҳамма қатори ҳуқуқларга эгасиз. Иқтисодиётда сиз билишингиз керак бўлган битта қонун бор. У ҳам бўлса, моддий олам қонунларига биноан кўп ҳолларда бизнес суи- истемол қилиниши ҳақидаги ҳақиқатдир. Бунинг жабрини эса кейинги авлод тортади, худди отанинг қилган гуноҳи болаларга ўтгани каби.

Иш топиш ҳақидаги муаммо фақат сизни эмас, кўпчи- ликни ташвишлантиради. Сизга нима мос, нима муносиб эмаслигини аниқ билишингиз керак. Сизнинг билим ва иш амалиётингизда бўшлиқ борлигини тан олишдан қўрқманг,

янги касбингизни ўзлаштириб олишга ҳаракат қилинг. Сиз тўплаган маълумотлар бу мавзуда сизга ёрдам беради. Агар сиз Интернетга уланган бўлсангиз, бу жуда яхши. Иш билан таъминловчи агентликлар сизга ёрдам бериши мумкин. Янги сиз дўстларингиз тавсия қилаётган ишга бориб кўринг. У ерда ўзингизни жудаям яхши мутахассис сифатида намойиш қилишга интилинг ва албатта, дўстларингиз сиз ҳақингизни раҳбарга яхши гаплар айтади.

Ҳозирги кунда ҳар томонлама мукамал, ҳаракатчан ўз ишининг устаси бўлган, етарли иш тажрибасига эга бўлган мутахассислар талаб қилинаётганини ҳисобга олинг. Шунинг учун ортиқча орзуларга берилмасдан, ўзингизга мос иш топишда дуч келишингиз керак бўлган рад жавобига ҳам тайёр туришингиз керак. Бу ҳолатда қаттиқ тушкунликка тушиш ярамайди. Қаршиликларга қарамасдан қўл силтаманг. Сизни рад қилишгани ҳеч нарсани англатмайди, бошқа ҳолатда ҳам худди шундай бўлиши мумкин эди-ку. Бундан ташқари, меҳнат бозорида шафқатсиз рақобат мавжуд, ҳеч ким сизга «Бош директор» вазифасини тайёр қилиб турмайди. Бироқ баъзида сизни камчиликларингизга қарамасдан кучоқ очиб кутиб оладиган, кўп пул ваъда қиладиган жойлар шубҳали бўлиб туюлиши мумкин. Алоҳида хусусий ташкилотларнинг эса ишга қабул қилиши чекланган. Ёшингиз 30-40 ёки 30 ёшгача бўлиши керак, баъзида миллатингиз, қалди-қоматингиз, иш тажрибангизга қараб ишга қабул қилишади. Бирор жойга ишга қабул қилинсангиз, бу жойни яхшилаб ўрганиб чиқинг, эҳтиёткорликни унутмаган ҳолда барча нарсага риоя қилинг. Яна сиз эҳтиёт бўлишингиз керак бўлган асосий нарса шуки, сизга катта маош ва бойлик ваъда қилаётган иши юришмаган ташкилот тузоғига тушиб қолманг. Агар шундай бўлса, оқибат бор пулингиздан ҳам ажраб қоласиз. Ҳалеб иш жойингизни ўзгартиравериш ҳам сиз ҳақингизда яхши фикрда бўлишларига ҳалақит беради. Шунингдек бир мутахассислик бўйича етук ходимга айланишингиз мумкин бўлмай қолади, яъни сизни янги ишхонага аввало оддий ходим қилиб олишади. Янги иш

ҳолда ўз ўрнингизни топишингизга эса анчагина вақт керак бўлади.

Агар сизни қандайдир иш ўта қизиқтириб қолса, бу ташкилот ҳақида маълумот тўпланг, яъни кичкина текширув ўтказинг, у ернинг хизматчилари, қоровуллари билан гаплашиб кўринг. Агар сизда тавсиянома бўлса, жуда ажойиб бўлар эди. Сизда тавсиянома бўлиш-бўлмаслигидан қатъи назар ўзингиз ҳақингизда резюме тузиб олишингиз керак. У қисқа ва лўнда, таржимаи ҳолингиз ҳақида асосий маълумотлар акс этган бўлиши керак. «Резюме» французча сўз бўлиб, сиз ҳақингиздаги қисқача маълумотдир. Унда миллатингиз, яна ўз-ўзингизни мақтамаган ҳолдаги бор гап, қисқача эссе, сизнинг такрорланмас портретингиз акс этади. Сиз бирор жойга топширган резюме сиз ҳақингиздаги маълумотларни уларга таништиради ва улар ўзларининг бўлажак ишчилари ҳақида маълумотга эга бўладилар.

«Инсон – ўзингга ўзинг ёрдам бер!» – деган эди Нитше. Чиндан ҳам сизга ягона ёрдам бериши мумкин бўлган одам бу – ўзингиз.

Ишга қабул қилиш суҳбати

Суҳбат учун таклиф олганингиздан кейин, ташкилотга кўнгироқ қилиб борадиган кунингиз ва вақтини келишиб олинг. Шунда бошқалар вақтини қадрлашингизни кўрсатган ҳолда ташкилотдагиларнинг ҳурматини қозонасиз. Суҳбатга бораётганда эртaroқ боринг, бу кеч қолгандан кўра яхшироқ. Лекин жудаям эрта бориш шарт эмас.

Суҳбат ўша одам ҳақида кўпроқ маълумотга эга бўлиш ва у одамнинг яхши-ёмон томонларини кўриш, ўзи билан жонли мулоқотда бўлиш мақсадида ўтказилади.

Бўлажак бошлиқ ва кадрлар бўйича менежер билан учрашув ўзингизга берилган саволларга жавоб берган ҳолда кимлигингизни амалда кўрсатиш ва жонли мулоқот чоғида ўзингиз ҳақингизда тўла маълумот беришдир. Шунинг учун суҳбатга яхшилаб тайёргарлик кўриш керак. Булардан таш-

қари ташқи кўринишингизга ҳам алоҳида эътибор беринг. Биринчидан, учрашувга мос кийиниш керак, иккинчидан, палапартиш ташқи кўриниш ва ўзингизни тутишингиз билан раҳбарни менсимаётганингизни намойиш қилаётган бўласиз.

Кўринишга кўра кўтиб олишади

Аёлларга қараганда эркаклар кийими консервативроқ бўлади. Иш қидираётган эркакнинг 2 та костюми бўлиши керак: биттаси – кундалик юриш учун, иккинчиси учрашувлар, талқинотлар, интервьюлар, суҳбатлар учун кийилади. Кунда кийиладиган костюм – майда катакли ёки йўлли материалдан тикилади. «Байрамона» костюм одатда жиддий тусда бўлиб, тўқ кулранг, зангори ёки қора матодан тикилади. Ёки бу рангларни бир-бирига аралаштириб тикиш ҳам мумкин. Костюм, кўйлак ва галстук бир-бирига мос келиши керак. Бундай костюмга тўқ жигарранг ёки қора рангли туфли мос тушади. Ишхонада спорт кийими, спорт пойабзали, яъни кроссовка кийманг. Дастрўмолча олишни унутманг.

Аёллар суҳбатга чиройли костюм кийиб боришлари керак. Бу дегани ўзига жуда ортиқча зеб бериш эмас. Чунки кийим-бошингиз сиз ҳақингизда кўп маълумот беради. Бу ҳолатда ҳеч қачон ўта очиқ рангли, кўзни чарчатадиган ялтир-юлтур кийимлар киймаслик керак. Суҳбатдан олдин эркаклар сочларини тартибга келтириши ва ташқи кўринишига эътибор бериш учун сартарошхонага борсинлар.

Аёллар сочлари чиройли ва текис бўлиши керак, ҳеч қачон тўйга кетаётгандай лабдаба билан соч турмаклатманг. Ташқи кўринишингиздаги камчиликни ҳар қандай одам дарров сезади ва сизга нисбатан яхши фикр уйғонмайди. Хуллас, сизнинг кўринишингиз вақтида ухлаб дам оладиган, тартибли инсоннинг ҳаётдан мамнун қиёфасини яратсин ва ўзгаларда шундай маълумот берсин. Ҳатто бундай бўлмаса ҳам бутун кучингиз билан бунга ҳаракат қилинг. Ночор эканлигингизни ҳеч қаерда сездирманг. Бундайларни ҳеч қаерда, ҳеч ким, ҳатто қариндошлар ҳам хуш кўрмайди.

Бошлиқ билан суҳбат

Иш қидириб борган ташкилот оstonасига қадам қўйган пайтингиз кўнгилдаги ҳаяжонни босишга ҳаракат қилинг. Бу даргоҳда сизни ишга олмасликлари ҳам мумкин. Бу фожиа эмас. Яна ҳаяжонингиз, уятчанлигингиз ёки агрессив хатти-ҳаракатингиз мурудингиз ҳосил бўлишига халақит беради.

Сиз эшигини очиб кирган хона соҳиби сизни ўзи ўтиришга таклиф қилмаса, ўтирманг. Ўтиринг, деб ишора қилинган стулни у ёқ-бу ёққа силжитманг. Балки секингина столга яқинлаштириб, ўтиринг. Одоб сақлаб ўтиринг, энгашиб, қийшайиб, оёқларингизни чалиштирманг. Бу ўринда қулоғингизни қашламоқчи бўлишингиз, қўлингизда қаламни ўйнаб ўтиришингиз каби ҳолатлар тарбиянгиз пастлиги ҳақида тасаввур пайдо қилади.

Биринчи бўлиб гап бошланг. Хушқайфият билан саломлашиб, сизга савол беришларини кутинг.

Одатда суҳбат бошида ўзингиз ҳақингизда гапириб беришингизни сўрашади. Сиз ўзингиз ҳақингизда нима дейишингиз лозимлигини олдин ўйлаб, пишитиб қўйган бўлишингиз керак.

Хотиржам ва бир маромда гапиринг. Маълумотингиздан тортиб шахсий сифатларингиз ҳақида бир бошдан сўзланг. Ўзингизни ортиқча мақтаб ҳам юборманг ва камситманг ҳам.

Кейин бевосита меҳнат фаолиятингиз ҳақида савол беришади. Иш берувчи ўз ишингизнинг устаси эканлигингиз ҳақида резюмеда ёзганларингизни суҳбат асносида текшириб кўради. Шу боис бу суҳбатда ҳамма билим ва тажрибаларингизни яхшилаб гапириб беринг.

Агар шахсий ташриф қоғозингиз бўлса, уни тўппа-тўғри иш берувчининг қўлига тутқазишингиз ёки столи устига қўйишингиз мумкин. Яхшиси, ташриф қоғозингизни котиба қизга қолдириб кетганингиз маъқул. У эса бошлиғига бериб қўяди.

Иш берувчи сизга бераётган саволларгагина жавоб беринг, фикрингиз четга чалғимасин. Агар суҳбатдошингизни сизнинг саволга берган жавобларингиз ва бошқа жиҳатларингиз қониқтирса, унда суҳбатнинг иккинчи қисми бошлана-

ди. Унда сизга ташкилот ҳақида, сизга қандай мансаб ваъда қилинаётганлиги, мавжуд шарт-шароит ва қонун-қоидалар тўғрисида гапирилади.

Уни диққат билан тингланг. Ва ўзингиз учун ноаниқроқ туюлган ҳолатларни қайтадан сўранг. Агар қўшимча саволларингизга берилган жавоблар сизни қониқтирмаса, хайрлашиб узр сўраган ҳолда, эшикни секин ёпиб ташқарига чиқиб кетишингиз мумкин.

Агар ташкилотдаги шарт-шароитлар сизга маъқул келса, бу ҳақда суҳбатдошингизга билдириб қўйинг.

Агар сиз ҳам иш берувчига маъқул келсангиз, биринчи бўлиб масаланинг моддий томони ҳақида сўз очинг. Лекин бу масалада даллолга айланиб кетманг.

Хуллас, ишга киришга қилган ҳаракатингиз ё омадли, ёки омадсиз тугайди. Ҳатто омад сизга кулиб боқса ҳам, шошилмасдан, яна бир қарра ўйлаб кўринг, фирма, ташкилот фаолияти билан яна-да яқинроқ танишишга ҳаракат қилинг. Яъни, етти ўлчаб бир кесинг. Бу нарса бошлиқнинг назарида ҳам қимматингизни оширади.

Яхши таассурот уйғотиш

Иш излаб борган жойингизда ўзингиз ҳақингизда яхши таассурот уйғотишингиз керак. Бунинг учун қуйидаги қоидаларга амал қилинг:

1. Сизнинг дастлабки айтган сўзларингиз аҳамиятли бўлиши лозим. Масалан, «Мен билан учрашишга рози бўлганингиз учун раҳмат», «Сиз билан танишганимдан хурсандман», «Учрашувга таклиф қилганингиздан мамнунман», дейишингиз мумкин.

2. Учрашган кишингизга илтифот кўрсатинг, сўнгра суҳбатга киришганингизда, унинг исмини чиройли талаффуз қилиб, ҳурмат билан тилга олинг.

3. Бошқаларга эътибор қаратинг. Кўзларига боқиб, табассум билан муомала қилинг. Бу сизни тинглаётган кишида сўзларингизга ишонч туғдиради ёки сиз тинглаётган кишини сиз билан эркин суҳбатда бўлишига имкон яратади.

4. Ўзингизнинг қадам ташлашингизга эътибор беринг. Сизнинг ҳар бир одимингизда ўзингизга бўлган ишонч сезилиб туриши лозим, асло ҳорғин қадам ташламанг. Сизнинг рафъсеварлигингиз ва кайфиятингиз, олға интилишингиз қадамларингизда сезилиб туради. Яна унутмангки, жуда кўпчилик инсонлар серғайрат ва хушчақчақ одамларни ёқтиради.

5. Ташқи кўринишингизга эътибор беринг. «Ҳамма жойда ҳам инсонни кийинишига қараб кутиб олишади», деган сўзларни минг бора эшитгансиз. Нега энди, сиз бунга амал қилмаслигингиз керак? Кийим китобнинг ажойиб муқовасидай гап. Чунки чиройли муқовадаги китобни кўрган одам, унинг ичида нима ёзилганига қизиқиши табиий. Худди шунингдек, сизни илк бора кўриб турган одамларнинг эътиборини қозониш ва қизиқишини уйғотишингиз учун сиз ҳам дид билан кийиниб олинг. Албатта, бу ҳақда истаганингизча Маълумотни ушбу китобдан топсангиз бўлади. Аммо ижобий Таассурот қолдириш учун энг аввало нималарга бефарқ бўлмаслигингизни билиб олинг.

Биринчидан, сочингизнинг турмаги батартиб бўлиши ва у қиёфангизга ярашиб тушиши лозим.

Тақинчоқларингизни қаерга ва қандай учрашувга боғлаётганлигингизга кўра тақинг.

Оёқ кийимингиз ҳамиша озода ва янгидай кўриниши керак.

6. Сўзлаётган сўзингиз – бу сизнинг маънавий даражанингизни кўрсатувчи энг муҳим восита. Шунинг учун сўзларни чиройли талаффуз қилишни ҳам билинг. Ва суҳбатингиз тингловчининг жонига тегмаслигига эришинг.

7. Кўча сўзларини ва жаргонга оид сўзларни ишлатманг. Чунки сиз ҳар қанча маданиятли бир инсондек кийиниб олган бўлсангизда, кўча сўзлари сиз билан иш бошлаётган ёки эндигина танишиб турган кишида ёмон таассурот қолдириши табиий. Сўзларнинг энг чиройлиси ва таъсирчанроқларини танланг.

8. Ҳиринглаб, ярашиқсиз кулиш ҳам ўзгаларни сиздан узоқлаштириши мумкин. Албатта, кулги яхши, аммо чегара-

дан чиқиш керак эмас. Унинг устига бу кимгадир ёқади, кимгадир эса йўқ.

9. Қўлингизни яширманг. Хоҳлайсизми, йўқми, чўнтакка яшириб олган қўлдан кўра стол устида қўйилган қўл яхшироқ кўринади. Қолаверса, чўнтакка ёки стол тагига яшираётган қўлларингиз сизнинг ҳалиқсираётганингиз ёки ёлгон сўзлаётганингизни билдиради.

10. Ишлаб турган ишхонада имкон қадар сақич чайнаманг, айниқса, кўпчилик орасида. Сақич чайнаш ҳамisha ҳам сизга чирой бағишлаб турмайди ва қолаверса, бу бошқаларга малол келиши, сиз маданиятсиз киши бўлиб кўринишингиз мумкин.

11. Йўталишга одатланиб қолиш ҳам суҳбатни бир неча бора узиб қўяди, фикрларни чалкаштиради. Агар шундай вазиятга тушиб қолсангиз, яъни йўталгингиз келса, иложи борича уни ютишга ҳаракат қилинг.

Тавсиянома-хат ва таклиф-хат ҳақида

Тавсиянома-хатларни турли вариантларда ёзиш ва тайёрлаш мумкин.

Матн, албатта, яхши сифатли қоғозга ёзилиши (печат қилиниши) шарт. Бундай хат конвертнинг юқори, чап томонидаги манзилни такрор ёзиш билан бошланади.

Тавсиянома-хат қўйидагича бошланиши мумкин:

«Хурматли жаноб Н.Н» ёки «Қадрли жаноб Н.Н», шундай кириш сўздан сўнг асосий матн ёзилади.

Иложи бўлса тавсиянома-хат ва ўзингиз ҳақингиздаги маълумотни почта орқали жўнатмай, шахсан ўз қўлингиз билан олиб борсангиз яхши бўлади.

Агар хатни чет элга жўнатмоқчи бўлсангиз, бу ўринда бир оз бошқачароқ иш тутасиз. Яъни кириш сўзини «Қадрли жаноб доктор...» деб бошлайсиз. Бундай хатларга ишбилармонларга хос услубни танланг. Яъни ўз муаммонгизни баён қиласиз, бу ўринда ўзингизни пастга урмайсиз ҳамда яхши мутахассислигингиз сезилиб туриши керак.

УДАБУРОНЛАР ИМИДЖИ

Уддабурон эркак имиджи

«Имидж» сўзи инглизчадан олинган бўлиб, «образ, тимсол» деган маънони англатади.

Танишувнинг дастлабки дақиқаларидаёқ сизнинг имиджингиз тўғрисидаги таассурот пайдо бўлади. Кимки ўзининг ташқи кўриниши, ўзини тутиши, равон ва маъноли нутқи, ҳушмуомала феъли, меҳрибонлиги билан ўзи ҳақида яхши имидж ярата олса, шубҳасиз, омад эшикларини осонгина оча олади.

Кўпинча истеъдодли ва меҳнатсевар, катта имкониятга эга одамлар керакли, зарурий имиджлари йўқлиги боис мансаб пиллапоаяларидан юқорига кўтарила олишмайди, яъни «ўсмайди». Бундай омадсизлик асосан ўз имконияти, куч-қудратига етарли баҳо бера олмасликдан, ўзига ишонмасликдан келиб чиқади.

Ўз шахсий имиджини яратишда энг муҳим нарса шуки, ўз имкониятини яхши билиш, унга керакли баҳо бера олиш, муайян вазиятларда ўзини тута олишдир.

Аввало, нимага эришмоқчисиз – шунини ойдинлаштириб олишингиз лозим, чунки ҳар бир доиранинг имиджи бўлади.

Танишувнинг биринчи дақиқаларида бизнинг имиджимиз ўзгаларда биз ҳақимиздаги дастлабки таассуротни пайдо қилади. Унутмангки, палапартиш кийинган кишини ҳеч қаерда хуш кайфият билан кутиб олмайдилар. Имиджингиз сизнинг қизиқишларингизни, инсонларга бўлган муносабатингизни, маданиятингизни англатади. Чунки ўзини ва ўзгаларни унчалик назарга илмайдиган кишиларгина бачкана, палапартиш кийиниб инсонлар кўзига кўринишдан андиша қилмайди.

Ташқи кўриниш нафақат аёллар учун, балки эркаклар учун ҳам жуда аҳамиятлидир. Яна бир бора таъкидлаймиз,

кийиниш инсоннинг диди, дунёқарашини, қай даражада тартибли эканлигини очиб беради. Сизнинг ташқи кўринишингиз – муваффақиятга эришишингиздаги муҳим омиллардан бири.

Сиз яхши ишга киришни истайсиз, демак, аввало, имиджингизни ўзгартиринг.

Ишбилармон аёл имиджи

Аёлларнинг атрофдагиларда яхши таассурот қолдиришлари учун уларнинг кўринишидаги тўрт жиҳат аҳамиятли ҳисобланади:

- хушбичим либос;
- жозибадор соч турмаги;
- ярашиқли пардоз-андоз;
- нозик дид билан танланган аксессуарлар.

Агар сизни жиддий қабул қилишларини хоҳласангиз, йирик осилиб турадиган сирға тақманг, йирик билагузуклар ва узун ҳурпайтирилган сочлар билан юрманг. Бироз қимматроқ бўлсада, сифатли либосларни кийинг. Юбка анча эркин туриши керак, ўтириб-турганингизда ўзингизга қулай бўлсин. Ишхонада бироз атир сепиб юришингиз мумкин. Энг муҳими, сиздан озодалик ва тозаликнинг ажиб ҳиди уфуриб турсин.

Сиз ўзингизга ярашган рангни танлашингиз мумкин. Аммо классик услубдаги костюм ва ўта башанг бўлмаган либослар сизга кўпроқ ярашади.

Костюмлар

Аёлларнинг кўримли ва жиддий кўриниши учун костюм зарур. Ранги эса юксак дид билан танланган тўқ кўк, тўқ жигарранг, оч сариқ ёки қора рангдаги костюм бўлгани маъқулроқ. Бундай рангдаги костюмлар сизга кўрк бағишлайди ва бу ранглар анъанавий ранглар ҳисобланади. Кофтангиз эса одатда оқ рангда бўлгани маъқул ва уни костюм рангиги қанчалик мос туришини ҳамisha ҳисобга олинг.

Кофтангизнинг енги узун бўлсин, ҳеч бўлмаганда енги билагингизнинг юқори қисмини ёпиб турадиган бўлсин. Ишхонага ҳеч қачон енгсиз кофта кийманг, агар кийсангиз костюмингизни ечиб қўйманг.

Ёз ва баҳорда очиқ рангли костюмлар кийсангиз бўлади. Масалан, кулранг сарғиш, кулранг, малла. Ҳар қандай аёл бу рангдаги костюмларни кийиши мумкин.

Юбканинг узунлигини танлаётганингизда эса ишхона-нангиздаги умумий дидни ҳисобга олишингиз лозим. Юбканинг тизадан калта бўлмагани ва товонгача тушиб турмагани яхшироқ.

Камар

Камар костюмга мос туриши керак. Камарнинг қома-тингизга ярашадиган ўртача бир рангини танланг. Камарингизнинг ранги туфлингиз ранги билан мос келиши керак, бошқа кийимларингизнинг рангини ҳам унутиб қўйманг.

Агар туфлингиз тўқ рангда бўлса, масалан, малла бўлса, унга сарғишроқ рангдаги юбка ва камар тақинг. Баъзан камарингизнинг ранги юбка рангининг айнан ўзи бўлиши мумкин. Юбка камарсиз худди тугалланмай қолган санъат асарига ўхшаб қолиши мумкин.

Қийиқ рўмол

Қийиқ рўмол оддий кўйлак ва нимча билан ярашиб тушади. Улар ҳар қандай кийимнинг кўринишини ўзгартириб юборади. Ҳеч нарса рўмолчалик пальто ёки костюмга чиройли кўриниш бағишлай олмайди.

Газмоллар

Газмол танлашда уни икки кўлингиз билан сиқиб кўринг. Агар у ёғим бўлиб қолса, бундай костюмни сотиб олиш керакми ёки йўқлиги ҳақида қайта ўйлаб кўринг. Костюмни эрталаб кийиб чиқётганингизда бир ҳафтадан бери кийиб юргандек кўринмаслиги керак.

Юз фоиз шерстли газмолдан қилинган либосларгина яна-да кўримлироқ кўринади.

Кофталар

Кофтангизнинг ранги қиёфангизга ярашиб туриши лозим. Шунингдек, костюмингизнинг ранги билан бир хил бўлса, аъло бўлади. Ҳеч бўлмаганда костюм ва кофтангизнинг ранги бир-бирига мос бўлиши керак. Агар сиз очиқ рангли оқ костюм кийсангиз, тўқ рангли ёки ёрқин рангли кофта танланг. Ҳамиша сифатли, кийинишингизга ва рангингизга мос кофта танланг.

Колготки ёки чулки

Тўқ рангдаги туфли ёки юбка кийган бўлсангиз, сарғиш, оч жигар ранг чулки кийинг. Агар оёқларингиз тўла-роқ бўлса, тўқ қора рангдаги чулкини танланг. Нозик, озғин оёқли аёлларга очиқроқ рангдаги чулкиларни тавсия қиламиз.

Ўз терингизнинг рангига ўхшаш колготки қора рангли колготкидан кўра яхши кўринади. Аммо ишхонадаги кийиниш билан ҳисоблашганингиз маъқул. Атрофингиздаги аёллар қандай кийинишини ҳам кузатинг, агар қатъий қоидалар бўлса, сиз ишхонангизда кийиниш қоидаларига амал қилганингиз маъқул.

Туфли

Туфли танлаётганингизда урф бўлганидан кўра кўпроқ ўзингизга қулай бўлганини танланг. У қишда совуқ ва қорга чидамли бўлсин, кузда эса ёмғирдан ивиб кетмасин. Ҳамиша ишхонанинг ичида кийиб юрадиган алоҳида оёқ кийими бўлиши керак. Шунингдек, мода соҳасидагиларнинг бир неча маслаҳатларига қулоқ тутинг:

– туфлидаги ранг-баранг деталлар ишхонага эмас, кўпроқ дискотекалар учун ярашади.

– ёйиқ товонли ва жуда ёпиқ типдаги туфлилар шим билан ярашиб тушади. Юбка ва кўйлакка эса унчалик ҳам мос тушмайди.

– туфлидаги мавжуд ортиқча безакдорликни камайтирганингиз маъқул.

– туфлингизнинг товони 5-6 см дан ошмагани маъқул. Синтетик туфли эмас, балки соф чармдан қилинган туфлини танлаганингиз яхши. Қишда туфлингизнинг ранги тўқ кўк, қора, жигарранг ёки соф чарм рангида бўлгани яхши. Ёзда эса кийимларингизнинг рангига мос келсин, одатда очиқ кулранг ва тўқ қизил рангда бўлади.

Сумка, папка, портфеллар

Ҳамиша соф чармдан тайёрланган аксессуар ашёларини танланг. Ута урф бўлганини эмас, балки классик услубдаги нарсаларни олинг. Худди оёқ буюми каби тўқ кўк, қора, жигарранг ва соф чарм рангидан бўлгани яхши. Иш юзасидан бўладиган анжуманларга бир вақтнинг ўзида ҳам сумка ва портфел кўтариб боришингиз мумкин.

Кўлқоплар

Аёллар базмларга узун кўлқоп кийиб, браслет тақиши мумкин, аммо асло кўлқопнинг устидан узук тақиб бўлмайди.

Кўзойнак

Агар сиз кўзойнак олсангиз, у сизнинг юзингизга ва имиджингизга қанчалик мос тушишини ҳисобга олинг. Яхши-си, икки хил кўзойнак танланг, бирини ишхонада, бирини ишдан ташқари учрашувларда тақасиз.

Кўзойнакнинг ранги очроқ бўлганини ишхонага тақинг. Чунки иш муносабатлари юзасидан бўладиган суҳбатларда кўзойнак кўзингизни яширмаслиги, аксинча кўзингиз яхши кўриниб туриши лозим.

Заргарлик буюмлари

Сизнинг тақинчоқларингиз қимматбаҳо бўлиши шарт эмас, муҳими кийган кийимингизга кўпроқ чирой бағишлаши лозим. Масалан, ҳамиша костюмингизнинг ранги ва услубига мос тушсин. Агар костюмингизнинг тугмалари садаф тугма бўлса, марварид кўзли зирак тақинг. Агар қора костюмингизда тилла рангли тугма бўлса, қора тошдан кўз қилинган тилла зирак тақинг. Шунингдек, зирак юз қиёфангизга мос тушсин. Агар бўйнингиз ингичка бўлса, юмалоқ зирак танланг. Агар тўлача бўйин бўлсангиз, бироз узунроқ зирак тақинг. Зирагингиз базмларга бораётгандек бўлмасин, аксинча у оддий ва замонавий кўринишда бўлсин.

Бўйни ингичка ва ўртача аёллар қалин маржонни ёқасиз нимча билан тақса яхши кўринадилар. Агар бўйни калта бўлса, улар узун тилло занжир ёки марварид тақишлари мумкин. Семиз бўйинлилар узун занжир тақиши керак. Озгин бўйинга калта, жуда қалин бўлмаган занжир ярашади.

Соатни эса костюмингизнинг рангига мос ва классик услубдагисини танланг. Қора ёки тилла рангли соатлар барча кийимларингизга мос тушиши мумкин.

Баъзи аёллар қулоғига қўш зирак тақиб олишни хуш кўрадилар. Бу сизнинг ўзингизни кўз-кўз қилишни истаётганингизни кўрсатади ва бу ҳаддан ташқари ўзингизга оро берганингиздан далолатдир. Сиз шундай йўл тутингки, ҳар

бир кийган кийимингиз ва тақинчоқларингиз бир-бирини тўлдирсин ва буларнинг бари табиий бир жозиба бағишла-син.

Соч турмаги

Баъзи аёлларга сочларини ювиши ва қуритишнинг ўзи кифоя қилади, шунинг ўзиёқ уларнинг сочларига кўркамлик бағишлайди. Аммо шундай сочлар ҳам борки, уларга чиройли кўриниш бериш учун бир неча воситалар керак бўлади.

Агар сочингизни бўямоқчи бўлсангиз, унинг сизга қай даражада табиий бир жозиба бағишлашини ҳисобга олинг, керак бўлса, мутахассислардан маслаҳат олинг. Агар сочингизнинг асли ранги тўқ бўлса, у ҳолда сариқ ранг сизнинг сочингизга табиийлик бағишламайди. Асли сочингиз ранги оқ-сариқ бўлса, сизга малла ранг жуда ярашади. Сочингизнинг рангини шундай танлангки, у сизга табиийлик, жозибадорлик ва соғломлик бағишлаб турсин. Юзингизнинг рангини бўғиб қўядиган рангга соч бўяманг, чунки у қошингизнинг рангига барибир мос тушмайди ва бу ҳолатда кўзларингизнинг ҳақиқий жозибасини яшириб қўяди.

Агар сочларингиз елкангизгача тушган ва ундан-узун бўлса, уларни тепага ёки орқага таранг, чунки бу кўпроқ замонавий услубга мувофиқ келади. Сочингизнинг ранги эса табиий кўриниши керак. Агар сочларингизни бўяб юрсангиз ҳам иложи борича буни у қадар сезилмайдиган қилиб бажаринг.

ТЕЛЕФОНДА СЎЗЛАШИШ

Ҳаётимизга телеграф, радио, кейин телефон кириб келди. Радиотелефон, пейжер, уяли алоқа телефони... Инсон ҳаётининг цивилизацияси ривожланиб бормоқда.

Муҳим телефон сўзлашувлари қисқа, мулойим ва хурмат юзасидан бўлиши керак. Тадқиқотларга кўра, тик тур-

ган ҳолда гаплашсангиз, овозингиздаги оҳанг қатъийроқ бўлади. Агар креслода ўтирган ҳолатда бўлса, овозингиз юмшоқроқ ва мулойимроқ бўлади.

Телефонда гаплашишнинг бир нечта умумий қоидалари бор. Рақам теришдан аввал ўйлаб кўришингиз керак. Сизнинг кўнғироғингиз хуш келармикан? Телефон қилаётган кишингизни безовта қилиб қўймасмикансиз? Шу тобда сиз кўнғироқ қилаётганингизда уни кимдир безовта қилмаётганмикан?

Ҳар қандай кўнғироқ саломлашиш ва танишишдан бошланади, кейин гаплашишингиз керак бўлган одамни чақириб беришини илтимос қиласиз.

Сўхбатни бошлашдан аввал: «Муҳим ишдан қолдирмадимми?», деб сўранг.

Ёдда тутинг, танишингиз ёки дугонангиз билан шошилмасдан сўхбат кураётган пайтингиз, сизга муҳим иш билан кўнғироқ қилаётган бўлишлари мумкин. Узоқ давом этган сўхбат тармоғингизни банд қилади. Телефон орқали бекорчи гапларни гаплашманг. Агар дўстингиз билан кўнгилдан сўхбатлашмоқчи бўлсангиз, у билан бирор жойда учрашиб гаплашганингиз маъқул. Жудаям кеч бўлиб қолганда танишингизга кўнғироқ қилманг. Агар 5-6 марта чақиргандан кейин телефонни ҳеч ким кўтармаса, шу куни бошқа кўнғироқ қилманг. Агар кимдир рақамни нотўғри териб, сизга тушиб қолса, кўполлик қилмай, майинроқ жавоб беринг. «Кечирасиз, бошқа рақамга тушиб қолдингиз». Эслаб қолиш зарур бўлган шундай қоида бор; дўстингизнинг уйига огоҳлантирмасдан борманг. Бу телефоннинг афзалликларидан биридир.

Ҳеч қачон телефон қилаётган инсонга «Ким бу гапираётган?» деб сўраманг. Бу одобдан эмас.

Телефонда гаплашаётган вақтда узилиб қолса, ўша одамга қайта кўнғироқ қилинг. Нотўғри уланиб қолган бўлса, гаплашишдан олдин қаерга кўнғироқ қилаётганингизни аниқлаб олинг.

Гўшакдан бақириб гапирманг – бу эшитишни яхшиламайди; яхшиси шошмасдан, сўзларни аниқ ифодалаб гапи-

ринг. Гаплашаётганда шеригингизнинг фикрини бўлманг, охиригача тугатишига имкон беринг. Гаплашаётганда кўпол ҳам, ўта мулойим ҳам гаплашманг. Учрашувга келишиб олаётганингизда, телефонда ҳамма саволларга жавоб берманг. Кимнидир телефонга чақириб беришларини сўрашса, «Ким сўраяпти?» деб қизиқманг. Лекин раҳбарингиз сўраса, қандай жой билан уланаётганингиз, ким гапираётгани, қаердан ва нима мақсадда қандай таништириш кераклиги ҳақида билиб олишингиз керак.

Гўшакни кўтариб қўйиб қўйманг. Яна кўнғироқ қилишлари мумкин. Яхшиси, «20-30 дақиқадан кейин кўнғироқ қилинг», деб айтинг. Шеригингизга кўнғироқ қилишга келишган бўлсангиз, ваъдангизни бажаринг. Ўта зарур ишингиз бўлмаса, ишдаги одамга шахсий ишлар билан кўнғироқ қилманг. Иш юзасидан бўлса, бир неча дақиқага кўнғироқ қилишингиз мумкин.

Агар уйингизга кўнғироқ қилишса, гўшакни кўтариб, «Эшитаман» ёки «Алло» деб, ўз исмингизни айтманг.

Салом бериб, «Бу қайси рақам?» деб сўрашганда, «Сизга қайси рақам керак?» деб сўранг. Жавоб беришдан кейин шу ёки бошқа рақам, бошқа жойлигини айтасиз. Ҳатто кимдандир хафа бўлсангиз ҳам овозингизни кўтарманг. Сўхбат чоғида ўзингизни тутинг. Огоҳлантирмасдан туриб, эрта-лаб соат 9. 00 гача, кечқурун соат 22.00 дан кейин кўнғироқ қилманг. Дам олиш кунлари телефонга яқинлашмасдан дам олганингиз маъқул. Танишларингизникига бормоқчи бўлсангиз, телефонда огоҳлантиринг. Телефон қилган одам аввал сўхбатни тугатади. Телефонингиз олдида ён дафтар ва қалам туриши керак. Ниманидир ёзиб олиш зарурияти туғилса, бу нарсаларни қидириб қолмаслигингиз учун зарур.

Ўта ортиқча мулойимлик ҳам ақлдан эмас. Телефонда ўтирган қизга гапираётганингизда ортиқча сўз ишлатманг. Албатта, «марҳамат қилиб», «раҳмат» сўзларини ишлатасиз. Бироқ узоқ сўрашиб, бошни қотирмаганингиз маъқул.

Телефонсиз инсонга тез ёрдам кўрсатиб бўлмайди. Бунда бўлиб ўтган воқеани аниқ ва лўнда ифода этиш зарур. Ортиқча гаплар билан вақт йўқотмаган маъкул. Агар фавкуллда ҳодиса бўлган вақтда, қўлингизда телефон бўлса, ёрдам чақириш учун бериш зарур. Қариндошларингиз, дўстларингиз, танишларингизнинг бошига бирор иш тушса, телефон орқали сўраш тўғри келмайди, бундай вақтда уларнинг олдига: «Қандай ёрдам керак?» деб кўнгил сўраб бориш зарур.

Мобил телефонлари (Уяли алоқа воситалари)

Чўнтак, сумка, бўйнимизга осиб юрадиган радиотелефонлар тамаддуннинг олий кўринишидир. Унинг афзаллиги кўриниб турибди. Бу каби телефонлар эркинлик пайдо қилади. Узоқни яқин қилади. Телефон алоқаларининг йўқлиги, илгариги замонларда кўп ноқулайликлар келтириб чиқарарди. Лекин бизда мобил телефон билан гаплашиш одоби шаклланмаган. Кўчада, одамлар орасида кимдир мобил телефон орқали бақириб гаплашаётганининг гувоҳи бўласиз. Трамвай, автобусда кетаётганингизда мобил телефонда гаплашаётган одамнинг овозини ҳамма эшитади. Айтишларича, Японияда автобусда кетаётган бир одам мобил телефонда бақириб гаплашиб кетаётгани учун атрофидаги йўловчилар уни дўппослашган экан. Бу каби муаммоларга биз дуч келмаймиз, деб бўлмайди. Начора, эҳтиёжнинг ўзи қонунқоидаларни пайдо қилади.

Телекс

Телекс – халқаро коммунтаторлик телеграф алоқа тури бўлиб, 100 га яқин мамлакатлар орасида хабар алмашиш ва расмий музокаралар олиб боришга хизмат қилади. Телекс МДХ – халқаро тармоқнинг бир қисми ҳисобланади. Телекс алоқаларнинг бошқа турлари ҳам мавжуд бўлгани

ҳолда, бизнинг мамлакатда телекс – ягона халқаро тармоқ ҳисобланади.

Телекс орқали халқаро телеграммалар жўнатмоқчи бўлсангиз, керакли аппарат ва каналга эга бўлсангиз, офисингиздан жўнатишингиз мумкин. Тезкор ва узоқ вақтлик хотира, хабарларни дискка кўчира олувчи замонавий дисплей аппаратлар билан жиҳозланган телекс алоқалари жуда қулай хизмат тури ҳисобланади. Лексик ва грамматик характердаги хабарлар телекснинг услуби бўлиб, матн тузишининг аниқ шакли йўқ. Асосий талаб лўнда ва қисқалиқдир. Шунинг учун телеграмма тили турли хил.

Телексда хабар жўнатишининг яна шундай талаблари бор:

1. Қисқароқ.
2. Лотин ҳарфларида ёзилиши керак (ҳатто матн рус тилида ўтказилса ҳам).
3. АТН ёзувларидан керак: исм, фамилия, кейин вергул ёки чизиқча қўйиб-ташкilotнинг номи.
4. Кейинги қатордаги ёзувларидан кейин: бу хабар ким томонидан жўнатилаётгани (сизнинг ташкilotннгиз номи) кўрсатилади.
5. Кейин, «RE» белгисидан сўнг қисқа реферат хабар берилиши керак; агар бир телексда бир неча хабар кетаётган бўлса, хабарнинг ҳар бир бўлимига реферат берилади. Матн тугагандан кейин янги қатордан хулоса чиқариш лозим. Яъни, «TNKS» (Tanks) раҳмат, дейилгач, мухбирнинг исми ва фамилияси ёзилади.

6. Алоқа уланиши билан телекс сиз уланаётган абонент рақамини кўрсатади, бунда сиз тўғри уланганлигингизга амин бўласиз. Кейин керакли хабарни жўнатасиз. Хабарни жўнатиб бўлганингиздан кейин хабар етиб борганлиги ҳақида сизга маълумот келади.

Телексда хабар жўнатаётганингизда, хизмат хабарларини «телеграф тили»да кўрсатишингиз керак. Кўпчилик ташкilotлар ўз хабарларини қисқартириб, шартли белги ва рамзлар орқали жўнатади. Телекс алоқа операторлари бу

белги ва рамзларни тушунади ва унга риоя қилган ҳолда қабул қилади.

Телефакс

Факс орқали алоқалар хизматида юборган хат, фотография, ҳар хил сураглар, бутун кўриниши билан намойиш бўлади. Хорижда факс алоқалари хабар учун ишончли алоқа бўлгани боис кўпгина ташкилотлар телекс алоқаларидан фойдаланмайди. Телекснинг йўқлиги хориж ташкилотлари учун аҳамиятли эмас, лекин Россия ташкилотларининг катта қисми ташқи иқтисодий алоқаларда телексдан кенг фойдаланади.

Хабар жўнатаётганда мамлакат ичкарасида ёки халқаро телефон алоқалари орқали хабар жўнатилаётган абонент рақами терилади, олдиндан телефакс рақамини териб хорижий ҳамкорингизга жўнатиш учун буюртма қиласиз. Чунки сиз халқаро хабар жўнатишда мамлакат коди, шаҳарнинг аниқ коди ва хабарни қаерга жўнатаётганингиз тўғрилигига ишонч ҳосил қилишимиз керак. Масалан, сиз Парижга телефакс алоқаси буюртма қилмоқчисиз. Телефончи аёлга шундай мурожаат қиласиз: «Марҳамат қилиб, Францияга телефакс қабул қилсангиз. Код 33, Париж, код 01». Кейин хабар жўнатиладиган абонент рақамини берасиз. Олинган маълумотларни бутун кўриниши билан сақлаб қўйиш мумкин. Факс алоқаларининг қулайлиги, тезлик билан тузилиши керак бўлган шартномалар, протокол ва бошқа ҳужжатларда ҳамкорингизнинг муҳр ва имзоси кўрсатилиши керак бўлганда бу осонгина ҳал бўлади. Бошқалардан ҳам ўзингиз шундай маълумотлар олишингиз мумкин. У автомат усулда ишлагани учун, сизга керакли маълумотни куннинг истаган вақтида оласиз.

Хусусий компютерингизга факсомодем ёки телефакс плота ўрнатсангиз, керакли аппаратларни алмаштириш сиз учун омад келтиради. Бунда сиз асосий воситалар ва пул ишлатишни тежаган бўласиз. Вақт ҳам йўқотмаймиз. Факс-

дан кура компютер хабарлари тез содир бўлади, бу муҳим факторлардан бири ҳисобланади. Сиз ўз ташкилотингиз орқали марказий алоқа узлига аъзо бўлишингиз мумкин.

Электрон почта

Яна бир ишончли алоқа турларидан бири – коммуникацион компютер тизими орқали хабар жўнатишдир. Йўлдош алоқа канали ёки телефон орқали уланадиган ягона тармоқ энг кенг тарқалган тез алоқадир. Модем ёрламида телефонга уланган компютер электрон почта тизимида ишлаши мумкин. Хабар жўнатиладиганида хабар жўнатилаётган шахснинг компютери ишлаётган бўлиши шарт эмас. Машина хизматининг ўзи уни почтада сақлайди ва абонент компютерни ёқиб, почтадан керакли хабарни ўқиб олади. Коммуникацион алоқанинг турли халқаро протоколларда ишлаётган кўпгина тармоқлари мавжуд. Энг кўп тарқалган сет қуйидагилардир: RES 822, USENET, APRANET, BITNET, SINET, JUNET, Mail NET, Dec NET, GEONET, THENET, INTERNET, AppleLink, CompuSERVE, ConNET, EcoNET, Enjoy, FidoNET, IEEE, Comppmail, MCI, MFEENET, NASAmail, PeaceNET, SMFI, SPAN, USA mail.

Тармоқлар хизмати ўз-ўзидан амалга ошади. Протоколлар ёзиш бир тармоқдан бошқа тармоққа ишлайди.

Электрон почта муҳим омилардан бўлиб, бир неча минг хусусий компютер эгаларининг маълумот олишига ёрдам беради. Улар шахсий характердаги хат ёзиб, жавоб олишлари билан бирга «Эълонлар тахтаси» ёки «Телеконференция» тармоқларидан турли янгиликлар, савдо таклифларини ўқишлари мумкин. Ишбилармон одам, ўзининг компютеридан бизнеси учун керакли хабарларини «Эълонлар тахтаси»дан олиши мумкин. Бугунги кунда кўпгина расмий ҳужжатлар БМТ Конвенция ҳужжатларига электрон почта орқали олинган бўлса, юридик мақом берилади.

RELKOM тармоғида минглаб телеконференциялар, катта миқдордаги маҳсулотлар савдоси ҳақида маълумотлар

беради. Бу ерда сотилган ёки сотиб олинган озиқ-овқат маҳсулотлари, кийим-кечак, қора ва рангли металл ва бошқа эълонларга кўзингиз тушиши мумкин. Хабарлар, маълумотлар ер юзининг барча жойларига тарқалади.

Электрон почта шунчаки янги алоқа тури бўлиб қолмай, муомаланинг янги услуби ҳамдир.

ИНТЕРНЕТ

Хат ёзишни биласизми?

Бу савол 10 йилдан кейин берилса, кулгили эшитилди, ҳозирги кунда эса бу жуда муҳим ҳисобланади. Ҳаётимизга Интернет кириб келгандан бери, инсонлар бир-бирига кўнғироқ қилишдан кўра E-mail орқали хабар йўллашади. Ҳатто қанча гап «сотса» ҳам телефондан кўра Интернетдан фойдаланишади. Бу уларда хат ёзиш кўникмасини пайдо қилади. Хат ёзишнинг бир қанча муҳим кўрсатмалари мавжуд. Бу кўрсатмалар ёзишмалар ва электрон почта орқали хатларда қўлланма бўлиб хизмат қилади.

1. Хат олингандан кейин 5-7 кун мобайнида жавоб ёзиш керак. Хатни «Хурматли...», «Ассалому алайкум...», «Азизим...», «Меҳрибоним...» деган иборалар билан бошлаш мумкин.

2. Кўнглингизга яқин одам билан одатда қандай оҳангда гаплашсангиз, шу тарзда мулоқотда бўлинг. Яхши таниш бўлмаган одамга ўзингизни тутиб, одоб доирасидан чиқмай ёзишингиз керак.

3. Хатни тугатаётганда унга соғлик ва омад тилаб «Бахтли бўлинг», «Саломат бўлинг» иборалари билан якунлангангиз бўлади.

4. Хатни якунлагандан кейин, яна нимадир муҳим гапингиз эсингизга тушиб қолса, имзодан кейин, лотин ҳарфларда P. S. қўллайсиз. Бу «post scriptum» – «ёзиб бўлгандан кейин» маъносини беради.

5. Ҳеч қачон бемаъни иборалардан фойдаланманг. Агар ҳазил қилишни истасангиз, ҳазиллашинг, нимадир де-

моқчи бўлсангиз, ўзингизнинг гапингизни оддийгина қилиб айтинг, бегона, кўчанинг бемаъни гапларини ишлатманг.

6. Электрон ёзишмаларда ҳиссий ҳолатларни ифодалаш учун махсус белгилар бор. Кулги турли фикрларни ифодалайди. Мана бир қанчасини кўриб чиқамиз.

: -) – Қувноқ кулги. Аъло кайфият ёки кулгили гап.

: - (– Хафагарчилик

: - - Заҳарханда кулги

: - E – Тишни кўрсатиш

: - / – Ишончсиз ва қаттиқ ажабланиш

: - P – Тилни кўрсатиш

: - * – Ўпмоқ

: - 0 ёки () – ҳайратдан оғзини очиш

: *) – Алкаш ёзувчи

: -) – Кўз қисиб, табассум ҳаля қилиш Вариант:

«Хафа бўлма, ҳазил»

-) – Кўз юмиқ (Вариант: Хитойлик)

Бу рўйхатни қанча бўлса, шунча давом эттириш мумкин.

Интернетдан фойдаланиш қоидалари

Глобал электрон тармоқ фаолиятидаги муносабатлар худди сув остидаги қимматбаҳо тошлар каби хатарлидир. Тармоқдаги баъзи муносабатлар ёлғон эвазига қурилган бўлиб, биз компьютер алоқаларини ўрнатганимизда суҳбатдошимизнинг юзини кўрмаймиз, қаршимизда фақатгина мониторинг экрани туради. Ҳеч қандай ҳаяжон, юз ифодаси бўлмайди ва сўз ёзиш учун клавиатура мавжуд, холос.

Онлайнда гаплашаётганда суҳбатдошингизнинг сўзларини нотўғри талқин қилишингиз мумкин. Бундай ҳолатда қадимги ақида ёрдам беради. Яъни, одамлар сенга қандай муносабат билдиришини истасанг, сен ҳам унга шундай муносабатда бўл, бошқа одамнинг ўрнига ўзингни кўя олишинг муҳим. Тармоқда баъзилар ҳаётда бундай бўлмаса ҳам ўзини ноўрин тутади.

Бу ерда одоб-ахлоқнинг яна бир тамойилларини эшлаш керак. Бирор нарсани ёзишдан аввал вазиятни ўйлаб кўриш керак. Яъни муайян одамга ёзган гапларингизни у билан юзма-юз келганда гапира оласизми? Мана шуларни ўйлаб, кўпчилик хатларини қайта ўқиб чиқади ва бошқатдан ёзади. Сиз хатда шундай чиройли сўзларни ёзишингиз керакки, у билан учрашиб қолсангиз, юзига бу гапларни бемалол айта олишингиз керак.

Кундалик турмушда кўпчилик қонунга бўйсунди. Бу нарса уларнинг тарбияси ёки безорилик учун жазо олишлари мумкинлигини англашлари билан боғлиқ. Кибермаконда эса қўлга тушиб қолиш хавфи анчайин кам. Лекин бу ҳолат электрон тармоқларда анархия ҳукмрон, одоб-ахлоқ ҳақида бош қотириш шарт эмас, деган маънони англатмайди.

Реал дунё қонунлари электрон тармоққа тегишлидир, шу боис интернетда ўз хатти-ҳаракатларингизни обдон ўйлаб кўришингиз керак.

Интернетдан фойдаланиш пуллик. Шу боис хат-хабарни қисқа ва тушунарли ёзиш лозим, узундан-узоқ хат-хабарларни одатда ҳеч ким охиригача ўқишни хоҳламайди.

Шуни ёлда тутиш лозимки, саводсиз, имло хатоларига тўла хат-хабар ўқувчининг ғашига тегеди. Агар хат муаллифи саводли ёза олишига кўзи етмаса, ёзганларини махсус дастурлар ёрдамида текшириб кўриши мумкин. Яъни бу дастурлар хат-хабардаги хатоларни кўрсатиб беради.

Бировнинг электрон почтасини ўқиш, бировнинг номидан бировга хат жўнатиш ўзганинг буюмларини кавлаштиришдек ахлоқсиз бир ишдир. Лекин кўпчилик бу нарсани тушунмайди ва оқибатда кунлардан бир кун ўз ёмон одатининг қурбонига айланади.

Бегона шахсларга электрон хат жўнатмаслик керак. Хусусан, ўз молингизни реклама қилиб ўнлаб нотаниш манзилларга хабар жўнатиш ярамайди. Бундай почта «ахлат»и (яъни спам деб аталади) оқибатда сизни тармоқдан чиқариб юборишлари мумкин.

Айрим кишилар интернет тармоғи ичида катта таъсирга эгадирлар. Булар телеконференция модераторлари (ташкilotчилар), тизим маъмурулари ва бошқалар. Лекин улар бу таъсир доираларини ёмонликка ишлатмасликлари лозим. Масалан, тизим маъмури бегона хатларни ўқий олади, лекин у бундай қилмаслиги лозим. Майда-чуйда нарсаларга эътибор бермаслик, Интернетни энди ўрганаётганларнинг хатоларига аҳамият бермаслик интернет тармоғи одоби ҳисобланади. Агар кимдир кичик хатоликка йўл қўйса, бунга аҳамият бермаслик керак. Агар кимдир жиддий хатога йўл қўйганлиги ҳақида огоҳлантириш зарур бўлса, бу ишни одоб билан қилиш лозим. Ўз саҳифангизни ташкил қилишда унинг қулайлигига эътибор қаратинг, уни кўп килобайтли тасвирлар билан тўлдириб ташламанг. Чунки сизнинг саҳифангиз тўлалигича кўриниши учун кўп вақт кетади, бу эса бошқаларга ноқулайлик туғдиради.

Телеконференцияларда ўзини тутиш

Телеконференция олдиндан ўртага ташланган муайян муаммога муносабатлар билдиришдир. USENET доирасида деярли ҳамма мавзуда телеконференциялар мавжуд – эски шиша идишларни коллекция қилишдан тортиб сулуқларнинг сифатли туригача, компьютер соҳасидаги янгиликдан тортиб, ҳайвонларни ва «жинсий озчилик»ни ҳимоя қилишгача бутун дунё бўйича мавжуд конференциялар сони 40 000 га яқиндир.

USENETнинг қатъий ва муҳим талаби шу: билдирилаётган муносабатлар фақат мавзуга оид бўлиши лозим.

Қай бир янгиликлар гуруҳи, яъни муайян мавзуга муносабат – хат жўнатишдан аввал FAQ (тез-тез бериладиган саволлар) номли ҳужжатни ўқиб чиқиш керак. Яна бошқаларнинг қандай ёзганлигини, яъни мақолаларини ўқиб чиқиб, конференциянинг барча сир-асрорларини ҳис этса бўлади.

Ўз хат-ёзувингизни жўнатишдан аввал бир ўйлаб кўринг: «Сиз ёзган хат-хабарни бошқа одам сизга жўнатса, уни ўқиб кўрармидингиз?»

Ғамгин кўнгил изҳорлари, кундалик турмуш ташвишлари акс этган ёзувларингиз бировни қизиқтириши амримаҳол. Чунончи, кўнгил дардларини бўшатиб олиш учун мўлжалланган алоҳида конференциялар ҳам мавжуд. Хат-ёзувлар бир-бирига аралашиб кетиб, киши калаванинг учини йўқотиб қўйиши мумкин. Шу боис мунозарада иштирок этаётиб ҳамма ёзувларни диққат билан ўқиб бориш лозим.

Мунозарада иштирок этаётиб, баъзан суҳбатдошнинг фикридан иқтибос олиш ҳам мумкин. Бунда бутун матн эмас, балки сиз шарҳламоқчи бўлган фикрлар олинади.

Кибермайдонда мунозара учун мавзунинг эҳтиёткорлик билан танлаш керак. Чунки баъзан мунозарага ўз фикрингизни ёзиб юбориш нокулайлик пайдо туғдириши мумкин. Яъни сизнинг сўзларингиз мунозара мавзусига мос эмас, деган жавоб (файл) олишингиз мумкин. Бундай хатнинг оқибати ёмон бўлиши ҳам мумкин. Конференция модератори сизга бир неча мегобайт кераксиз маълумотлар жўнатиб юборади, бу эса сизга керакли маълумотни топишга тўсқинлик қилади.

ХАТ ЁЗИШ

Хатнинг мазмуни ва безаги

Хатнинг мазмуни қандай бўлишидан қатъи назар, умумий бир қоидага риоя қилинг: аниқ ва содда сўзлар билан фикрингизни ифодаланг, мана шу билан сиз хатингизни ўқиётган кишида ўзингиз ҳақингиздаги энг яхши таассуротларни қолдирасиз. Баландпарвоз, маъноси мавҳум бўлган жумлалар ўқувчининг фақатгина асабини бузиши мумкин. Шунинг учун бундай жумлалардан воз кечинг. Хат шундай ёзилиши керакки, уни овоз чиқариб ўқиганда, у ерда ёзилган сўзлардан уялиб қолмаслигингиз керак. Шу боис сўзларни эътибор билан танлаб ёзинг. Кейинги хат ёзишдаги энг муҳим қоида – оҳангни танлашдир. Агар хатингиз қариндошларингизга, яқин ўртоқларингизга ёки кўнгилга яқин

танишларингизга бўлса, содда, чин кўнгилдан, ақлли гаплардан холи ёзилгани маъқул.

Хат ёзаётганингизда мантиққа риоя қилган ҳолда, ўқувчига ўз фикрингизни етказиб беришингиз керак. Хат турли мақсадларда ёзилиши мумкин, аммо уларнинг ҳаммасини айтиб ўтишнинг иложи йўқ. Айтиш мумкинки, ёзаётган хатингизнинг ҳар бир жумласини эътибор билан ўйлаб, мақсадингизни аниқ, равшан ифода этишингиз керак. Бундай ҳолларда ёши, жинси, жамиятдаги ўрни, кимга қаратилгани ва бошқаларга эътибор беринг. Ҳар бир хат ёзувчининг характери ва кайфиятини ифодалайди. Шунинг учун ҳолатингиз яхши бўлмаса, кимдандир хафа бўлсангиз ёки кайфиятингиз ёмон бўлса, яхшиси хат ёзмаганингиз маъқул, лекин ўз ҳолатингиздан келиб чиқиб, ҳис-туйғуларингизни қоғозга туширсангиз, бундай хатни жўнатмаганингиз маъқул. Ақлли қарор қабул қилган ҳолда, ўзингизни ҳам, бошқа бировни ҳам бемаъни асабийлашишдан сақлаб қолган бўласиз.

Сиз нотаниш одамга хат ёзмоқчи бўлсангиз, ҳар бир сўзингизни яхшилаб ўйлаб, ақл тарозисида ўлчаб ишлатишингиз керак. Албатта, бундай хатлар сиз учун муҳим бўлган илтимослар ҳақида бўлади. Бу борада бир омилга эътибор қаратинг. Яъни илтимослар доим арзимас сабабларга кўра рад қилинади. Шунинг учун сиз у одамнинг эътиборини хатингизга қаратишга ҳаракат қилинг. Шунда сиз мақсадингизга эришасиз. Хатингизнинг бошида, нотаниш одамни безовта қилиб қўйганингиз учун узр сўрашингиз керак. Шундан кейин илтимосингиз инобатга олинаши мумкин.

Одатда илтимос-хатлар ҳар хил раҳбарлар ва мансабдор шахсларга ёзилади. Шунинг учун у бир маромда ва мулоимроқ ёзилиши керак. Агар маълум бир чегарадан ўтса, яъни қатъийроқ бўлса, кутилган натижани бермаслиги мумкин. Ҳозирги кунда кўпчилик ўзига яхши иш жойлари қидириб, кўпгина ишхоналарга сўровнома-хат ёзишади. Одатда улар бир қолипдаги жумлалардан иборат бўлади, бу ишга қабул қилувчиларни қизиқтирмайди. Бундай хатлар ҳеч қан-

дай натижа бермайди ва хатни олган одамда хат ёзувчига нисбатан илиқлик ҳам уйғотмайди.

Хатнинг нафақат маъноси, балки унинг кўриниши ҳам муҳим аҳамиятга эга. Биринчидан, ёзувингиз чиройли бўлмаса ҳам аниқ, тиниқ ёзсангиз, ўзингиз учун яхши. Имловий хатлар билан ёзилган хатни яқин кишингизга жўнатиш яхши иш эмас. Агар ўзингиз ҳақингизда нохуш таассурот қолдиришни истамасангиз, луғатдан фойдаланганингиз маъқул. Бу сизга фойда келтиради.

Хатлар, ёзув машинкасида ёки компьютерда ва албатта, қўлда ёзилади. Хатнинг охирида имзо қўйилиши шарт. Имзосиз жўнатилган хат одоб-ахлоқ қоидаларига мос келмайди. Хат ёзилган кун, сана ҳам қўшиб қўйилиши шарт.

Агар сана ва имзо қўйиб бўлганингиздан кейин, сизда яна баъзи бир фикр-мулоҳазалар пайдо бўлиб қолса, қизил қаламда лотин ҳарфлари билан P.S. қўйилади ва хат давом этади. Табрик ва миннатдорчилик хатлари қўлда ёзилиши шарт. Чунки бу ўртада илиқлик, меҳр ва сизга нисбатан ҳурмат пайдо қилади.

Ҳеч қачон хатни қаламда ёзманг, хатингизни олган одам сизни тарбиясиз деган фикрга бориши мумкин. Хатни конвертга солишдан аввал, уни қайта ўқиб чиқиш зарур.

Хатлар – иш юзасидан ёки шахсий бўлиши мумкин. Хатни бошлашдан олдин юқоридан ўнг томонга санани ёзиб қўйиш керак. Чап томондан эса 2-3 см жой ташланади. Хат ёзиладиган қоғоз ҳам муҳим аҳамиятга эга. Хат сифати ёмон қоғозга ёзилса, бу сизнинг хат ёзаётган одамга бўлган муносабатингиз қандай эканлигидан дарак беради. Хат оппоқ, текис ва қаттиқ қоғозга ёзилиши керак. Дафтар варағига ёзишни ҳаёлингизга ҳам келтирманг. Хатни салом билан мурожаат қилишдан бошлаш керак ёки тескариси. Кимга йўллаётган бўлсангиз унга мурожаат қилинг. Кейинги жумлалар хатни олганлигингиз ёки охириги учрашув ҳақида бўлиши лозим. Хатни ўз ҳаётингиздаги янгиликлардан бошлаш одобдан эмас. Хатнинг биринчи қисмида хат йўллаётган одамингизнинг соғлиги ҳақида сўранг ва уларнинг муаммола-

ри хусусида гап очинг, шундан кейингина ўзингиз ҳақингизда ёзинг.

Хатдаги фикрлар турли хил бўлса ҳам, у бир мақсадга йўналтирилган, ундаги сўз ва жумлалар аниқ ва равшан бўлсин. Чунки хат – бу сизнинг юзингиз бўлиб, унинг шакли ва услуби сиз ҳақингизда тасаввур беради.

Хатни ёзиб бўлганингиздан кейин, гарчи вақтингиз кам бўлса ҳам бир марта ўқиб чиқинг. Кейин уни эҳтиёткорлик билан тахлаб, конвертга солиб беркитинг. Конвертнинг яхши беркитилганига эътибор бериш керак. Агар қоғозингиз юпқалик қилса, тагига яна қўшимча қоғоз қўйинг.

Конверт устига манзилни қоидаларга риоя қилган ҳолда ёзинг. Агар хатни бошқа шаҳарга жўнатаётган бўлсангиз, унда биринчи шаҳар номини, кейин кўча, уй рақами, фамилия ва исми, отасининг исми ёзилади.

Хатни хорижий давлатга жўнатаётганда аввал жўнатилаётган шахснинг фамилияси, кўча номи ва уй рақами, шундан кейингина шаҳар номи кўрсатилади. Хатни олганингиздан кейин беш кун давомида жавоб ёзишингиз керак. Агар хат ёзиш учун вақтингиз бўлмаса, унда откритка жўнатиш. Эслатиб ўтиш арзимасдай кўринади-я, лекин айтиб ўтиш жоиз: ўзгалар хатини ўқиш одобдан эмас. Сир сақлаш нафақат бу – одоб-ахлоқ қоидаси, балки қатъий қонундир. Ўзаро ёзишмадаги сир эр-хотинларга ҳам тааллуқли. Агар улар орасида ўзаро ишонч бўлса, ахлоқ қонунларига кўра бир-бирларининг хатларини ўқиши мумкин.

Улуғ инсонларнинг хат ёзиш санъати

Машҳур ёзувчилар, файласуфлар ва авлиёларнинг хатлари (асосан хусусий характер) вақт ўтиши билан меросхўрларининг рухсати билан оммавий ахборот воситаларида босилади ва жамият, миллат, тарихнинг мулкига айланади. А.Пушкин, И.Тургенев, Л.Толстой, А.Чехов, Г.Флобер, Г.Мопассан ва бошқа кўпгина ажойиб инсонларнинг хатлари инсониятнинг маънавий хазинасига айланди. Ва бу ажойиб

хатлар инсоннинг ўзлигини танишга, оламнинг моҳиятини англашга ундаб келмоқда. Сенекиннинг Плинаюга ёзган хатлари инсонларга кўп нарсани ўргатувчи нодир ва эстетик жиҳатдан ажойиб мактублардир.

Антик даврдан бошлаб роман ва поэмалар ёзиларди. Россияда Карамзин «Рус саёҳатшуносининг хати» асарини яратди. Бу асар кундалик-хатлар йиғиндиси. Ниҳоятда тез ўтувчи ҳаёт оқими, чуқур ва кенг маъноли сюжет, ҳар бир хатга туртки бўлган воқеа-ҳодисалар, уларнинг фалсафаси, тўлиқ ҳаётини кузатувлари асосида ёзилган бу асар қайсидир жиҳатдан М.Монтаннинг «Тажрибалар» асарига тенглашади. Шу ўринда Флип Честерфилднинг «Ўғлимга хатлар» асарини эслаб ўтиш жоиз. Бу китоб эстетик одобахлоққа йўналтирилган ва бу ерда ёш инсонга жамиятда ва ҳаётда ўзини қандай тутиши ҳақида амалий маслаҳат беради. Агар сиз Шарқ билан қизиқсангиз, унда француз маъриватпарвари Ш.Монтескьенинг «Форс мактублари» асари сизга кўп нарсани ҳикоя қилиб беради. А.Пушкин, И.Тургенев, Ф.Достоевскийнинг романларидаги хатлари эса бизнинг асримизда камёб бўлган самимийлик атмосферасини яратади, қалб бўшлиқларини тўлдириб, унга малҳам бўлади. Умуман олганда, биз маданий ва маънавий меросга эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлишимиз керак. Ўйлаб кўринг, биз қанчалик боймиз; бизда ҳақиқий инсон бўлиш учун ҳамма нарса муҳайё.

А. Пушкин хати

Ф. Н. Глинке

1831 йил 28 ноябрь. Петербургдан Тверга.

Олижаноб подшоҳ Фёдор Николаевич.

Биз бу ерда Дельвиганинг хотирасига охириги Шимол гуллари босиб чиқаришга жазм қилдик.

Гўёки сиз мендан хафа эканлигингизни айтишди. Бу сабаб бўлолмайди. Юрак юрак билан, дўстлик дўстлик билан. Бизга тўхмат қилиб, жанжаллаштираётганларни Аллоҳ

кўриб турибди. Менинг самимий ҳурматим сизга ва сизнинг ажойиб истеъдодингиз олдида мен буткул гуноҳсизман. Сизнинг лутф карамингиз ва шеърларингиздан умидворман. Балки, сиз билан тез орада кўришармиз. Сизга ҳурмат билан хатимни тамомлайман.

Сизга самимият билан

21 Н.А. Пушкин.

Бу ерда хат муаллифи ўхшаши йўқ одоб қоидаларини ҳисобга олган ҳолда хатни ёзиб тугатган.

Ҳар бир инсон ҳаётида қадрли бўлган хатлар бор. Бу хатлар шахсий, ўта шахсий бўлгани учун ҳеч кимга кўрсатмасдан, бир умр эҳтиётлаб сақланади. Бу хатлар севган қизидан ёки севимли инсондан эсдалик... «Севгининг илк дамлари гўзал, севгининг илк учрашувлари тотли», – деб ёзган эди Надсон. Агар ҳис-туйғулар қоғозга туширилса, у аниқ ифода этилади. Бундай хатлар жуда қимматли бўлиб, инсон ҳис-туйғуларининг ифодаси ҳисобланади. Ота-онанинг хати доимо меҳр-муҳаббатга тўла ва фарзандлар учун ғам-хўрлик туйғуларини ифода этиб туради. Бу ҳақида китоблар ёзиш мумкин. Она, бу – куч, она, бу – ҳақиқат, она, бу – муҳаббат. Бундай хатларни ташлаб юбориш ёки ёқиб юбориш яхши эмас. Худди Ф. Тютчева ёки Пушкин ёзганидек: «... севги хатларини ёқ...».

Пушкин хатларида ўша аср ва даврнинг ҳаёти, нафаси сезилиб туради. Кундалик турмуш ҳақида кўп китоблар ўқиш мумкин. Глинканинг хатлари ҳақида шоирнинг чексиз қобилияти, сўзни гўзал идрок қилиши натижасида асрдан-асрга сўзма-сўз сақлаб келинмоқда. Пушкиннинг бу хатларида Пушкинга хос бўлган кучли характер қирралари ва дўстликни сўзсиз қадрлаши баён этилган.

Хусусий хатлар

Хат доим олинган хатга жавоб ёзиш билан бошланади. Бундай бўлмаган тақдирда ҳам ёзмоқчи бўлган одамга бундай неча кўрсатмалар бериш мумкин: хат ёзаётган одамга уни қизиқтирадиган нарсалар ҳақида, кейин ўзингиз ҳақингизга хабар бериб, аҳволингиз ва вақтни қандай ўтказаяётганингиз ҳақида, хат охирида яна хат ёзаётган кишингизга мурожаат қилиб, турли нарсалар ҳақида сўраб, унга муносабатингизни ва тез орада учрашишни исташингизни ёзишингиз керак. Хат ёзаётган кишингизга ўзингиз ҳақингизда камроқ ёзганингиз маъқул. Эҳтиросларга берилиш, бир гапни узоқ чўзиш ҳам уни зериктиради.

Иш юзасидан ёзилган жавоб хатларида олинган хатнинг биринчи жумласи қайтариллади, алоҳида шахсга ёзаётганда бу шарт эмас. Сиз хат ёзаётган одамга ўз фикрингизни баён этиб, унда жонли мулоқотга майл уйғотишингиз керак. Кейин унинг учун номаълум ва уни қизиқтирган кишилар ҳақида ёзинг.

«Хатларингизда кутубхонангизни эмас, қалбингизни кўрай» деган эди де Севинье хоним.

Хат ёзаётганда кескир фикр ва мавҳумликдан қочин керак. Ва хат орқали фикр билдираётганда ўша инсоннинг овози ва мимикаси кўринмайди. Биз биламизки, гаплашаётганда овоз оҳанги ва кўз ифодалари катта аҳамиятга эга. Ҳар бир жумладан турли оҳанг ва фикрларни ҳис қилиш мумкин.

Шунинг учун эҳтиёткорлик билан ёзиш ва жуда эҳтиборли бўлиш зарур. Қолган гаплар шамолга учди ва ҳеч қандай из қолдирмайди, бошқача айтганда, «қоғозга ёзилган нарсани болта билан чопиб бўлмайди».

Эҳтиёткор инсон ҳеч қачон бўлмағур гаплар ва ножон фикрлар, бировга зиён келтирадиган хатлар ёзмайди. Хатни жўнатишдан аввал: бу хат кўпчилик орасида овоз чиқариб ўқилса, ундаги фикрлардан одам уялиб қолмайди-ми, деб ўйлаб кўриш лозим. Жуда кўпчилик эзмалик билан

ёзилади. Ишига пухта одамлар қисқа ва очиқ-ойдин ёзади, бундай кишилар кўп ёзади, бу эса ҳарқалай омад келтиривермайди.

Аёллар турмуш ўртоғи ва яқин қариндоши бўлмаса, эркеклар билан хат ёзишмагани маъқул.

Кўпгина аёллар биз таъкидлаб ўтаётган бу қатъий қоидага эътироз билдиришлари табиий. Чунки баъзи аёллар эркек киши билан таниш бўлишни оддий ҳол деб билади, эркек билан бундай хат ёзишмалари кимларгадир роҳат бағишласа керак. Аммо қимматли аёлларимиз ҳақида турмуш ўртоғи, муқаддас оиласи, фарзандлари ва жамоат олдида нотўғри фикрлар юзага келиши мумкин. Чунки жамият ўзини ҳурмат қилган аёл бегона эркек билан хат ёзишмайди, деб билади.

Хуснихат, хатнинг асоси, шакли ва қоғознинг сифати, кўриниши, бу майда-чуйдаларнинг барчаси хат ёзувчининг ёши, ҳолати ва характерини белгилаб беради. Хат тоза, аниқ, хатоларсиз, яъни яқин дўстларнинг хатларидек бўлиши керак.

Кимгадир тавсия қилинган хат ёки топшириқ берилган хатлар печать қилинмаслиги талаб этилади.

Санъаткорона хат ёзишда маҳорат жуда муҳим рол ўйнайди, биз хатни ишонч оҳангида ёзсак, бу оҳанг муносабатларимизга, ҳис-туйғуларимизга нисбатан ишонч уйғотади. Айниқса, аёллар, қариялар, дилкаш инсонлар билан хат ёзишаётганда, биринчидан, ёшини ҳисобга олиб, иккинчидан, ҳурмат қилиб ёзишимиз керак. Айниқса, ўз ҳаётингизнинг қувончли ва дабдабали эканлиги, роҳатланиб яшаётганингиз ҳақида ёзиш одобдан эмас, ахир атрофимиздаги одамларнинг ҳаёти бизникидай бўлмаслиги мумкин.

Эркеклар аёлларга эҳтиром билан ёзиши керак. Кимгадир хат ёзсак, ҳеч қачон унинг ҳис-туйғуларига ёмон таъсир қиладиган нарсалар ёзмаслик керак. Эҳтиёт бўлган ҳолда, ҳеч қачон аҳмоқона ёзмаслик лозим, чунки хатни жўнатиб бўлгандан кейин бу хатони тузатиб бўлмайди. Агар ўз ғазабингизни сочишга тўғри келиб қолса, яхшиси, хатни

жўнатишни кейинги кунга қолдириш. Бу бир ёниб ўчадиган ҳолат бўлгани ҳолда, дўстликни сақлаб қолишга ёрдам беради.

Болалар қайсидир ёшга етганда ота-оналаридан алоҳида яшай бошлайди ва уларга янги йил, байрамларда ва туғилган кунларида ёзиб туришлари мумкин. Хат ота-онасини соғинган болаларга таскин беради, хатда кўришишнинг имкони йўқ бўлса-да, юрак тасалли топади. Ота-онага ёзилган хат ҳурмат-эҳтиром билан йўғрилган бўлиши ва унда ўзаро ишонч туйғуси устун бўлиши зарур.

Ўсмирлар одатий хатлар ёзганида, ўз дўстлари ёки яқинларига ёзганида, бундай мактублар ҳазил-мутойибага бой, дўстларча самимий бўлади. Лекин катта ёшли инсонларга хат жўнатаётганида итоаткор ва одобли болалардек мазмунли хат ёзишлари зарур.

Кимгадир қандайдир хатни етказиш зарур бўлса, уни очмаган ҳолда етказиш. Хатни олган одам олиб келган киши олдида муҳрни бузиб очсин.

Ҳар бир хат ёзувчининг одоб-ахлоқи ва мутахассислиги ҳақида маълумот беради. Мана шунинг учун ҳам ёзишлар бизнинг ақл-идрокимиз ва маънавий томонларимизни очиб беради. Ишбилармонлик юзасидан бўладиган ёзишларда эса ақл, истеъдод, ҳаётини кузатувчанлик ва фикрнинг тиниқ баён қилиш зарур. Бунинг учун катта тажрибага эга бўлиш керак. Хатдаги оҳанг жўнатилаётган шахсга қандай муносабатда эканлигини баён қилади. Оҳангдаги ҳурмат катта таъсир доирасига эга; ўзингизга тенг олиб ёзаётган бўлсангиз, ҳазил-мутойиба билан, кичкиналарга эса иззат оҳангида ёзиш керак.

Ҳар бир хат 4 қисмдан иборат, ҳар бири мақсадга қаратилган, ўқиш учун қулай тузилади.

1) Мурожаат – унвонидан бошланади, мурожаат қилинаётган шахснинг унвонини айтиб ёки шунчаки фамилия, исми, отасининг исми билан бошланади.

2) Кириш қисми – турли хил бошланади, қандайдир ҳурмат юзасидан, илтимос ёки уэр маъносидан.

3) Бир нарсани ёки қизиқтираётган шахсни баён қилиш, бунинг чек-чегарасиз баён қилиш, ул ҳақида кўп нарса ёзиш мумкин.

4) Хотима – хулоса қилиб, шахснинг имзо билан тугатилади.

Постскриптум – хатни тугатиб бўлгандан кейин нимадир эсга тушиб қолса, давом эттириб ёзиш. Бунда хатни тугатгандан кейин P.S ёки N.B. бу (post skriptum ёки note bene) қўйилиб, эсдан чиққан гаплар қисқача баён қилинади.

Одоб юзасидан почта қоғозига ёзган маъқул. Хат ёзиладиганларнинг почта қоғозлари оқ бўлиши керак. Турли рангда ва безатилган қоғозларда яқин кишиларингизга хат ёзиш мумкин.

Одоб доирасида аниқ, қийин ўқилмайдиган қилиб ёзилиши керак. Эҳтиёткорлик билан, ортиқча бўямасдан ўз фамилиянгни ёзинг. Олинган хатлар кимдан эканлиги аниқ бўлмагани учун жавобсиз қолиш ҳоллари тез-тез учраб туради. Натижада меҳнат, қоғоз ва пул бекор кетади.

Хат ёзилган қоғозни конвертга солаётганда 2 га буклаш керак.

Хат 3 хил бўлади:

1) оддий

2) буюртма

3) агар пул жўнатилган бўлса, пулли.

Ҳар бир хатга сана, ой, кун, баъзан йил ҳам ёзилади. Иш юзасидан ёзилаётган хатларда сана юқорига, ўнг томонга қўйилади, оддий хатларда эса чмзо билан бирга чап томонга қўйилади. Бировнинг номига келган хатни очиш пасткашлик ҳисобланади. Очиқ ҳолда турган хатни ўқиб олиш ҳам ҳақиқатга зиддир. Кимгадир аталган хатни хат ёзаётган шахснинг розилигисиз ўқиш, хатда қандайдир сир ёки бирор вазият ҳақида, кимнингдир шаънини ерга уришга қаратилган маълумот бўлса, булар ҳақида ошкор қилиш одоб-ахлоқ қоидаларига зиддир. Хат ёзиш одоби маълум қоидалар, урф-одатлар доирасида ёзилади.

Янги йил билан табриклар ёзилган хатларни байрамдан аввалроқ жўнатиш керак. Чунки бу хат байрамдан бир кун аввал ёки байрам куни етиб бориши керак. Бу қонда туғишганларга аталган. Дўстлар ва танишларни янги йилнинг биринчи ҳафтасида табриклаш керак, қолганларни январь ойида табриклаш мумкин.

Табрик ёзишда қоғознинг сифатлисини танлаш зарур ва орқа томонига ёзмастик керак.

Чиройли ёзиш талаб қилинмайди, лекин тушунарли ёзиш ҳам одобдан эмас, бу худди буруннинг тагида кимдир гўлдираганга ўхшаш гап. Маъноси мужмал бўлган хатларни ўқиш кўнгилни хира қилади. Битта ҳарфдан кейин нуқта қўйиш яхши эмас, ҳатто бу кўпол хато ҳисобланади.

Агар хатда иккинчи одамга мурожаат қилаётган бўлсангиз, «Сиз», «Сизнинг» демоқчи бўлсангиз, катта ҳарфлар билан ёзишингиз керак.

Хатда «Сизнинг фақирингиз» деб ёзиш ҳозир яхши эмас. Бунинг ўрнига «Хизматингизга тайёрман» ёки «Сизга садоқатли», «Сизга ҳурмат ва эҳтиром ила» деб ёзилади.

Сиз ёзишаётган одамга қандай муносабатда бўлсангиз, шундай ёзасиз, масалан, туғишган ёки яқин танишларингизга «Севимли», «Садоқатли» деб ёзасиз.

Қандай маънода хат ёзишингиздан қатъи назар иш юзасидан, дўстларча ёки дабдабали бўлса ҳам ҳеч қачон манзил ва сана қўйишни унутманг.

Сиздан мавқеи юқори ёки паст бўлган инсонлар билан ёзишаётганингизда ортиқча сўзлар ёзманг. Биринчидан, мавқеи ўзингиздан юқори бўлган шахсга нисбатан ҳурматсизлик бўлади, иккинчидан, мавқеи сиздан паст турадиган шахсга ортиқча сўзлар ишлатсангиз, бу унга нисбатан бетакаллуфлик ҳисобланади. Узундан-узоқ хатлар туғишган қариндошга ва яқин танишларга ёзилади.

Хатнинг санаси

Сана одатда ўнг томон юқорига қўйилади, лекин ҳур-нат юзасидан, шунингдек, юқори мансабдаги одамга хат ёзилаётганда сана хатни ёзиб бўлгач, чап томонга қўйилади. Хатда яхши нарсалар ҳақида тушунарли ёзиш керак. Агар хатда яхши чиқмаса, хато ва тузатишлар кўп бўлса, унда хатни қайтадан ёзган маъқул.

Аввалги хатларда чап томондан икки бармоқ жой қолдирилар эди, ҳозир эса бунга амал қилинмайди.

Хатни биринчи сатрдаёқ тугаллаш мумкин. Лекин бу усулни жумла охирида кўп жой қолганда ёки хат қисқа бўлганда жумлани охирига қаторгача ёзмаздан бошқа қаторга ўтказилади.

«Ҳар қандай хатнинг жавоби бўлади» дейилади француз мақолида. Дарҳақиқат, ҳеч нарса олинган хатга жавоб ёзилмагани каби ёқимсиз ва масъулиятсиз бўлмайди.

Ёзишмалар

Уларда оддий, тез кунларда бўлиб ўтувчи ёки бўлиб ўтган (кўрсатувлар) воқеалар ҳамда улар ҳақидаги маълумотлар яширинган бўлади. Ўз-ўзидан маълумки, ҳар бир нома инсонларга таниш бўлган оддий сўзлашув усулида битилади. Шунинг учун ҳам мактубларни шарҳловчилар учун ҳеч қандай қонун-қоидалар йўқ.

Чиройли фикр юритиш ва сўзлашув одоби, дилдаги ҳамма фикрларни қоғозга тушира билиш санъати туғма қобилият ёки доимий тажриба давомида ҳосил бўлади.

Тушунарли, бўрттириб кўрсатилган сўзларнинг кўплиги мактубнинг зерикарли бўлишига олиб келади. Мактуб ўқувчига тушунарли бўлиши учун фикр қисқа, содда ва лўнда бўлишига аҳамият бериш лозим. Ким ўз фикрини тўғри тушунтиролмаса, сўзларни тўғри танлай билмаса, ҳеч қачон чиройли фикрли матн бита олмайди.

Шундай чиройли ёзиш керакки, ўқувчи унинг фикрларини аниқ ва равон тушуна олсин.

Таклифномалар

Таклиф ва маълумотномалар аниқ, чиройли сўзлар билан бошланиб, ҳурмат юзасидан мурожаат қилинган ҳолда ёзилади. Таклифнома сўзлари қисқа ва оддий бўлиши лозим. Эски замонлардан қолган «Ҳурматли жаноби олийларини» маси ҳозир удум эмас.

Таклифнома мактублари одатда олий навли (чирақ) билан безатилган), кичкина бичимли қоғозлардан ясаллади.

Тўй-томоша, кечаларга аталган таклифномалар асосан қоғозлар ҳолида чиқарилади. Таклифнома, албатта, маънадон эгаси ёки хонадон бекаси номидан битилади. Масалан: «Адолат Азизовна Бобоева, Сизни ёки Дилмурод Доғиёвич Сиддиқов, Сизни рафиқангиз билан 4 май, сешанба кунини бўладиган кечамизга таклиф қиламиз».

Бундай мазмундаги таклифномага қуйидагича жавоб ёзиш мумкин. Масалан, «...Сизнинг бу таклифингизни ҳурмат билан қабул қиламиз, албатта, таклиф қилган кунингиз ва вақтингизда кечада иштирок этамиз». Агар бу таклифни қандайдир сабабларга кўра қабул қилишнинг иложи бўлмаганда, бу мактуб қуйидагича битилади.

«... Бизлар сизнинг таклифингиздан жуда хурсандмикамиз (афсуски, бироқ) қайсидир сабабга ёки беморлигимиз сабабли шу кунги кечангизда қатнаша олмаймиз».

Агар сиз олий табақа вакиллари алоҳида ташриф буюриши учун таклифнома битмоқчи бўлсангиз, у ҳолда «ташриф буюрсангиз» жумласи «жуда хурсанд қилардингиз» ёки «бошимиз осмонга етарди» жумлалари билан тугатилади. Унча яқин бўлмаган инсонларга хат асосан «Ҳурматли» каби сўзлар билан бошланади. Танинсонларнинг мактублари «Қадрли Н.Н» каби сўзлар билан бошланади.

Жуда яқин бўлган инсонларга мактуб ёзиш «Севимли Н.Н» сўзлари билан бошланади. Агар каттароқ ёшдаги аёллар қизларга мактуб битса, мактубни «Азизим Н.Н...» каби сўзлар билан бошлаши мумкин.

Мактублар мактубда кўзда тутилган мазмун, инсонларга тўғрилик тугатилади.

Урта ёшдаги аёлларга қаратилган мактублар уларга ҳурматни ифодалагани ҳолда «Доимо сизнинг хизматингизга тайёрман» каби жумлалар билан тугатилади.

Таниш, қадрдон инсонларга қаратилган мактублар «Сизга миниб», «Сизни севиб қолувчи», «Сизга содиқ бўлган» каби сўзлар билан тугатилади.

Бу ёки франсуз ёзишларида қуйидаги қонун-қоидалар қабул қилинган.

Ёш қизлар мактуб сўнгидея тўлиқ исми шарифларини, қўлушига чиққан аёллар фақат исмларининг бош ҳарфи, фамилияларини тўлиқ ёзгани ҳолда тугаллайдилар.

Олий табақали, ҳурматли инсонларга қаратилган мактублар охирига имзо қўйилади. Тенглошларга франсузлар «Je vous salue agrur...» деб тугаллайдилар.

Илтимоснома

Узида илтимосномани акс эттирган мактублар жуда муҳимликни ташкил қилгани каби уларнинг мазмуни ҳам муҳим.

Биз маслаҳат мазмунида, оғиримизни енгил қилишни мактуб, ёрдам истаб, мактуб битамиз; таниш-нотанишларга, катта-кичикларга мактуб битар эканмиз, ҳар сафар хат мазмунига кўра турли усул билан ёзилади. Илтимоснома доимо қандайдир мақсадга қаратилгани каби талабгор шахс эмас, балки талаб қилинувчи шахснинг исми аниқ кўрсатилиши шарт. Бундай номалар қанчалик аниқ битилса, талаб шунчалик тез ва осон амалга ошади. Илтимосноманинг ҳар бир сатрида илтимос мазмуни ва унинг маъноси аниқ очиб берилиши шарт.

Дўстлар, яқинлар ўртасида илтимоснома мактуби бошқачароқ тартибда битилади, бу ерда «дўстлик масофа билмас энг олий туйғу» деганларидек, у ҳар қандай расмиятчиликдан холи бўлгани ҳолда тўғридан-тўғри мақсадга қара-

тилган бўлади. Лекин, албатта, яқин дўстингизга мурожаат қилишингизга қарамай, ўзингиз учун муҳим аҳамият касб қилувчи ишингизнинг мақсадини кўрсатиб ўтишингиз даркор.

Лекин бегоналарга, биздан юқори шахсларга илтимоснома битилганда, жуда эҳтиёт бўлган ҳолда ҳар бир жумлага аҳамият бериб ёзилади.

Агар илтимос қилувчи аввал ҳам шу хизматлардан фойдаланган бўлса, албатта, ўша аввалги хизмати тўғрисида ҳам тўхталиб, ташаккур билдириб, иккинчи бор мурожаат қилишдан мақсади нималигини ҳам кўрсатиб ўтади.

Мурожаатнома ва имзо

Мурожаатнома мактубини ёзишдан аввал «Мурожаатнома» деган сарлавҳа қўйиш шарт.

Мурожаатнома хати ёзаётганда, албатта, бизга хат битишдаги мақсадимизнинг қай даражада рўёбга чиқиши, ўзга инсонлардан, баъзида оддийгина ҳолатлардан умидвор бўлган ҳолда битамиз.

Лекин ҳар доим ҳам биз мурожаат қилаётган инсонга мактубимизнинг рўёбга чиқиши боғлиқ бўлмаса-да, баъзан тушунмовчилик бизнинг ишимиз амалга ошиши учун тўсқинлик қилади.

Бундай ҳолатда ақлни ишлатиб, диққат билан биз нимани хоҳлаётганимизни ёки (қодирлигимизни) шундай тушунтира олишимиз керакки, у ҳар қандай мақтанчоқлик ва ўз кучига ортиқча баҳо беришдан холи бўлсин.

Содда, оддий, лекин ҳеч қандай баландпарвоз сўзларсиз ишонарли, таъсирли мурожаат қилишни билиш керак.

Мурожаатнома матнини тузар эканмиз, бизнинг ўйимиз, фикримизнинг акси шу илтимосномада акс этганини унутмаганимиз ҳолда сатрларни аниқ, лўнда қилиб ифодалашга, дилингиздаги барча сўзларни баён қилишга эришинг.

Лекин доимо илтимосингизда биринчи ўринни ростгўйлик эгаллашига, ёлгон маълумотлардан қочишга интилинг,

баъзида ёлгон иш беришига қарамасдан, ёлгоннинг умри доимо қисқа бўлади.

Илтимосномани қабул қилиб олган шахслар илтимосларнинг тез кунда рўёбга чиқишига ёрдам беришлари лозим. Илтимос қилувчи инсон хат жавобини хат битаётган дақиқаларидан бошлабоқ дақиқа, соатларни кутиб, жавоб келишини интизорлик билан кутаётганликларини ҳеч қачон унутманг.

Мактуб жавоби қониқарли, қониқарсиз бўлишидан қатъи назар жавоб самимий, тушунарли оҳангда бўлиши лозим.

Агар илтимосни бажариш мумкин бўлмаса, бунинг сабабларини кўрсатиб, узрингизни билдиринг, бу билан сиз бошқаларнинг олдидаги масъулиятингизни бажарган бўласиз.

Агар илтимоснома хоҳишини бажариш имконияти бўлса, жуда яхши, бу хушxabарни ҳам ўта самимий оҳангда, хурсандлик билан етказиш лозим.

Йўриқнома билдириш хати

Йўриқнома – бизга ўзгалар томонидан бажариладиган хизмат тури. Унда дўстларга, яқинларга, баъзан бизга бегона одамлар, хизматдошларга уларнинг хизматлари, ютуқлари ҳақида ёзишимизга тўғри келади.

Кундалик ҳаётда йўриқномалар бегона инсонларнинг билими, қобилиятларини аниқлаш учун кўмак беради. Бунинг ҳайратланарли жойи йўқ. Шахс унчалик қобилиятли бўлмаса-да, бунинг ошкор айтиш ҳар доим ҳам мумкин эмас. Бу ҳолда далолатнома қайсидир соҳа бўйича қобилият юзасидан берилади. Далолатнома ёзувчи шахс далолатнома эгаси олдидаги мажбуриятини, унга бўлган ишончини унутмаслиги лозим. Бунга жуда эҳтиёткорлик билан муомалада бўлишни унутманг. Дўстлик каби тушунчаларни суиистеъмол қилгани ҳолда йўриқнома ёзишлар ҳолати ҳам тез-тез учраб туради.

Агар биздан йўриқнома ёзиб беришни сўрасалар, илтимос қилувчи шахс бизнинг ишончимизни оқлашига ишониб,

самимий, кўзлаган мақсадларига эришишни тилаган ҳолда ёзамиз.

Мақтов ёрлиқлари (мактублари)

Инсон ҳаётида қандайдир яхши таассурот қолдирган, ҳаётга қайтишига ёрдам берган инсонларга бағишлаб раҳматнома мактублари ёзилади.

Мактуб мазмунини юракдан ҳис-ҳаяжон, миннатдорлик, ўзини унинг олдида қарздор деб билиш ҳисси ташкил этади.

Шунда ҳам бундай мактубни ёзишдан аввал фикрингизни жамлаган ҳолда, нима учун раҳматнома билдиришингизни аниқ ва лўнда қилиб ифодалашингиз керак.

Раҳматнома мактуби аниқ раҳматнома берилаётган шахс номига ёки нима учун раҳматнома эълон қилинаётганлигига қаратилган бўлиши шарт. Бунда эътиборни бу хизмат қандай кўрсатилганлигига қаратишимиз лозим.

Раҳматнома мазмунидаги мактубни кечиктирмаслик лозим; агар баъзи бир сабабларга кўра кечиктиришга тўғри келса, хатнинг биринчи сатридаёқ узрингизни билдириб хатни давом эттиришингиз мумкин.

Узрнома

Бу мактуб – кимгадир озор берилган ёки тўсатдан кимдир ҳақорат қилинган ҳолатларда битилувчи узр мактуби. Унинг асосий мазмуни очиқ-ойдинлик, ҳақиқатгўйлик ҳисобланади.

Агар ноҳақ гумон қилинаётган бўлсангиз, ишнинг моҳиятини аниқ оча билиш ҳақиқатнинг қарор топишига ёрдам беради. Агар ўзингизни оқлаб, бошқа бир кишини айбланувчи қилишингиздан аввал пухта ўйлаган ҳолда аниқ фикрга эга бўлганингиздан, жиноятига амин бўлганингиздан сўнггина унинг исмини кўрсатишга киришинг.

Далили бўлмай бошқа бир шахсни айбдор қилиш оловга ёғ қуйган билан баробардир. Агар айтмаган гапи учун

узр сўрашни хоҳласангиз, аввал ўзингизни босиб олинг, «жаҳл чиққанда ақл кетади» мақолига риоя қилинг.

Узрнома ақлни йиққан ҳолда, тинч, асабийлашмасдан ёзилгандагина мақсадга мувофиқ бўлади.

Табрикнома

Табрикномалар фақатгина қувончли кунларга бағишлаб ёзилади. Уларнинг қисқа, аниқ бўлишига аҳамият бериш лозим. Яқинлар ва дўстларга ёзилган таклифномалар содда, барча расмийчиликлардан холи ҳолда ёзилса, узоқроқ танишлар, ҳамкасблар ўртасида ўртамиёна муносабатда битилади.

Туғилган кун ва таваллуд кунлар. Ота, она, яқин қариндошлар ва биз қарздор бўлган барча шахсларга нисбатан эътиборлироқ бўлиш бизнинг бурчимиз. Байрам ёки таваллуд айёмларида уларни йўқлаб, муборакбод этмоғимиз шарт.

Бундай мактублар қисқа, уларга ҳурмат ва садоқатимизни ифодаловчи сатрлардан иборат бўлади.

Опа-сингил, ака-ука, яқин қариндошлар, дўстлар ҳам бизнинг эътиборимизга сазовордирлар.

Ҳозирда бундай муносабатлар турмушдан узоқлашган бўлса-да, чиройли қилиб безатилган ёки гуллар сурати туширилган откриткалар бундай мактублар ёзишга жуда мос келади.

Янги йил. Бир шаҳарда истиқомат қилувчи шахсларга янги йил табрикномалари юборилади ёки табриклаш учун борилади. Бундай ҳолатларда мактублар одатда фақат қонқариндошлар ва яқин дўстларгагина битилади.

Кўпчилик бунда йилнинг биринчи ёки охириги ойида ёзаётган мактубларидан фойдаланади ва янги йил табриклари орқали тилаklarини ифодалайди. Агар янги йил муносабати билан биттагина мактуб ёзиш лозим бўлиб қолса, унинг мазмуни эски йил воқеалари, эришилган муваффақиятларни ўз ичига олган бўлиши керак; ва янги

йил ҳам ана шундай омадли ўтишини истаб тилак билдирилади.

Тўй. Тўй, никоҳ маросимлари учун табрикномалар одатда мактуб шаклида юборилади.

Унда оилавий ёки бирор-бир шахснинг шу тўйдан хурсандчилиги; агар бизга келин ёки куёв таниш бўлса, уларнинг яхши хусусиятларига тўхталиб, мактуб сўнгида уларга бахт-саодат тилаб тугатилади.

Фарзанд дунёга келиши ҳам табрик мактуби битишга арзийдиган воқеа ҳисобланади. Агар бизга бу хабар мактуб орқали билдирилган бўлса, қисқа, чиройли сўзлар билан табриклашимиз лозим.

Бу мактуб мазмуни бизнинг қувончимиз, кичкинтой ҳақидаги саҳифа ва ниҳоят фарзандимизнинг бахтли келажаги учун тиланган тилаклар ва фарзанднинг ота-онасига билдирилган соф ниятлардан иборат бўлиши керак.

Таъкиднома ва қайдномалар

Бизнинг оиламиз воқеалари дўстларимиз, қариндошларимиз, танишларимиз учун ҳам муҳимдир. Биз уларни доимо мактубларимиз орқали уларга етказишимиз зарур.

Туғилиш, ўқиш, тўй-томоша, юбилей, касаллик, тузалиш, ўлим каби оилавий ҳолатлар шулар жумласидандир. Бундай маънодаги мактублар ўз ҳолатига кўра қисқа, расмиятчиликлардан холи бўлмоғи лозим. Албатта, бу мактуб юборувчи ва мактуб эгасининг ҳолатига боғлиқ. Лекин барибир унинг асосий мазмунини қисқалик ва аниқлик ташкил этади.

Фарзанд дунёга келиши ҳақидаги хатларни битаётганимизда эътибор беришимиз керак бўлган бир жиҳат бор. Яъни дўстларимиз ва яқинларимизни фақатгина фарзанднинг дунёга келиши қизиқтирмайди, балки улар она ва боланинг саломатлиги учун ҳам ташвишланадилар. Шунинг учун бу ҳақида ҳам маълумот бериб ўтиш шарт.

Худди шу усулда қон-қариндошлар, таниш-билиш, дўстларга ҳам билдириш хати, олий ўқув юртига кириш, тўй-томоша, оилавий қувончлар ҳақида ёзиш мумкин.

Таъкиднома таниш ёки нотаниш шахсларга турли оҳангни инфодалаган ҳолда ёзилади, масалан, турмуш ўртоғининг қариндошларига ёки мансабдор шахсларга нисбатан ўта жиддий оҳангда ёзилади.

Касаллик, ўлим ҳолатларини ўзида акс эттирувчи мактублар баъзан тўғридан-тўғри намоён бўлмаслиги лозим.

Шахс учун қадрли инсоннинг ўлимини тўсатдан билдириш учун аввал унинг кўнглини олиш шарт. Бу ҳолат жуда кўп ҳолатларда кишилар ҳаётидаги хавfli ҳолатларни олиб келиши мумкин.

Бу ҳолатга тайёрланиш кишилардан улкан матонат ва моҳирликни талаб этади.

Агар бу оғир қайғули ҳолатни етказишга ўзингизда куч тўплай олмасангиз, бошқа учинчи шахс орқали етказмай, шу инсоннинг яқин қариндоши ёки дўстидан мактуб ёзинг. Хатда воқеага шундай эҳтиёткорлик билан ёндашингки, бу хабар унинг соғлигига салбий таъсир кўрсатмасин.

Бошқа усулдаги хабарномаларга оила сирига тааллуқли бўлмаган, шахсий ҳаётдаги саёҳатлар ҳақида маълумот бериш мактублари киради.

Бу каби мактубларда «Мен» сўзини кўп ишлатмасликка, мақтанчоқликдан йироқ, содда, самимий мактуб ёзишга интилинг.

Саёҳат, у қандай бўлишидан қатъи назар, жонли ва қизиқарли, жуда кўп ажойиб воқеаларга бой бўлиши керак; ортиқча майла-чуйда гаплар зериктириб қўйиши мумкин.

Доимо ўзи ҳақида маълумот берувчи инсоннинг хати унинг манманлиги, атрофдаги ҳолатдан беради. Бу ҳолатда қизиқарли матн тузиш шахснинг кузатувчанлиги ва зукколилига боғлиқ. Бирор-бир бадиий асардаги табиат акс этган ҳолатнинг кичкинагина тасвири табиатсеварлар учун катта аҳамият касб этгани каби бизнинг ўз кўзимиз билан кўрган манзарани қай ҳолатда тасвирлаб беришимиз ҳам катта аҳамиятга эга.

Мактубнинг аҳамияти биз воқеаларни қандай жамлаганимиз ва қандай баён қилиш маҳоратимизга ва бошқаларга боғлиқ.

Талабнома

Биз ниманидир илтимос қилишимиз, тўғридан-тўғри илтимос қилиб ишимизни битиришимиз мумкин.

Бу ҳолатларда шахснинг ҳолатига, биздан қарздор инсоннинг турмушига қараб хулоса қилишимиз лозим.

Турли қарздорлик ва бошқалар тўғрисидаги актлар яширинган ҳолатда битилади; баъзи бир муҳим маълумотлардан ташқари.

Ҳар бир инсон ўзининг инсонлар олдидаги қарзини ҳеч қачон унутмаслиги лозим, лекин баъзан ўзимиз билмаган ҳолда ёдимиздан кўтарилиши ўнғайсиз ҳолатларга тушиб қолишимизга сабаб бўлиши мумкин.

Бу ҳақда ёзма равишда қарздорнинг қарзингизни бергиси келмаётганига аниқ амин бўлганингизда ёки умуман унутганда мактуб битишингиз мумкин.

Таъзиянома

Таъзиянома хатлари энг мураккаб бўлиб, инсон бошига тушган бундай қайғули онларни фақатгина сўз билан ифода-лаш жуда қийин ва қайғулidir. Шунинг учун ҳам жуда эҳтиёткорлик билан инсонга ҳамдардлигини билдириш лозим...

Агар инсон бунда фақат ғам-алам тўғрисида ёзса, ғамини янада оғирлаштириш мумкин. Бундай мактублар жуда эҳтиёткорлик билан жабрланувчи ярасини янгиламасдан бажарилиши керак.

Вафот этган инсонларнинг ажойиб, олижаноб сифатларини, бахтли, ёқимли дақиқалари ва кунларини, у билан боғлиқ бўлган воқеаларимизни эслаш, азадор инсонларга ёқимли кайфият бағишлайди.

Албатта, хатнинг асосий мазмуни биз йўқотган инсоннинг шахсига қайғуриш ҳиссидан иборат бўлади.

Яқин кишисини йўқотишдан оғир дард йўқ. Инсонга йўқотилган шахс ҳақидаги дилбар хотираларгина бу аламини енгишимизга ёрдам беради.

Икки оила аъзосининг ажрашуви, ўзини йўқотиб қўйиш ҳолати ёки катта миқдорда пул йўқотиш ҳолатлари яқинларимизни ҳам ташвишга солади. Бунда яқинларимизнинг мадади, кўмаги, ҳамдардлигини ифодаловчи мактублар бизнинг кайфиятимизни кўтаришга мадад беради.

Хат намуналари

Тавсиянома

Ҳурматли Н... В...

Мактуб олиб борувчи элчи менинг қадрдон дўстим, яхши инсон. У сиз билан таништиришни мендан илтимос қилди.

Унинг илтимосини қондирар эканман, тезда у билан дўстлашиб кетишингизга ва албатта, уни ёқтириб қолишингизга аминман. У сизнинг ҳурматингиз ва ишончингизга сазовор инсон.

Сизга бўлган ҳурмат ва садоқатимни қабул қилсангиз деб Сизга ҳурмат ила

С. ... Д...

Раҳматнома

Ҳурматли С... А...

Сизнинг севимли ва қадрли мактубингизни олдим. Бундан бошим осмонга етди. Сизга бизни, Сизга содиқ ва вафодор дўстларингизни унутмаганингиз учун раҳмат, чин юракдан. Бу билан Сиз уларни Сизни янада ҳурмат қилишга ва севишга чақираяпсиз.

Аввало, доимо севиб қолувчиларни унутманг деб Сизнинг Т... Е... ингиз.

Узрнома

Ҳурматли жаноб Р... В...

Сиз жўнаб кетаётганингизда ишдаги мажбуриятлар ўзим хоҳламаган ҳолда Сизни кузатиш мажбуриятини бажаришимга тўсқинлик қилди.

Буни кўнглингизга олмайсиз, дея умид қиламан ва сиздан узр сўрайман

М... С...

Ишбилармонлик хатлари

Бугунги кунда иш юзасидан хатлар фақатгина аниқ ва тушунарлигина бўлиб қолмасдан, қисқа ҳамдир.

Агар сиз ўз ишбилармонлигингизни олий кўринишга эга бўлишини истасангиз, ишбилармонлик хатлари ва протоколларининг қоидасига эътибор беришга ҳаракат қилинг.

Хатнинг ўнг томонида хат жўнатаётган ташкилотнинг реквизитлари кўрсатилади, жўнатиш сана, ой ҳарфлар билан кўрсатилади, масалан, 12 июн, 2001 йил. Буни қисқа қилиб ҳам ёзиш мумкин. Масалан, 12. 06. 01. тарзида. Халқаро хатларда бу нарса ишлатилмайди. АҚШда аввал ой, кейин сана кўйилади, масалан, июнь 12, 2001.

Хат бошлашдан аввал конверт устидаги манзил чап томон, тепадаги бурчакдан ёзилиши керак. Пастроқдан, хатбошисиз, чап томондан бошланади. У одат бўлиб қолган сўзлар билан бошланади: «Ҳурматли фуқаро (ёки фамилия)» ёки «Азиз доктор (фамилия)» ёки «Жаноб», «Ҳурматли жаноб», «Ҳурматли жаноб ва фамилия».

Расмий хатларда сен деб мурожаат этиш мумкин эмас. Юқори мансабли шахслар билан яқин бўлсангиз ҳам сен деб мурожаат қилмайсиз. У билан қандай муносабатда бўлишингиздан қатъи назар хат куйидагича бошланади. «Ҳурматли Алишер» (исми билан), ёки «Ҳурматли Жабборов» (фамилия). Мурожаат қилиб бўлганингиздан сўнг, хатнинг асосий мазмуни ҳақида ёзасиз.

Агар хатингизда биттагина муаммо акс этган бўлса, манзил ёзгандан кейинроқ мавзуга ўтишингиз мумкин.

Кейин хатнинг матни давом этади. Хат одатда яхши гаплар билан тугатилади. Агар хат расмий бўлса, «Сизга ҳурмат билан» деб тугатилади.

Ундан кейин имзо, сизнинг фамилия ва мансабингиз кўрсатилади. Кўп мамлакатларда имзо хатнинг ўнг томонига тугатилгандан кейин қўйилади. Агар тугатилгандаги яхши гаплар чап томонда тугатилган бўлса (Бу Германияга хос), унда имзо чап томонга қўйилади, машинкада ёзилган хатга кўл қўйилади. Тугатиш сўзлари билан сизнинг фамилиянгиз орасидаги масофа 2-2,5 см бўлиши керак. Сизнинг ҳамкорингиз жинсингизни аниқ билиши учун фамилия, исмингизни тўлиқ ёзинг. Хат ёзиб бўлингандан кейин бирор хабар чиқиб қолса, хатга P.S. (постскриптум) қўйилиб, хабар ёзилади. Постскриптумдан кейин яна имзо қўйилади. Иложи борича хатнинг охирига қўшимча қилмаган маъқул.

Агар хатга бирор материал ёки ҳужжат қўшмоқчи бўлсангиз, чап томон пастроқдан алоҳида қаторга «Кўшимча» сўзидан кейин ёзилади.

Хатни жўнатаётганда куйидагилар акс этади:

1. Жўнатилаётган ташкилот номи;
2. Жўнатиш сана ва жўнатаётган шахс ҳақида маълумот, хат тузувчи ва уни терувчи ҳақида ёзилиши мумкин;
3. Хат ёзилган сана;
4. Хат жўнатаётган шахснинг манзили. Агар хатингиз бирор шахсга қаратилган бўлса, унинг аниқ манзили ноаниқ бўлса, сиз ёзаётган одам ташкилотда ишласа, сиз хатни ташкилот манзилига жўнатасиз;
5. Аниқ шахсларга кўрсатма. Бунда бирор ташкилот манзилига ёзилган хатни шу ташкилотнинг масъул шахси ўқиши шарт. Бунда хат «Фуқаролар диққат қилинг» деб бошланади;
6. Кириш сўзи;
7. Хатнинг умумий мазмуни ва мавзуси ҳақида кўрсатма;

8. Хатнинг асосий матни ҳақида. Ҳозирги хатларда ўзига хос услуб шаклланимоқда. Бунга кўра хатбошилар белги ўтказиб ёзилмайди. Юқоридаги хатбоши билан битта чизиқда ёзилса-да, аввалгидай 2 интервал эмас, 3-4 интервал ўтказиб ёзилади;

9. Хатни мулойимлик билан тузатиш;

10. Имзо;

11. Қўшимча гап қўшиш;

12. Кўчирмаларни келтириб қўйиш.

Иш юзасидан хатлар амалда барча мамлакатларда бир хил ёзилади. Чет элда бизга нисбатан бу хатлар катта аҳамият касб этади:

- олинган хатга жавоб бир ҳафта ичида ёзилади;

- меҳмондорчилик учун миннатдорчилик хатлари қайтгандан бир ҳафтадан сўнг ёзилади;

- қандайдир яхши хабар юзасидан табрик хатлари уни эшитгандан кейин 1 ҳафта мобайнида ёзилади;

- ёмон хабар юзасидан кўнгил сўраш хатлари бу хабарни эшитгандан 10 кун ичида траур (қора конверт) конвертга солиб жўнатилади. Бундай хатларда кўнгил сўраш билан бирга сабр тилаб ҳам ёзилади;

- табрик, миннатдорчилик, кўнгил сўраш хатлари ва уларга жавоб доимо қўлда ёзилади (ва ҳеч қачон қаламда ёзмам, фақат ручкада).

Иш юзасидан хатлар оқ қоғознинг бир томонига ёзилади. Агар шу саҳифага ўз фикрларингизни сизга олмасангиз, кейингисиз давом эттиринг. Бир жумла бўлса ҳам янги қоғозни аяманг. Ҳеч қачон сўзни бўлиб, кейинги сатрга ўтказманг.

Охирги пайтларда замонавий усулда жумлаларни чап томондан бир текисда, яхлит ёзишмоқда. Бунда жумлалар бири иккинчисидан ажралиб турган ҳолда янги қатор 2 эмас, 4 оралиқда ёзилади. Иш юзасидан чет эллик ҳамкорларга ёзиладиган хатлар ўша шахснинг тилида ёзилади. Агар кам учрайдиган тиллар таржимони топилмаса, инглиз тилида ёзилади.

Агар хатни ўз тилингизда ёзсангиз, сизнинг ҳамкорингиз (бу тилни яхши билмаса) таржима қилишга қийналиб жавоб хати ушланиб қолади.

Хат қисқа, аниқ, мақсад раvon ифода этилиши, хатларсиз ёзилиши зарур. Тўғрилланган ва ўгирилган жойлар бўлмагани маъқул.

Конверт

Конвертда хат жўнатаётган шахснинг тўлиқ ва аниқ манзили кўрсатилиши шарт. Уларни лотин ҳарфларида катта қилиб ёзиш керак.

Биринчи йўналиш – кимга? – жўнатилаётган шахснинг манзили, унинг мансаби ва корхона ёки ташкилотнинг тўлиқ номи:

Mr. Rishard D. Schenck.

Managing Director.

BMC Management Consulting.

Мансабини қисқартирган ҳолда кўрсатиш мумкин.

Mr.

Агар ўша шахснинг мансаби ноаниқ бўлса, унда бошқа томонларини ёзиш керак.

The Moneging Director.

Кейинги йўналиш – қаерда? – бунда уй рақами, кўча номи, шаҳар номи ёзилади. Хат Англияга жўнатиlsa, графлик кўрсатилади. АҚШга бўлса, штат номи кўрсатилади. Энг охирида мамлакат номи ёзилади.

6584, So. Clarkson St.

Littleton, Colorado 80121

USA.

Агар хатни дабдабали ойначаси бор конвертга солсангиз, манзилни чап томонга бурчакка бир марта ёзасиз. Чунки хат шундай солинганки, олувчи ойнача орқали хатни кўра олсин, хатни жўнатувчи манзил одатда кўрсатилмайди, ammo баъзи ҳолларда конвертнинг орқасига ёзиш мумкин.

Хат

Иш юзасидан хатлар жўнатаётган ташкилотнинг эмблемаси кўрсатилган бланкаларга ёзилади. Унда унинг тўлиқ номи, почта ва телеграф манзили, телефон рақами, телефакс ва банк реквизитлари кўрсатилган бўлади.

Иш юзасидан хатлар 6 қисмдан иборат.

1. Сана.
2. Манзил.
3. Кириш қисми.
4. Асосий қисм.
5. Хурмат билан хулоса.
6. Имзо.

Баъзан постскриптум ёки қўшимча маълумот бўлади.

1. Саналар ёзиш қоидаси
18 Август 1996.

2. Хатда кўрсатилган манзил конверт устидаги билан бир хил бўлиши лозим.

3. Кириш қисми қизил билан ёзилади ва умумий сўзлар келади. Юмшоқроқ кўринишда боради. Давлат, мансабдорларига расмий мурожаат этиш.

Sir, (.)

Sirs, (.)

Dear Madam, (.) Камроқ расмий мурожаат этиш.

Dear Sir – Ишбилармон кишиларга.

Dear Mr. Brown – Шахсан танийдиган одамларга камроқ расмий мурожаат этиш.

4. Асосий қисмида танишиш имконини туғдиради. Иш юзасидан ёзишганда узун хатлар қабул қилинмайди, бир варақ билан яқунланади. Кўп варақли хатларда биринчи варақидан бошқа ҳаммасига рақам қўйилади.

5. Хулоса қисмида масъул шахсга хурмат юзасидан ёзилади.

6. Имзо тугаш қисми бўлиб, ўзингиз ёки котиба ёзганлиги таъкидланиб, имзо чекилади. Агар хат кимнингдир

рухсати билан ёзилиб, бошқа биров қўл қўйса, Жонс К. қўл остида А.Слит қўл қўйди деб ёзилади.

Агар хатни ёзиб бўлгандан кейин, сўнги етиб келган янгиликни ёзмоқчи бўлсангиз, хатнинг охирига P.S. (постскриптум) деб ёзиб, қўшимча гаплар ёзилади. Постскриптумдан кейин яна имзо қўйилади. Агар сиз хат билан қандайдир ҳужжат жўнатмоқчи бўлсангиз, қўшимча деб илова қиласиз.

Иш юзасидан хатларни букламасдан катта конвертларда жўнатганингиз маъқул.

Иш юзасидан ёзиладиган хатларнинг турлари

Илтимос хатлари. Илтимос хатлар қисқа ва аниқ бўлиши лозим. Ўз фикрингизни лўнда ифода этинг. Олдиндан унинг ёрдами учун миннатдорчилик билдиринг. Хат ёзиб бўлгач, кичкина қўшимча қилинг: «Сизни ишонтариб айтмизки, бу хабарингиз учун уялтириб қўймаймиз».

Хабар берувчи хат. Маълум бир хабарлар учун асосан, референт ёки котибанинг имзоси билан жўнатилиши мумкин.

Эслатма хат. Бундай хатлар телефон орқали гаплашиш ёки кўришишнинг иложи бўлмаган тақдирда ёзилади, унинг мақсади бирор зарур ишни эслатиб қўйишдан иборат.

Тасдиқ хат. Бу хатлар олдиндан келишилган шартнома ёки ваъдани тасдиқлаш учун ёзилади. Бундай хатлар кишини фақат юридик жиҳатдангина эмас, маънавий жиҳатдан ҳам қўллаб-қувватлайди.

Эътироз хат. Бунда расмий огоҳлантириш билдирилади. Унда қўйидаги маълумотлар бўлиши керак. Эътироз билдириш учун асос, эътирознинг ўзи, томонларнинг талаби (сифатсиз маҳсулотларнинг алмаштириш, келтирилган зарарни тўлаш) эътиборга олинади.

Рад қилиш хати. Бизнес шерик ёки мижознинг эътирозига жавоб сифатида ёзилади. Вазиятни тўғри баҳолаб, ҳақиқатни ёзиш мижоз билан муомалани юмшатишга ҳаракат

қилади. Хатни бетараф шарҳ билан бошлаш керак. Кейин рад қилиш сабаби тушунтирилади. Хатнинг охири ижобий тугатилади. Бу ишни тўғрилаб бўлмаса ҳам, келажақдаги ҳамкорлик учун хатни ижобий тугатиш керак.

Кечирим сўраб ёзилган хатлар. Бирор-бир сабаб билан кечирим сўраб ёзилади. Бунда бир зарур иш юзасидан шартнома бузилганда, масалан, бунга муҳим учрашув, конференцияларга қатнашиш, тантанали байрамларда қатнашиш сабаблари киради. Бунинг учун аввал телефонда огоҳлантириб, кейин юборилади.

Кафолат хати. Бундай хатлар харид қилиб пул тўлаш, хизматлар юзасидан юборилади. Бунда аниқ амалий иш кўрилади. Хатни тугатаётганда «Пул тўлаш кафолатланади», дейилади. Банк ҳисоби (банк кредитлари кўрсатилади), раҳбар ва бош ҳисобчи қўл қўяди.

Циркуляри хат. Бундай хатлар бир мазмунда бўлиб, кўп жойларга жўнатилади. Масалан, ташкилотга ва унинг филиалларига. Бундай хатларда умумий мавзу бўлиб, бошлиқнинг имзоси билан жўнатилади. Шахсий имзо битта вараққа қўйилади, қолганларида кўпайтирилгани ҳам инобатга олинади. Бундай хатларни почта орқали жўнатиш мумкин, лекин бу жуда узоқ вақтда етиб боради. Манзилдагиларнинг бу хатни ўз вақтида олиши ҳам кафолатланмаган. Энг ишончлиси халқаро почта хизмати ҳисобланади. Бундай ҳолларда хатингиз вақтида ва аниқ шахсга етиб боради.

СУҲБАТЛАШИШ САНЪАТИ

Кўп ва узоқ вақт гапирадиган одамлар ўзларини яхши суҳбатдошман, деб ўйласалар адашади. Энг яхши суҳбатдош қачон қанча гапиришни биладиган ва кўпроқ суҳбатдошини тинглай оладиган инсондир. Бир-бирига гап бермай бирланига гапирётган кишиларни ҳеч четдан кузатиб кўрганмисиз? Албатта, кишига хуш ёқадиган манзара эмас. Бу ҳолат

биргина сўз билан «маданиятсизлик» деб айтилади. Сиз асло бировда бундай таассурот қолдиришни истамасиз, тўғрими?

Ишининг кўзини биладиган одамлар битта қоидага риоя қилишади. Қачон қандай қилиб сўзлашни билиш ва албатта, қисқа, лўнда, мазмунли гапириш керак.

Суҳбатни қандай бошлаш мумкин

Дейлик, сиз бирон марта бўлмаган жойингизга танимаган кишиларингиз даврасида ўтиришингизга тўғри келди. Сиз нима ҳақида суҳбатлашасиз? Қандай қилиб гап бошлайсиз?

Кўп гапиргандан кўра кўпроқ эшитиш афзаллигини унутмаган ҳолда суҳбатдошингизга савол беришингиз мумкин. Сиз шундай савол берингки, сўз сўзга уланиб кетсин. Масалан, сиз суҳбатдошингиздан «Сиз фалончи билан ҳамкорликда ишлайсизми?» деб сўрасангиз, у фақатгина «Ҳа» ёки «Йўқ» деб жавоб бериши, бундан ортиқ гапирмаслиги мумкин. Шунинг учун савол ташлаганингизда «Ким? Нима? Қачон? Қаерда? Нима учун? Қандай қилиб?» каби сўроқ олмошларидан фойдаланиб, савол беринг. Масалан, «Сиз фалончини қаердан биласиз?» деб сўрасангиз, у бу ҳақда бафуржа айтиб бериши ва шундан келиб чиқиб сўз-сўзга уланиб кетиши мумкин.

Бераётган саволларингизда самимий қизиқиш акс этиб турсин. Асло сизнинг суҳбатдан мақсадингиз бировлар устидан мағзава тўкиш ёки гап олишга қаратилмасин. Чунки бу суҳбатдошингизда сиз ҳақингизда яхши таассурот уйғотмайди ва унинг олдида ишончингизни йўқотишингиз мумкин. Чунки ҳозир сиз биров ҳақида нотўғри мулоҳазага боряпсизми, демак, у ҳақида ҳам шундай фикр юритишингиз мумкин, деб ўйлайди. Бунинг оқибатида эса суҳбатдошингиз билан бўладиган ҳамкорликда бошламоқчи бўлаётган ишингизга путур етиши мумкин.

Суҳбатни чиройли тарзда бошлаш – бу чинданам ҳамкорлик ва суҳбатнинг бошланиши. Энди эса икки то-

монлама фойдали бўлган мақсад-суҳбатга ўтилади. Сукут сақлаб тинглай олиш – бу жуда катта маҳорат. Бу фақат қулоқларни динг қилиб, шунчаки тушунуксиз тикилиб ўтириш дегани эмас. Ўзгалар билан таъсирчан ва қизиқарли суҳбат олиб боришни истар экансиз, қуйидагиларга амал қилиб кўринг.

Бировлар ахборот-маълумотни фақат қулоқлари билан, бировлар кўриш орқали, учинчи тоифадагилар ҳиссиётлари билан яхши қабул қилади. Сиз суҳбатдошингизни яхшилаб ўрганинг ва унинг «тил»ини топинг. Эшитиш орқали маълумотни яхши қабул қиладиганлар, масалан, мусиқа чалиниб туришини яхши кўради. Ва «гапирмоқ», «сўзлаб бермоқ», «эшитмоқ», «оҳангларнинг уйғунлашиши» каби сўзларни кўп қўллайди. Кўриш орқали маълумот қабул қиладиган одамлар тоифаси карталар, диаграммалар, суратларни хуш кўради. Худди шунингдек, улар «кўрмоқ», «тасвирламоқ», «қарамоқ», «кузатмоқ» сўзларини кўп ишлатади. Ҳиссиёт билан маълумотни яхши қабул қиладиган инсонлар эса бир вақтнинг ўзида бир нечта иш бошлашни яхши кўришади ва «тушунмоқ», «ҳис қилмоқ», «англамоқ» сўзларидан кўп фойдаланишади. Сиз эса бу белгиларга эътибор бериб, суҳбатдошингизга қандай таъсир қилиш йўлини топишингиз мумкин бўлади.

Энди сизни яхши тинглашлари учун айнан шу маслаҳатларимиздан фойдаланинг. Масалан, биринчи тоифадаги одамларга мурожаат қилганингизда «Мен эшитдимки, сизнинг гапингизга кўра...» дея гап бошланг. Иккинчи тоифадагиларга эса «Бу менга шундай кўринаяптики...», «Менинг кўришимча...» тарзида суҳбатни бошланг. Ҳиссиёт орқали кўпроқ маълумот оладиган кишиларга «Менинг ҳис қилишимча...», «Сизни тушунишимча...» каби гаплар билан мурожаат қилинг.

Шунда сизни яхши тинглашларига эришишингиз мумкин.

Сукут сақлай билиш ҳам яхши жавоб

Ўзингиз ҳақингизда нимани айтиш кераклиги ёки қайси бири ортиқчалигини ўйлаб кўринг. Суҳбатдошингиз бу ҳақида сўрамаса, сукут сақлаганингиз маъқул.

Яхшиси, сиз ҳақингизда имо-ишорангиз, ҳаракатларингизнинг ўзи «гапирсин». Суҳбатнинг жонли ва қизиқарли кечишида мимиканинг ўрни катта. Сиз суҳбатдошингизда яхши ва дўстона таассурот қолдиришни хоҳласангиз, жилмайиб туринг. Жилмайинг ва кўз қарашларингизда суҳбат мавзусига қараб ҳайрат, ишонч ёки ҳамдард эканлигингизни англадингиз. Бу усул ишбилармонлик танишувларида жуда қўл келади. Чунки сизнинг бугунги суҳбатдошингиз билан йўлларингиз яна кесишиши мумкинлигини аниқ билмайсиз.

Сўзда оҳангнинг ўрни

Самимий, очиққўнгил бўлинг ва дўстона оҳангда сўзланг. Журъатли бўлинг.

Биринчи бўлиб «салом» беринг.

Одамларни қизиқтира олинг. Улар сизнинг суҳбатингиздан мароқлансин.

Янги ғоя ва таклифларингизни яшириб ўтирманг.

Инсонлар қандай бўлса, шундайлигича қабул қилинг.

Ушбу сизга жуда кичик бўлиб кўринаётган деталларга аҳамият беринг, ҳаётда ҳам, суҳбатда ҳам кўп нарсага эришасиз.

Суҳбат мавзусини ўзгартириш

Суҳбат давомида сизга ёқинқирамаган ва сиз яхши тушунмаган мавзулардан гап очилса, ўзингизни қандай тутишни биласизми? Аввало, ҳафсалангиз пир бўлгани ёки бунинг сизга қизиқ эмаслигини имо-ишорангизда сездириб қўйманг. Усталлик билан суҳбат мавзусини ўзгартиринг. Маса-

лан. «Сиз бу ҳақида кўп нарса билсангиз керак...»
бошқа мавзунини бошлаб беринг.

Агар кетиш учун сабаб ахтараётган бўлсангиз, «Сухбат
тимизни тугатгим йўғу аммо мен боришим лозим бўлган
бор», «қизиқарли ва ажойиб суҳбатингиздан воз кечгим бўлади
маяпти, аммо...» тарзида вазиятдан чиқиб кетсангиз бўлади.
Аммо сиз шундай йўл тутингки, бу бошқаларнинг изми
нафсига тегмасин, диллари хира бўлмасин.

ИШХОНА ВА РАҲБАР

Ишда қанча вақтингизни ўтказасиз?
Сиз, аввало, раҳбарингизга ва офисдаги бошқа ишчи
ларга нисбатан муносабатингизни аниқлаштириб олишингиз
керак. Охир-оқибат бу одамлар сизнинг ишдаги ютуқларингиз
да муҳим роль ўйнайди. Бу боб, сизга иш жойингиздаги
муносабатларингизни мустаҳкамлаш ва яхшилашга ёрдам
беради.

Жамоадаги ўзаро муносабатлар

Жамоадаги муносабатларда кишилар бир-бирларини
тарбиялашади ва бир-бирларига мослашади. Шунингдек,
ишхонада раҳбарнинг иш юритиш даражаси жуда муҳим ва
аҳамиятлидир. У ҳар жиҳатдан қўли остидагиларга намуна
бўлиши, ҳар бир ходимни ҳурмат қилиши лозим. Раҳбар
хушёр бўлиши, жамоада пайдо бўлаётган низоларни олдин-
дан пайқаш ва уни ўз вақтида бартараф этиши лозим.

Жамоада иноқлик, аҳиллик барбод бўлмаслиги, ходим-
лар орасида зиддиятлар юзага келмаслиги, ҳасад, хусумат
илдиз отмаслиги зарур. Бундай иллатлар йўлини тўсиш бош-
ликнинг вазифасидир. Жамоадаги яхши муносабатлар, аҳил-
лик ва иноқлик ишнинг олға кетишига катта туртки бўлади.

Эрталаб раҳбар ўз ходимлари билан саломлашиши, иш
тугагач эса, уларга омад тилаб хайрлашиши керак.

Бошлиққа дуч келганда биринчи бўлиб ходим салом
беради, агар бошлиқ ўрта ёшлардаги эркак киши бўлса, бу
қоида у ўзидан катта эркак ва аёл ходимга биринчи бўлиб
салом беради.

Жамоада ишлаб чиқаришга оид масала муҳокамаси
қандай бўлиши кераклиги тажрибаларда шаклланиб улгур-
ган.

1. Мақсадни аниқлаштириб олиш лозим.
2. Суҳбат режаси олдиндан тайёр бўлиши керак.
3. Мақола амалга ошиши учун қулай пайтни топинг.
4. Масаланинг қандай ҳал бўлишига таъсир қиладиган
пайт ва жойни тўғри танланг.
5. Суҳбат бошланишидан олдин ўзаро ишонч руҳини
пайло қилинг.
6. Суҳбат пайти бошдан охиригача асосий масала
муҳокамасидан чалғиманг.
7. Мавжуд вазиятдан юқорига кўтарила олинг, яъни
вазиятни назоратдан чиқарманг.
8. Йиғин пайти айтилган зарур ахборотларни керакли
жойга белгилаб боринг.
9. Мақсадга эришилгач, суҳбатни якунланг.

Бундай суҳбатлар раҳбарга омад келтиради ва жамоа-
да обрўйи ошишига сабаб бўлади.

Ходимлар орасидаги муносабат очиқ, самимий ва бега-
раз бўлиши лозим. Жамоада ҳам иш, ҳам инсоний муноса-
батларда ўзаро ёрдам муҳимдир. Ишга оид суҳбатларда
овозни баландлатмаслик, жаҳлга берилмаслик керакки, бу
нарсалар низо пайдо қилади. Телефонда баланд овоз билан
узоқ гаплашмаслик керак, агар бу иш юзасидан шарт бўлса,
яхшиси бошқа телефонда гаплашган маъқул ёки айтадиган
гапингизни хат қилиб факс орқали жўнатиш мумкин.

Умуман олганда, жамоадаги аъло муҳит, ходимлар ора-
сидаги яхши муносабатлар, жамоани ҳар жиҳатдан мустаҳ-
камлайди. Бу нарса ўз-ўзидан ишнинг унумли бўлишига ёрдам
беради.

Меҳмонни қандай кутиб оламиз

Офисингизга меҳмон таклиф қилсангиз, куйидаги қоидаларга амал қилинг. Меҳмонни кутиб олувчи хизматчиларга меҳмон келиши керак бўлган вақтни хабар қилиш куйишингиз керак. Унинг исмини айтиш эсингиздан чиқмасин. Масалан: «Эрталаб соат 9 да фалончини кутаман. Марҳамат қилиб, у келиши билан менга хабар қилсангиз, уни кутиб олишга чиқаман», деб айтиб қўйинг.

Ҳар бир келган меҳмоннинг исми, фамилияси ёзилган биркони костюмига тақиб қўйинг. Компанияда ишлаётган ҳар бир ишчи меҳмонга дуч келиб қолган тақдирда унинг қийналмасдан фамилиясини айтиб мурожаат қилади. Бу қулайлиги билан ҳаммага ёқади. Меҳмонларни қабул қиладиган жойда учрашишга ҳаракат қилинг. Агар бундай имконият бўлмаса, офисингиздаги хонангизга олиб боришни хизматчидан илтимос қилинг. Агар хизматчи меҳмонингизни офисингизга бошлаб кирса, сиз стулдан туриб, унга пешвоз чиққан ҳолда кутиб олинг. У билан саломлашиб бўлганингиздан кейин уни ўтиришга таклиф қилинг. Меҳмонингизга чой ёки қаҳва таклиф қилинг.

Агар сиз меҳмонингизнинг 5 хил туйғусига бирдан таъсир ўтказа олсангиз, бу ерга келганидан мамнун эканлигига ишонч ҳосил қилишингиз мумкин.

Кўз нури. Келган одам билан кўз мулоқоти ўрнатинг.

Қўл бериб сўрашиш. У билан суҳбатлашиб бўлгандан кейин, ишонч билан қўл қисиб хайрлашинг.

Эшитиш. Унинг исмини айтиб мурожаат қилинг, кейинги учрашувларда ҳам бир неча бор қайтаринг.

Маза. Меҳмонга ичимлик таклиф қилинг. Ҳатто икки марта таклиф қилинг. Кўп одамлар биринчи таклифдаёқ юмшоқлик билан рад қиладилар.

Ҳид. Сизнинг сеvimли атрингиз ҳиди меҳмонга ҳалақит бермаслиги керак. У сизга маъқул келиши табиий, аммо меҳмонга ёқмаслиги мумкин.

Олишдан келган меҳмон

Бошқа шаҳарлик меҳмонларни қабул қилишни кун тартибингизга киритиш керак. Меҳмондорчилик учун масъул бўлган ҳолда улар кўнглини ола билишингиз зарур. Кутаётган меҳмонингиз буюртмачи, мижозлар бўлса, айниқса уларнинг меҳмоннавозлик билан кутиб олишга интилинг. Улар сизнинг барча йиғинларингизда худди ўз уйларидаги каби дам олиб, хурсандчилик қилишларига амин бўлишингиз керак. Меҳмонларни тавозе билан кутиб олишда асқотиши мумкин бўлган 3 та муҳим маслаҳатимизни ёдда тутинг.

Меҳмонларингизни олдиндан танлаб, ҳужжатларни тайёрлаб, пакетга солиб, уларга жўнатинг. Бу ҳужжатлар ичига аэропортдан осонроқ топишлари учун сизнинг конто-рангиз ёки офисингиз кўрсатилган туман харитаси солинган бўлсин. Машина ёки таксида офисингизга қанчада етиб келишларини ёзиб қўйинг. Сизнинг меҳмонхонангиз номи, қаерда жойлашганлиги ва телефон рақами ҳақида маълумот беринг. Ташкилотингизнинг меҳмонларни қабул қилувчи хизматчисига хабар беринг. Меҳмонлар фамилияси билан танишиб чиқишини айтинг. Агар имконият бўлса, маълумотлар билан қизиқадиган бўлимга: меҳмоннинг исми, келган куни, ташкилотингиз билан алоқаси, келишидан мақсадини бериб қўйинг.

Бу хизматчиларга меҳмонлар билан гаплашиш учун олдиндан тайёрланиб олишларига имконият беради.

Чекиш ҳақида

Ўзингиз биласиз, бугунги кунда иш жойида чекиш муаммоси энг муҳим саналади. Раҳбарлар чекувчиларга маҳсус жойлар ажратиб бердилар. Лекин барибир шу ҳолатда ҳам чекиш кўп одамларнинг оғриқли нуқтасилигича қолмоқда. Агар сиз ёнингиздагиларни тутун ичида қолишини истамасангиз, бу қоидаларни эслаб қолинг.

Агар сиз чекувчи бўлсангиз...

* Сиз оддийгина қоидага амал қилган ҳолда, ёнингизда чекмайдиган битта одам бўлса ҳам чекманг. Агар бу ерда кулдон бўлса ҳам, бу ўз-ўзидан чекиш мумкин дегани эмас.

* Агар офис ёки бошқа жойда кулдон бўлмаса, демак, бу ерда чекиш мумкин эмас.

* Одамлар билан ресторанга бордингиз, жудаям чеккингиз келса, биринчи овқат тортилишидан аввал чекишингиз мумкин (ўтирганлардан рухсат сўраб, рози бўлишган тақдирдагина). Агар яна чекишни истаб қолсангиз, унда охириги овқатлар тортилиб бўлиб, дастурхон йиғиштирилгунча кутиб туринг.

Агар сиз чекмасангиз, баъзи ҳуқуқларингиз борлигини билиб қўйинг.

* Агар чекувчи хушмуомалалик билан сигарет тутуни халақит бермайдими, деб сўраса, сиз: «Сўраганингиз учун раҳмат. Агар чекмасангиз сиздан миннатдор бўлардим», деб жавоб беринг.

* Агар сиз бирор йиғилишни олиб бораётганингизда, чекувчилар чекиш учун рухсат сўрашса, сиз: «Агар истасангиз танаффус қиламиз», деб жавоб беринг.

* Агар сиз билан ўтирган одам чекиш учун сиздан рухсат сўрамасдан чекишни бошласа, одоб доирасида ундан: «Чекмасангиз бўлмайдими?», деб сўрашингиз мумкин. Чекувчи сизнинг гапингизни инобатга олмаса, сиз ўзингизга ўтириш учун бошқа жой топинг.

Иш жойидаги хатолар

Иш жойида бир хизматчини бошқа ишчилар олдида танқид қилиш жуда катта гуноҳ ва хато деб билинг. Ҳеч қачон хизматчини бошқалар олдида танқид қилманг. Доим унга гапиришга имконият беринг. Учрашувга ҳеч қачон кечикманг. Айтилган вақтда учрашув жойида бўлиш шунинг учун зарурки, барча нарсани жой-жойида бажариш лозим. Агар вақтга барча бир хил муносабатда бўлса, ҳеч ким, ҳеч қачон кечикмайди. Одамлар қанчалик банд бўлсалар,

кечикувчиларга гаши келади. Ўз сўзингизда мустаҳкам туришингиз учун ушбу маслаҳатларимизга амал қилинг:

* Соатингиз озгина олдинда бўлсин.

* Учрашув белгилаётганингизда ўша ерга етиб келиш вақти муҳимроқ, агар ўша вақтда учрашув жойига етиб келолмасангиз, унда сиз ўз вақтингизни назорат қилинг.

* Йиғилиш ёки учрашувни рад қилмоқчи бўлсангиз, боришдан олдин охириги вақт ёки сўнги дақиқаларда телефон орқали рад қилиш одатингизни ташланг. Мажбуриятингизни ёдда тутинг.

* Одамларнинг сизга бўлган муносабатини қадрланг. Учрашувга кечикиб, ўз обрўйингизни тўкманг.

Агар доим кечикиб юрадиган ҳамкорга учраб қолсангиз, иккита олдий нарсага эътибор беринг.

Биринчиси – унга кечикаётганини айтинг. Иккинчиси – вақтни ҳақиқий учрашув бошланишидан 15 дақиқа олдин белгиланг.

Агар ишдан чалғитишса

Ишдаги доимий «гап сотиш»лар ишлаб чиқаришни пасайтиради. Бундай беҳуда вақт ўтказишни бартараф этишининг бир неча усуллари бор. Энг олдийси – хона эшигини ёпиб қўйиш ва ишлаш кайфиятида эканлигингизни билдириш. Агар сиз эшиги очиқ хонада ўтирсангиз ёки алоҳида хонангиз бўлмаса, ўз жойингизни ўзгартиришингиз керак. Масалан, эшикка қараб ўтирсангиз, ўтаётган одамлар кўринмайдиган жойга столнингизни олиб ўтинг.

Агар бирор ходим сизнинг олдингизга кириб, ҳафта охирида ҳал қилиниши керак бўлган иш ҳақида сизга хабар берса, унга миннатдорчилик билдириг.

Агар сиз менежер бўлсангиз, «очиқ эшиклар» услубини қўллаб кўринг. Бунинг учун эрталаб ва кундузи 1 соат ажратинг.

Хизматчиларингизга мана шу вақтда сизнинг олдингизга кириб, бирор савол ёки ишларини сиз билан муҳокама

қилишлари мумкинлигини айтинг. Бунинг учун ҳар бир кишига 10 дақиқа ажратинг. Агар бу иш кўпроқ вақт ола олоҳида учрашув вақтини белгиланг.

Йиғилишларда ўзни тутиш

Йиғилишлар керак! Бу гапга рози бўлмаган одамни топишингиз қийин. Лекин йиғилишларда зерикиб ўтирганингиз ҳам сир эмас. Ҳаммада бундай ҳол учрайди. Лекин яхши режалаштирилган, фойдали, келажакда фаол ҳаракат қилишга ундовчи йиғилишлар ҳам кўп. Бунинг бир неча қоидалари мавжуд.

Хизматчиларга йиғилиш қандай мақсадда ўтказилаётганини эълон қилинг.

Ҳар бир қатнашчига бунинг зарурлигини тушунтиринг. Масалан: «Нафиса, марҳамат қилиб, бўлимнинг фаолияти ҳақида 5 дақиқалик хабар тайёрланг» деган мазмунда. Хизматчиларни йиғилишга таклиф қилаётганда қатнашчиларга бугунги йиғилиш мавзусини тушунтиринг. Масалан: «Бахтиёр, биз бугун янги китоблар нашр қилиш билан боғлиқ маркетинг масалаларини муҳокама қиламиз. Бу ишнинг бошидан ўзинг қатнашаётганинг учун, сенда бирор янги фикр, фоя бордир, биз эътибор бермаган жиҳатлари бордир», деб мурожаат қилинг. Йиғилишни вақтида бошланг, ҳатто қатнашувчилар икки ёки беш киши бўлса ҳам. Бу ҳолатда одамларнинг ўзингизга нисбатан ҳурматини пайдо қиласиз, чунки бу билан вақтнинг қадрига етишингиз намоён бўлади.

Йиғилишнинг мақсади ҳақида тушунтиринг. Барча масалаларни муҳокама қилишга киришиб кетиб вақт белгилангандан ошиб кетса, ўша масала кейинга қолдирилиши керак. Йиғилиш хулосасини жамлаб, эълон қиласиз. Шундан кейин йиғилишни тез тугатинг. Одамларнинг вақтини ҳурмат қилганингиз учун кейинги сафар жон деб сиз ўтказадиган йиғилишларда қатнашади.

Саҳнага чиқиш

Саҳнага чиқиб нутқ сўзлашнинг ўз қоидалари бор. Бунинг учун аввалдан тайёрланиш зарур. Қатнашчиларнинг рўйхатини тузиш лозим. Йиғилиш қатнашчиларидан олдиндан таржимаи ҳолларини юборишларини сўраш керак. Қатнашчини таништириб, унинг саҳнага кўтарилишини кутиб туринг. Кейин орқага сурилиб, унинг қўлини сиқиб кўришинг. Нутқ тугагандан кейин минбарга кўтарилиб, қатнашчиларга бир қанча миннатдорчилик сўзлари билдиринг.

Кафедра

Навбат кутиб ўтирманг. Навбатингиз келгунча таомномани ўқиб ўтиринг. Шунда сиз бошқаларнинг вақтини олмайсиз. Кафе хизматчиларига ҳурмат билан муомала қилинг. Улар инсон сифатида мижоз ва буюртмачиларга ширинсуханлик билан хизмат кўрсатадилар. Ҳеч қачон тушлик вақтингиз тор доирала ўтишига йўл қўйманг. Ҳар куни тушлик вақтини турли одамлар билан ўтказинг. Улар билан тез киришиб кетишга ҳаракат қилинг. Овқатланган жойингизни тартибсиз ҳолда қолдирманг, уйга кетаётган вақтингизда иш жойингизни қандай тартибга солсангиз, бу ерда ҳам шундай қилинг. Энг муҳими, тушликдан яхши хотиралар билан қайтинг.

Раҳбар билан ўзаро муносабат

Раҳбар билан муносабатда бўлганингизда, аввало, ўзингизни йўқотиб қўйманг, фақатгина раҳбар бўлгани учун эмас, ҳурматли шахс эканлиги учун ҳам хушмуомала бўлинг. Ҳамиша «Сиз», деб мурожаат қилинг, гарчи ёши сиздан кичикроқ бўлса ҳам. Раҳбарга биринчи бўлиб салом беринг. Сиз уни шундай ҳурмат қилингки, раҳбарингиз ҳам сизнинг бу муносабатингизни қадрласин.

Раҳбар ҳузурда шунчаки у-бу нарсалар ҳақида валдираманг, ҳар бир гапингизни топиб, аниқ ва мазмунли сўзланг.

Шунда раҳбар сизни кейинги сафар қабул қилишдан юрари безилламайди. Сиздан муҳим ишларда маслаҳатлашишни тавлиф қилади. Аммо сиз буни суиистеъмом қилиб, бундан умманфаатларингиз учун фойдаланманг. Раҳбарингиз олдин сизга бўлган ишончни йўқотиб қўясиз. Унутманг, ишхонангининг келажаги – сизнинг келажагингиз. Ёлғиз ўзингиз ишда бутун ва жуда катта муваффақиятларга эришолмайсиз. Қолаверса, ишхона ва ундан келадиган даромадни раҳбарники, деб эмас, жамоа келажагиники, деб ҳисобланг. Сиз барча ходимлар билан қандай муносабатда бўлсангиз, раҳбар билан ҳам ўша самимий муносабат бўлса, демак, ишдаги ютуқларингиздан мамнун бўлинг.

Маошни оширишни қандай сўраш керак

Биз ҳаммамиз шундай ҳолатга тушганмиз. Ҳаммамиз ўз ишимизни севаимиз. Ортиқча иш соатлари учун эътирозимиз йўқ, бунинг учун кўпроқ пул олишимизни яхши биламиз. Бошлиқнинг асабини бузмаган ҳолда иш ҳақини оширишни қандай сўраш мумкин?

Юқорига иш ҳақи масаласини олиб чиқишдан олдин ўйлаб кўриш керак. Сизга қачондир зиммангизга катта масъулият юкланганми? Агар жавобингиз «Ҳа» бўлса, қандай вазифа? Раҳбарингиз сизнинг зиммангиздаги вазифани ҳис этсин ва сизни шунга лойиқ деб билсин. Агар сиз шу саволларнинг ҳар бирига «Ҳа» деб жавоб бермоқчи бўлсангиз, қисқа маълумотнома тайёрлаб қўйишингиз керак. Ишдаги ютуқларингизни санаб кўринг. Булар иш ҳақингизнинг ошишига асос бўла оладими? Шундан сўнггина сиз ўз раҳбарингизга учрашишга жазм қилинг.

Сўзларга эътиборли бўлинг

Дағал, кўпол сўзлаш ишда ҳеч қачон ҳурмат қилинмаган ва бўлмайди ҳам. Кўпчилик одамлар ёмон сўзларни гапирмай, ўзини тутиб тура олади. Тилингизда маънисиз,

кўп сўзлар бўлса, улардан қутулишингиз керак. Агар сиз ёмон сўзлар айтадиган одамга дуч келиб қолсангиз, танлашга 2 та йўлингиз бор: бу сўзларга эътиборсиз бўлиш ёки шунчаки кетиш. Ҳеч қачон бундай одам билан тенглашманг. Ўз қадрингизни билинг.

Эшикни кўрсатишганда

Янги асрда катта компаниялар бир-бирига қўшилиб ва сотиб олинмоқда. Афсуски, компанияларнинг ўсиши мақсад қилинган бундай жараёнларда 10, 25 йил ишлаган хизматчилар тўсатдан ишсиз бўлиб қолишади.

Бундай вазиятларда ҳиссиётларга берилмай доим соғлом фикр юритишга ҳаракат қилинг. Бу ҳолатда ишхонангизнинг эшигини қаттиқ ёпманг. Ҳар қандай телефон кўнги-роғи ва олинган хатларга оғир-босиқлик билан жавоб қайтаринг. Ишсиз қолганингизни бошқалар билан муҳокама қилаётганингизда ўзингизни йўқотманг. Босиб ўтган йўлдаги яхши ишларни эсланг ва келажак ҳақида суҳбатлашинг.

РЕСТОРАНДАГИ РАСМИЙ УЧРАШУВЛАР

Кўпчилик одамлар ишдаги ҳамкорликни ва шахсий муносабатларни мустаҳкамлаш мақсадида ҳамкорини тушликка ресторанга таклиф этади. Бундай стол атрофидаги суҳбатлар сизнинг бизнесни қандай олиб боришингизни ва кўплаб нарсалар ҳақида маълумот тўплашга ёрдам беради.

Иш юзасидан бўладиган ресторанларда тушликларда сиз удлабурон ва маданиятли инсон сифатида 5 та қоидага риоя қилишингиз керак.

Биринчидан, ресторандаги учрашувга келадиган кишингизни фойеда кутиб туринг. Сиздан бу ерда турмасликни илтимос қилишган ҳоллар бундан мустасно.

Агар сиз столга биринчи бўлиб ўтирган бўлсангиз, бирор ичимлик буюришга шонилманг, бошқаларни ҳам кутинг.

Овқатга буюртма беришдан олдин овқатланиш пудинг жуда қиммат бўлмаслигини ўйлаб кўринг. Чунки сиз шеригингизнинг қанча суммага буюртма бериш имкони бор йўқлигини билмайсиз-ку? Шунинг учун биринчи бўлиб «Сиз нимани буюртма берасиз?» деб сўраб кўринг.

Фақат энг асосий овқатларни буюртма беринг (Салат, асосий овқат ва бирор ичимлик). Агар шеригингиз бошқа кўшимча таомлар буюрса, сиз ҳам уларга буюртма беринг.

Сиз бирга овқатланаётган кишининг қай даражада теъёки секин овқатланаётганига эътибор беринг ва шунга кўра овқатланинг. Агар шеригингиз секин-аста овқатланаётган бўлса, бирор қизиқарли мавзуда гапириб ўтиринг. Агар сиз аста овқатланаётган бўлсангиз, унга узоқроқ гапириши мумкин бўлган бирор саволни беринг. Масалан, «Ишингизда кўпроқ сизга нима ёқади?»

Сочиқчадан фойдаланиш

Сочиқчани қачон тизза устига ёйиб олиш мумкин, деган савол ҳамиша кўндаланг туради. Барча стол атрофига ўтиргандан сўнггина сочиқчани тизза устига олиш мумкин. Агар сочиқча сиздан узоқроқда жойлашган бўлса, уни уй бекаси ёки официантнинг ўзи сизга узатишни кутиб туринг. Бу ҳатто француз ресторанларида ҳам шундай.

Официантни қандай чақириш мумкин

Агар официантга яна бир илтимос билан мурожаат қилишга тўғри келса, сиз ундан столга қайтганида ўзингизга керакли нарсани олиб келишини сўранг. Бу сизнинг ўзгаларнинг вақти билан ҳам ҳисоблашаётганингизни билдиради.

Агар ресторанда хизмат кўрсатиш яхши йўлга қўйилмаган бўлса ва сизга хизмат қилаётган официант кўринмаса, бошқа бир официантга мурожаат қилиб илтимосингизни айтинг. Шунда ҳам сизга хизмат кўрсатишмаса, стол атрофида-

гилардан кечирим сўраб, бориб официантларнинг бошлиғига мурожаат қилишингизга тўғри келади.

Сизга хизмат қилаётган официантга ҳар хизмат қилганида миннатдорчилик билдиринг. Буни фақат сўзларингизда эмас, балки кўз қарашларингиз ёки биргина жилмайиб кўйишингиз билан ҳам изҳор қилишингиз мумкин.

Стол атрофида ўтириш маданияти

Куюқ таомлар ўнг томонингизда, суюқлари чап томонингизда жойлашиши керак. Санчки ҳамиша ликопнинг чап томонида туради.

Овқатни аввало бошқаларга таклиф қилинг, сўнгра ўзингизнинг ликопчангизга солинг. Агар булочка, шакар, туз, қалампир кабилар сиздан ва бошқалардан узоқроқ жойда турган бўлса, уларни чап томондаги суҳбатдошингизга таклиф қилинг.

Агар сиз кўпчилик билан овқатланаётган бўлсангиз ва умумий ликопдан бошқаларга овқат узатишга тўғри келса, чап ёнингиздаги кишига овқат узатишдан бошланг. Энг сўнгида эса ўзингизнинг ликопчангизга солинг.

Сиз буюртма берган овқат кейинчалик сизга ёқинқирамаган бўлса-да, уни қайтариб юборманг. Масалан, бирор банкетда ўтирибсиз, сизнинг даврангизга тортилган шўрвани бошқалар ичишяпти-ю, аммо сизга овқат мутлақо ёқмади. Нима қиласиз?

Сиз бошқаларга ҳаммаси жойидадек кўрсата олинг. Қошиғингизни шўрва солинган косага солинг ва худди ўзингизни шўрва ичаётгандай кўрсатинг.

Овқатланиш ва услублар

Сиз олган тарбияннгизга ёки одатланганингизга кўра турлича овқатланасиз, америкача, европача ёки бутунлай бошқача.

Америкача тушлик

1-ҳаракат. Овқатдан бир бўлак кесиб олинг, чап қўлингизда санчқи бўлсин, тишларини пастга қаратган ҳолатда тунинг. Пичоқ ўнг қўлингизда бўлсин. Кесадиган томонга ликоппга қаратилган бўлсин.

2-ҳаракат. Бўлакни кесиб олиб, ликоппнинг юқори қисмига пичоқнинг тўмтоқ томонини қаратиб қўйинг, кесадиган томонини ўзингизга қаратинг. Санчқини чап қўлингизда олиб, санчқини қўлингиз кўрсаткич ва бош бармоғингизда тутиб, тишларини тепага қаратинг.

3-ҳаракат. Юқоридаги ҳаракатни такрорланг.

4-ҳаракат. Бироз овқатланишдан тўхташни хоҳласангиз, бошқа одамларни тингланг. Бу «дам олиш» вақтида пичоқни ликопп четига, санчқини ликоппнинг ичига, чап томонга қўйинг.

5-ҳаракат. Овқатланиб бўлгач, санчқини ликоппнинг ўртасига ўнг томонга, тишларини пастга қаратиб қўйинг. Пичоқни санчқининг ёнига, кесадиган томонини ўзингизга қаратиб қўйинг.

Европача тушлик

1-ҳаракат. Америкача услубдаги 1-ҳаракатни такрорланг.

2-ҳаракат. Биринчи ҳаракатда кўрсатилганидек, санчқи ва пичоқни қўйинг. Пичоқни ўнг қўлингизга, чап қўлингизга санчқининг тишларини пастга қаратиб оғзингизга олиб боринг.

3-ҳаракат. Овқатланишни давом эттирмоқчи бўлсангиз, дастлабки 3 ҳаракатни такрорланг.

4-ҳаракат. «Дам олиш»да ликоппга дастлаб пичоқни, сўнгра санчқининг тишларини пастга қаратиб қўйинг. Пичоқ ва санчқи қайчининг очиқ ҳолатига ўхшаб турсин.

5-ҳаракат. Овқатланиб бўлгач, тақсимчанинг ўртасига қўйинг.

Ичимликлар ичиш этикети

Қаҳва. Кўпчилик одамлар қаҳвани эрталаб, кундузи ва кечқурун ичишади. Тушлик пайтидаги қаҳва энг асосий овқатдан сўнг, идишлар йиғиштириб олингандан кейин ичилади.

Алкоғолли ичимликлар. Иш юзасидан бўладиган тушликларда алкоғолли ичимликлар ичишни тавсия этмаймиз.

Ейиш мураккаб бўлган таомлар

Спагетти. Сиз спагеттини кесасизми ёки санчқида уларни бураб оласизми? Агар сиз уларни санчқида айлантдириб олаётган бўлсангиз, бу усул европача овқатланиш усули дейилади. Демак, тўғри қилиясиз. Яна сизга қошиқдан ҳам фойдаланишни маслаҳат берамиз. Қошиқ ёрдамида санчқи билан ўраб овқатланиш италянча усул дейилади.

Нўхат ва бошқа гиперактив озиқлар. Нўхат, маккажўхори, гуруч каби озиқларни егач, тақсимчангизда озгина қолган бўлса, бизнинг маслаҳатларимизга қулоқ тунинг.

Агар сиз ликоппни тоза қилиб қўйишни маъқул кўрсангиз, бу озиқларни санчқида олиш учун пичоқдан фойдаланинг. Санчқидаги озиқни оғзингизга олиб борар экансиз, пичоқни, албатта, ликоппга, кескир қисмини ўзингизга қаратиб қўйинг.

Бошқа томондан озиқни пичоқ ёрдამисиз, санчқининг ўзи билан уддалай олангиз, бундай қилиш шарт эмас.

Товуқ. Бу шундай таомки, уни қўлда ейиш мумкин. Иш юзасидан бўладиган тушликларда ошхона буюмлари ёрдамида ҳам ейиш мумкин.

Қовурға. Келинг, бу борада сизга бирор маслаҳат беришдан олдин ушбу воқеани келтириб ўтамиз. Учта ишбилармон қовурға ейиш учун ресторанга борибди. Шунда иккитаси қўл билан, биттаси санчқи билан ея бошлабди. Йиллар ўтиб, ана шу учта талбиркор яна учрашиб, яна айнан ўша ресторанга боришиб қовурға буюртма беришиб-

ди. Бу сафар икки киши санчқи билан, санчқи билан еган бир киши эса кўл билан овқатланибди. Бундан шундан хулоса қилиш мумкинки, қовургани қандай ейиш осон ва қулай бўлса, шундай йўл тутинг.

Приправалар. Агар сиз меҳмон бўлсангиз, сизга нималарни тортиқ қилишган бўлса, ўшаларнигина ейишга тўғри келади. Масалан, сиз бифштексни кетчуп ва соус билан истеъмол қилишни хуш кўрсангиз, аммо улар столда йўқ бўлса, овқатни уларсиз ҳам истеъмол қилишингизга тўғри келади. Агар мезбон уларни олиб келиш ёки келмаслиги ҳақида сўраса, бу бошқа гап.

Тушлик пайтида туриб кетиш мумкинми

Агар сизга қисқа вақтга столдан туришингизга тўғри келса, овқатларни алмаштираётганда туринг. Бундай вазиятда сочиқчангизни стул устига ёки столга сизнинг овқатланиш жиҳозларингиз турган жойнинг чап томонига қўйинг. Официантга яна столга қайтишингизни ишора қилинг.

Ўнгайсиз вазиятлар. Агар овқатланиб ўтирганингизда, шеригингизнинг лабига нимадир ёпишиб қолган бўлса, бу ҳақида шеригингизга ўз вақтида огоҳлантиринг. Бошқа турли вазиятларда бу ҳақида сизни огоҳлантиришса, миннатдорчилик билдиринг. Агар сиз бошлигингиз ёки янги ҳамкорингизнинг қаршисида ўтирган бўлсангиз, яхшиси, сочиқча билан ўзингизнинг оғзингизни артиб қўйинг. Инсон табиати шунақаки, бировнинг имо-ишораси ёки ҳаракатини айнан такрорлайди. Буни синаб кўринг, албатта, иш беради.

Овқатланиш ва меъёр

Агар сиз тез овқатлансангиз, демак, биринчи бўлиб овқатланиб бўласиз. Агар секин овқатлансангиз, бошқалар сизнинг овқатланиб бўлишингизни кутиб қолишига тўғри келади. Шунинг учун бошқаларга сездирмасдан улар қанчалик тез ёки секин овқатланаётганини кузатинг. Овқатланиш суръ-

атини меъёрлаштириш учун атрофингиздаги жуда тез овқатланаётган кишига бирор савол бериб, гапга тутинг. Бу унинг овқатланиш тезлигини бироз сусайтиради. Сизга эса тезроқ овқатланишингизга имкон беради.

Энг муҳим маслаҳат

1. Иш юзасидан бўладиган тушликдан мақсад нима эканлигини тушуниб олинг. Сиз ресторандасиз. Бирор овқат буюрдингиз, масалан, уни бироз ёғсизроқ қилиб олиб келишларини илтимос қилдингиз. Аммо улар овқатни олиб келишганда, сизнинг илтимосингизни инобатга олишмаган, яъни овқатни барибир ёғлироқ қилиб олиб келишган.

Бундай жараёнда сиз таомни қайтариб юборсангиз, бу бошқаларни ноқулай вазиятга солиб қўйишини тушунишингиз керак. Улар, масалан, сизнинг овқатингизни алмаштириб келмагунларича ўзларини овқатланишга киришмаслик керак, деб ҳис қилишлари мумкин.

Худди сиз ёқтиргандек қилиб таомни олиб келишди ҳам дейлик, аммо сиз бошқаларни куттириб қўясиз.

Унутманг, иш юзасидан бўладиган тушликдан мақсад ўзаро муносабатларни яна мустаҳкамлашдир. Таом эса иккинчи даражали. Албатта, стол атрофидаги бошқа кишилар ҳам овқатни қайтариб юбориш керак, деган фикрга келсагина овқатни ошхонага қайтариб юбориш лозим.

2. Таомларда иштаҳангизни бўғадиган ҳолатга кўзингиз тушса... одоб билан иш кўринг. Масалан, сиз ўзингизнинг ликопингизга соч толаси борлигини кўриб қолдингиз. Бу ҳақида официантни огоҳлантиришнинг ақлли бирор йўлини топинг. Биринчи гапда бу борала ёнингиздаги овқатланаётган кишилар билан маслаҳатлашманг. Официантни бошқаларга ошкор қилмасдан овқатга қарашини имо қилинг. Кўпчилик официантлар сизнинг имо-ишоранинг ўзиданоқ гап нима ҳақида бораётганлигини тезгина тушуниб етади.

3. Овқатланиш столида бурун қоқманг.

Овқатланаётганда бурун қоқманг. Агар сиз бурун қоқишингиз шарт бўлса, атрофингиздагилардан кечирим сўраш ва буни қандай қилиб бажарсангиз ноқулай бўлмаслигини ўйланг. Жумладан, йўталгингиз келиб қолса, албатта, оғзингизни рўмолча билан беркитиб йўталинг.

4. Овқатингиздан бошқалар ҳам татиб кўришини ёқимли тарзда таклиф этинг.

Сиз овқатингиздан бошқалар ҳам татиб кўришини таклиф қилаётганингизда тоза пичоқ билан овқатингиздан бир бўлак кесиб олинг ва ликопингизни унинг олдига сурунг. У сиз таклиф қилаётган бўлакни ўзининг ликопчасига тоза пичоқ ёрдамида олади ва сизнинг ликопингизни қайтаради.

ОФИСДА АЁЛ ВА ЭРКАК МУНОСАБАТЛАРИ

Кейинги 10 йилликда удлабуронлик, ишбилармонлик дунёсида катта ўзгаришлар юз берди. Фақатгина технология жиҳатидан ривожланишни назарда тутмаяпмиз. Балки аёлларнинг ишда, жамиятда тутиб келаётган, эгаллаб келаётган ўрнини назарда тутаяпмиз. Шунинг учун эркак ва аёлларнинг бир жамоада фаолият кўрсатишлари туфайли бу ердаги ўзаро муносабатларда янгича этикет қоидаларига риоя қилинади.

Саломлашиш. Кўпчилик эркаклар аёлларга қўл узатмасликни маъқул кўради. Аммо шундай вазиятлар бўладики, эркак киши 3 та эркак киши ва битта аёл билан учрашиб қолди, дейлик. Албатта, 3 та эркак киши билан қўл бериб кўришиб, улар билан учрашганингиздан мамнун эканлигингизни айтинг. Навбат аёл кишига келганда нима қиласиз? Бундай вазиятда баъзи эракаклар қўл узатишади, баъзилари эса олдийгина бош қимирлатиб қўйиш билан чекланиб қўйишади. Нима учун? Чунки улар биринчи бўлиб аёл киши қўл узатишларини кутиб туриш керак, деб тарбия олишган.

Кўпгина эркаклар ҳам бу этикет қоидасини қўллаб-қувватлайди. Аёллар камдан-кам эркакларга биринчи бўлиб қўл узатади. Аммо аёллар биринчи бўлиб қўл узатмаса, эркак киши қўл узатиши керак. Замонавий аёллар одатда бунга амал қилишади.

Қишда кўчада пальтода қўлқоп кийиб келаяпсиз. Шунда сиз таниш эркакка дуч келиб қолдингиз. Албатта, кўришиш учун қўл узатаётганингизда ўнг қўлқопингизни ечишни унутманг.

Аёл киши тушликка қандай таклиф қилади

Баъзан замонавий аёллар эркакларни тушликка таклиф қилишади. Официантга ҳаммаси учун сиз тўлашингизни қандай йўл билан билдириб қўясиз?

Бунинг учун официант келганида: «Мен меҳмонларимнинг ўзи биринчи бўлиб буюртма беришини истардим», дейсиз. Бундай жавоб билан официантга тушлик учун ким пул тўлашини ва бошқаларни ўзингизнинг ҳисобингиздан меҳмон қилмоқчи эканлигингизни билдирасиз.

Стол атрофида лаб бўяш тўғрими

Албатта, яхши эмас. Бу эркак кишининг стол атрофида соч тараганига ўхшаб хунук кўринади.

Ким биринчи чиқади

Лифтдан. Лифтдан ким биринчи бўлиб чиқиши керак? Аёлми ёки эркак? Жавоб эса олдий. Лифтнинг чиқиш эшигида ким энг яқин турган бўлса, ўша биринчи чиқиши керак. Агар ўша одам эркак киши бўлса, лифтдан биринчи бўлиб чиқиб, аёлларни эшик қисиб қолмаслиги учун эшикни тутиб аёллар чиққунча кутиб туриши керак.

Эскалатор. Эскалаторга чиқаётганда ҳам эркак киши аёлни олдинга ўтказиши керак.

Эшик ёнида. Эркаклар ва аёллар эшикдан биргаликда эмас, балки эркаклар эшикдан биринчи бўлиб чиқишлари ва албатта, аёл кишига эшикни очиб туриши керак.

Эркаклар хато қилганда

Кўпгина эркаклар ишхонада аёлларга қандай муносабатда бўлиш ва баъзи муомала қоидаларини билмайди. Қуйида эса эркаклар томонидан йўл қўйилиб келинадиган хатолар кўрсатилади.

– Аёл ходимларга «азизам», «гўзалим» каби сўзлар билан мурожаат қилиш.

– Аёлларга қўл тегизишга ҳаракат қилиш ёки уларнинг елкасига уриб-уриб қўйиш, аёллар хоҳламаган ҳолда улар билан қўл бериб кўришишга ҳаракат қилиш.

Аёллар этикетни бузганда

Қуйида эса аёл ва эркак муносабатларида аёлларнинг хатоси кўрсатилади.

– Ҳиринглаш.

– Ишхонада кўча сўзлари, кўпол ўхшатишларни ишлатманг, бу сизнинг луғат бойлигингиз камбағал эканлигини кўрсатади.

– Иш вақтида шахсий масалалар юзасидан телефонда гаплашиш. Бундай суҳбатларни тушлик вақтида амалга оширинг.

Йўлда

Сиз иш юзасидан самолётда парвоз қилишингизга тўғри келади. Ўзингизни қулай ҳис қилишингиз учун баъзи маслаҳатларимизга амал қилинг.

Сиз ўзингизнинг жойингизга ўтирдингиз. Фақат фавкулдда вазиятлардагина жойингизни тарк этишингиз мумкин, аммо буни қоидада ўзгартирманг. Агар сиз парвозда ўрнин-

гиздан туришингиз керак бўлса, самолётнинг салони бўйлаб секин-аста юринг, сиз буни олдиндан режалаштиринг ва ўтиш учун жой сўранг.

Парвоз давомидаги суҳбат

Парвоз давомида жамоангиз, бошлигингиз ёки ҳамкорингиз билан ишга оид масалаларни ҳал қилишни хоҳласангиз, ўзингизнинг ёнингиздан жой буюртиринг. Асло ўртадаги ўтиш йўлидан кейинги ёнма-ён жойдан эмас. Шунда бошқа йўловчилар сизнинг иш юзасидан олиб бораётган музокараларингизни эшитишга мажбур бўлмагани учун сиздан мамнун бўлади. Аммо иш юзасидан бўладиган суҳбат-музокараларнинг фақат компаниянгиз ўзида бўлгани энг қулай ва самаралидир.

Пассажир-қўшнига мулозамат

Баъзи одамлар парвоз давомида ёнидаги қўшнисини билан суҳбатлашиб кетишни ёқтирса, кимлардир буни хушламайди. Агар сизда ёнингиздаги киши билан суҳбатлашиб кетиш иштиёқи бўлса, бирор ичимлик ичаётганда ёки овқатланаётгандан кейин ёки олдин гап бошланг. Қўшнингиз сизга қисқагина жавоб қайтариш билан чекланса ёки суҳбатни давом эттирмаса, демак, унда суҳбатлашишга иштиёқ йўқлигини тушуниб етишингиз керак.

Самолёт проводниги

Агар сизда самолёт проводнигига берадиган саволингиз бўлса, у сизга хизмат қилаётган пайтда беринг. Ҳеч қачон жуда зарурати бўлмаса, бортпроводник чақириш тўғрисида масалани босманг. Сизга нимадир зарур бўлса, хушмуомалалик билан: «Бирор бўш вақтингиз бўлганида, менга...» дея ўз эҳтиёжингизни айтинг. У сизнинг бундай хушмуомалангизни қадрлайди.

Парвоздан кейинги хайрлашув

Миннатдорчилик билдиришнинг энг ажойиб усули самимий жилмайиш ва «Кўришгунча хайр» деган сўздир. Кўпгина пассажирлар самолётдан тушаётганида бу сўзни хайрлашув мақсадидагина қўллашади. Аммо сизнинг қандай ҳолатда учиб келганингиз унчалик муҳим эмас, биргина жилмайиш ва «Хайр» деган сўзнинг ўзи кўпроқ яшайди.

Парвозда қандай кийиниш керак

Агар сиз иш кунларида учаётган бўлсангиз, иш кийимини кийиб олинг. Агар сизнинг парвозингиздан мақсад саёҳат бўлса, эркинроқ тарзда кийинишингиз мумкин. Аёллар юбка ва жакет, эркаклар спорт пиджаги ва спорт шимини кийишларини тавсия қиламиз.

Сиз автомашинада кетяпсиз

Агар машинанинг ҳайдовчиси сиз бўлсангиз, кўпгина муносабатларда ўзингизнинг уйингизга меҳмон таклиф қилган мезбон деб билинг. Шунингдек, машинани офисингиздан бири деб ҳисобланг. Шунинг учун машинанинг орқа ўриндиғи, юкхонаси озода тутинг. Чунки бошқалар машинангизнинг кўринишига қараб сиз ҳақингизда бирор фикрга боришлари мумкин.

Машинангизга ўтирган кишидан қандай мусиқа эшитишни исташини сўранг. Ҳаммасидан яхшиси, радиони ўчириб қўйинг ва йўлда суҳбатлашиб кетинг.

Шунингдек, пассажирдан радиони баланд ёки паст овозда эшитиши ёки кондиционер кучли ёки кучсиз ишлаши мумкинлигини сўранг.

Пассажир олмасдан бурун машинангизга ёқилғи қуйиб олинг.

Сиз пассажирсиз. Агар сиз бировнинг машинасида ўтирсангиз, демак, ўзингизни меҳмон деб ҳис қилинг. Ва ўзингизни шунга муносиб тутишингизга тўғри келади.

Агар сиз машинага иш ҳамкорингиз билан ўтирсангиз, тикет қоидаларини бузиб қўймасликка интилинг. Аёллар пардозини, соч турмагини тўғрилаш учун орқадан туриб кўнгудан фойдаланмасликлари керак. Шунингдек, йўлда лаб бўлишни хаёлингизга ҳам келтирманг.

Агар сизга йўлда тамадди қилиб олишга тўғри келса, ҳақийёт бўлиб овқатланинг.

Таксидан қандай фойдаланасиз

Таксига ўтирганда орқа ўриндиққа ўтирганингиз тўғрироқ бўлади. Агар машинага 2 кишидан кўпроқ одам ўтиришга тўғри келса, ўзингиздан каттароқ ёшдаги кишиларни орқа ўриндиққа ўтиришини таклиф қилинг.

ХАЛҚАРО ИШБИЛАРМОНЛИК

Халқаро муомалада умумий бир тушунарли тил мавжудки, бу табассумдир.

Хориж мамлакатларидаги ҳаёт ва ишбилармонлик табиати бизни кўра ухшамаслиги мумкин.

Шунинг учун баъзи муҳим нарсаларни билиб олишингиз керак.

Қўл бериб кўришиш

Турли мамлакатларнинг маданиятлари бир-биридан кескин фарқ қилади. Баъзи мамлакатларда, масалан, ҳамкорларнинг бир-бирига яқин туриши ҳақорат ҳисобланади. Бошқа томондан бир-бирига енгилгина тегиб кетиш ҳам дилсиёҳликни келтириб чиқаради. Айнан шунинг учун қўл бериб кўришиш турли мамлакатларда турлича қабул қилинади.

Европада қўл бериб кўришиш одамлар ўртасидаги одадий ҳолат ҳисобланади.

Эслатма. Европа мамлакатларида аёл киши биринчи бўлиб кўришиш учун кўлини узатиши керак.

Шарқда эса, бутунлай бошқача. Уларнинг маданияти кўра эркекларнинг ўзи биринчи бўлиб кўл узатишмаса, аёлларнинг ўзи уларга кўл узатиши мумкин эмас. Бундай кўлгана қараш ва маданиятлар, афсуски, ўзгариб туради.

Шошилмасдан сўзланг

Шошилмай сўзлай бошланг. Чунки хорижлик ҳамкорларингиз нафақат сизни яхши тушуниши, балки талаффузингизга кўникишлари ҳам керак. Масалан, агар кимдир саволингизга тўғри жавоб бермаса, бу уларнинг саволингизга тўғри жавобни билмаслигини аниқлатмайди. Шунчаки улар сизнинг саволингизни тўла тушунишмаган.

Ўзингизга қулай ҳолатларда кўрсаткич таёқчадан фойдаланинг. Учрашув ва амалий машғулотларда доскадан, карта, диаграмма ва бошқалардан фойдаланиш бу предмет сизнинг халқаро аудиторияда муҳокама қилаётган мавзу атрофида тўпланишини ёрдам беради.

Ҳазилнинг таги зил

Ҳазиллашишга жудаям ишқибоз бўлманг. Хорижлик ҳамкорларингизнинг маданий ҳаётида сиз қилаётган ҳазил бутунлай ўзгача маъно касб этиши мумкин. Аслида ишбилармонлик учрашувларида муваффақиятли чиққан ҳазил энг катта санъат ҳисобланади. Аммо маданияти ва анъаналари турлича бўлган мамлакатларда ҳазил ҳам турлича мақомга эга эканлигини унутманг.

Энди эса бошқалар кўнглидаги гапларни англай олишни ҳам ўрганинг. Ҳамкорларингизнинг сизнинг фикрингизга бўлган муносабатларини уларнинг юз қиёфаси, овози ва ҳаракатларидан билиб олинг. Аввало, ҳамкорларингизнинг ишбилармонлик тажрибаси, салоҳиятига ҳурмат билан муносабатда бўлинг. Энди эса яна бир бор такрорлаймиз, бутун

инсониятнинг умумий бир тили мавжудки, бу ҳам бўлса самимий табассумдир.

БАЙРАМОНА КАЙФИЯТ

Байрамлар ҳамкорларни, бир жамоада меҳнат қилувчи ходимларни янада бир-бирига яқинлаштиради. Демак, маданиятли ва юксак тарбия кўрган инсон ишхонада нишонландиган байрам тадбирларида ўзини қандай тутиши керак? Келинг, энди бироз шу ҳақида ҳам суҳбатлашиб оламиз.

Табрик қоғозлари

Кўплаб компаниялар байрам табрикларини откриткалар орқали амалга оширишади. Албатта, ҳар бир ходимга ўзига хос илтифот кўрсатиб битилган табрик откриткалари чинданами диққатга сазовор. Ва бу ходимларга бўлган этибор уларнинг қалбига илиқлик олиб келади. Шунинг учун откриткаларни аввал ҳар бир кишига алоҳида тарзда тайёрлаб, уларни ходимларга тақдим этганлари маъқул.

Байрам зиёфатлари

Албатта, байрам юзасидан уюштирилган зиёфатларда ҳамкорларингиз ва бирга ишлаётган ходимлар таклиф этилади. Бу байрамона кайфиятда ўтиши лозим. Шундай бўлмаган тақдирда ҳам асосий умумий одамшавандаликни сақлаб қолинг. Бундай зиёфатларда фақатгина ўзингизга ёқадиган ва танийдиган кишилар билангина суҳбатлашиш билан чекланманг. Бошқа нотаниш кишилар билан ҳам уларга маъқул бўлган мавзуларда суҳбатлашинг.

Совға қандай тақдим этилади

Агар сиз хитойлик ҳамкорингизга совға юбормоқчи бўлсангиз, бу совға ҳеч қачон соат бўлмаслиги керак.

Чунки соат уларда бахтсизлик белгиси ҳисобланади. Японлар маданиятида эса махсус ўралган совганинг аҳамияти совганинг ўзини бергандан кўра каттароқ.

Ишхона муҳитида совға улашиш қандай амалга оширилади. Масалан, сиз ўз кўл остингизда ишлаётган ходимларга совға беришингиз керак. Шунда бошлиқ ходимларини байрамона тушликка таклиф этади. Ёки аксинча раҳбарни байрам билан табриклаш лозим бўлганида ҳам шундай йўл тутинг. Аммо бераётган совғангиз қимматбаҳолиги билан раҳбарга хушомадгўйлик қилаётгандек бўлиб қолмасин. Совғангиз раҳбарнинг кайфиятини кўтара олсин ва унга қадрли бўлиб қолсин.

Оммабоп нашр

САБРИНА

ЖАМОАТ ЭТИКЕТИ ЁХУД УДДАБУРОНЛАР ИМИДЖИ

Муҳаррир
Феруза ҚУВОНОВА

Тех. муҳаррир
Вера ДЕМЧЕНКО

Мусахҳиҳ
Маъмура ҚУТЛИЕВА

Компютерда саҳифаловчи
Феруза БОТИРОВА

Босишга 16.02.2011й.да рухсат эилди. Бичими 60x84 1\16.
Гарнитура «Souvenir Cyr+Uzb». Газета қоғоз.
Босма тобоғи 9,25. Шартли босма тобоғи 8,60.
Алади 2000 нуска. Буюртма № 33.
Баҳоси келишилган нархда.

«Янги аср авлоди» нашриёт-матбаа марказида тайёрланди.
«Ёшлар матбуоти» босмаҳонасида босилди.
100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Мурожаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 278-36-89; Маркетинг бўлими – 128-78-43
факс – 273-00-14; web-сайтимиз: www.ibook.uz
e-mail: yangiasr@ibook.uz; yangiasravlodi@mail.ru

**«ЯНГИ АСР АВЛОДИ» НАШРИЁТ-МАТБАА МАРКАЗИ ТАЎЛАН
ЭТАДИ:**

Тоҳир Малик

«ТОШ ҚАЛБЛАРГА ЗИНҲОР НАЗАР СОЛИНМАС»

Бичими 84x108 1/32

160 бет

Оила даврасида мутолаа қилинадиган китоб! Дарвоқе, дунёда уч жумбоқ бор. Хўш, улар нима? Яна тележурналистнинг ҳам саволи бор: «Сиз нимани йўқотишдан қўрқасиз?»

Шароф Бошбеков

«МУСОФИР БЎЛМАГУНЧА»

Бичими 84x108 1/32

260 бет

Темир хотинни ўз никоҳига олган Қўчқор ёдингиздами? Энди эса унинг укаси – парвоздаги самолётдан тушиб қолган Қўзивой билан танишинг! Олти қисса! Ҳам куласиз, ҳам йиғлайсиз!

Худойберди Тўхтабоев

«ҚУЁНЛАР САЛТАНАТИ»

Бичими 84x108 1/32

220 бет (кириллча ва лотинча)

Қуён боқиб, бой бўлиш мумкинми? Китобда ана шу саволга жавоб топасиз. Катта хазинани қўлга киритган қаҳрамонлар ажойибу фаройиб саргузаштларни бошдан кечиришади.

Абдукарим Усмонхўжаев

«ДОРИСИЗ ҚАЛБ ДАВОСИ»

Бичими 84x108 1/32

464 бет

Ушбу китоб соғлом юришни хоҳлаганлар учун! Буни эса ким хоҳламайди, дейсиз! Бир умр дори сотиб олиб, пул харажат қилгандан кўра бир марта шу китобни харид қилинг! Беш кетасиз!

«ЧИРОЙЛИ ИСМЛАР ТЎПЛАМИ»

Бичими 84x108 1/32

376 бет

Азиз китобхон! Сиз ўз исмингизнинг маъносини билмоқчимисиз? Унда мазкур китобни сотиб олинг. У сиз ва яқинларингизнинг номлари борасида кўп ва хўб маълумот беради.

«ЧЎНТАК ФОЛИ»

Бичими 60x84 1/32

92 бет

Ким ҳам теша тегмаган ҳикматлар ҳақида билишни истамайди! Чунончи, қандай афоризмлар сони 100 дан ошиқ. Айтгандай, нима учун «чўнтак фол»? Бу сизга қизиқ эмасми? Унда шошинг!

Агата КРИСТИ

«УФИРЛАНГАН МИЛЛИОН ДОЛЛАР»

Бичими 84x108 1/32

112 бет

Бир миллион!.. Ажабо, шунча пул қаёққа кетган бўлиши мумкин? Уни ирилашга ким журъат этди?.. Детектив қироличаси Агата Кристининг ушбу ишқоби росманасига қизиқ! У ўқувчини бир-биридан жумбоқли воқеалар дунёсига олиб киради... Дарвоқе, пуллар топилармикан?

Пауло Коэльо

«ПОРТОБЕЛЛО ЖОДУГАРИ»

Бичими 84x108 1/32

232 бет

Жодугарлик, башоратгўйлик аслида мавжудми? Агар мавжуд эмас, десангиз, лўлилар қавмидан бўлмиш Ширин Халилнинг кароматларига нима дейсиз? Унинг фожиаали қисмати билан танишинг.

«КЎНГИЛ ОЛИШ САНЪАТИ»

Ҳажми 60 бет. Адади 1000 нусха

Ушбу китоб кўнгили олиш санъати сирларини ўз ичига олади. Иш фаолиятида эътиборни қаратиш, муаммоли вазиятларда ишончини сақлаб қолиш, бошқаларни ўзингизга ишонтириш, кўнгилга йўл топа билиш муваффақиятга эришишнинг бир гарови сифатида намоён бўлади. Китобда олий инсоний туйғулар муҳимлиги тилга олинади.

Самимият — ўзаро муносабатларнинг кафолати. Ўзгаларга меҳр беринг, ана шунда йўлингиз ҳамиша равон бўлади.

«ЭТИКЕТНИНГ ОЛТИН КИТОБИ»

Ҳажми 296 бет. Адади 1000 нусха

Бу, ҳақиқатдан ҳам, олтин китоб! Унда барча саволларга жавоб топасиз. Байрам либосидан тортиб интернетда хат ёзишгача! Масалан, маошни оширишларини сўраш учун нима қилиш керак?..

«ФЕЪЛ-АТВОР ВА ЁЗУВ»

Ҳажми 144 бет. Адади 1000 нусха

Ушбу китобда ёзув эгасининг ички дунёси, руҳияти, дунёқараши каби масалалар таҳлил қилиб берилган. Сиз ҳар қандай инсонни хуснихатига қараб унинг феъл-атворини айтиб беришингиз мумкин. Ахир ҳар ким ҳар хил ёзади-да!

«Инсонни ўрганиш илми» рукни остида чоп этилган мазкур китобда қизиқарли далиллар ҳам келтирилган бўлиб, илмий асослар қайд этилган.

«ТАЙМ МЕНЕЖМЕНТ

«вақтни бошқариш»

Ҳажми 88 бет. Адади 1000 нусха

Китобда муаммоли вазиятларда тўғри қарор қабул қила билиш, вақт, пул, фойда, шунингдек, компьютер бошқаруви ҳақидаги назарий билимлар ўрин олган. Уни замонавий кишилар учун зарур қўлланма дейиш ҳам мумкин.

«БУРЖЛАР ВА ПУЛЛАР»

Ҳажми 296 бет. Адади 2000 нусха

Сиз буржлар тўғрисида кўп ўқигансиз. Бундай манбалар орқали турли-туман маълумотлар ҳавола этилади. Буржларнинг молиявий, иқтисодий соҳага оид мутаносиблиги ҳақида эса ҳали тўла-тўқис билмасангиз керак. Ушбу китоб ана шу ҳақда маълумот беради. Сиз нафақат буржлар ва пуллар ўртасидаги саноатни, балки кўп ёки кам даромад топиш, омадга эришиш, муваффақият қозониш, фаровон ҳаёт сари интилиш, дунёқарашни ижобий томонга ўзгартириш, яхшилик қилиш, ҳиммат кўрсатиш борасида энг қизиқарли манбага эга бўласиз. Ҳаётда ўз кучи билан зафар қучган инсонларнинг ҳаёти, фаолияти ва тамойиллари билан танишиб, уяқан таассурот оласиз.

Китоб кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

Мурожаат учун манзил:

100113, Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Телефон: 273-56-45; 128-78-43; +99897-797-10-77.

web-сайтими: www.ibook.uz

e-mail: yangiasr@ibook.uz; yangiasravlod@mail.ru

30000 с

«Янги аср авлоди» тақдим этади:

- Танишиш ва муносабат
- ўрнатиш йўллари
- Суҳбат, хушомад, ҳазил
- Совғаларнинг тури, рамзи ва қиймати
- Жамоат жойларида зарур этикет қоидалари
- Офисда эркак ва аёл муносабатлари

- Шарсий – ташқи қиёфам
- Пардоз ва атир-упалар
- Либосларни сақлаш ва пардозлаш
- Ишонтириш ва ишонтириш психологияси
- Севимли бўлиш сирлари

ISBN 978-9943-08-550-3

9 789943 085503